

VOORONDERZOEK

Gemeente Leidschendam - Voorburg

AVG Explosieven Opsporing Nederland

Vestiging Heijen:
De Grens 7 - 6598 DK Heijen
Postbus 160 - 6590 AD Gennep
Tel. : 0485-802010
Fax : 0485-802084
K.v.K. Venlo 12029421

Vestiging Waalwijk:
Professor Asserweg 24 – 5144 NC Waalwijk
Tel. : 0416-700220
oce@avg.eu
www.explosievenopsporing.com

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	6
1.1	AANLEIDING	6
1.2	PROBLEEMSTELLING	6
1.3	DOELSTELLING	6
1.4	ONDERZOEKSGBIED	7
1.5	ONDERZOEKSMETHODE	7
1.5.1	Algemeen	7
1.5.2	Inventarisatie bronnenmateriaal	8
1.5.3	Beoordeling bronnenmateriaal	8
1.5.4	Verantwoording	9
1.5.5	Leeswijzer	9
2	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	10
2.1	EERDER UITGEVOERDE ONDERZOEKEN	10
2.1.1	Rapportages archief AVG	10
2.1.2	Derden	10
2.2	LITERATUUR	11
2.2.1	Meidagen 1940	11
2.2.2	Luchtoorlog	16
2.2.1	Bevrijding mei 1945	19
2.3	COLLECTIE STAFKAARTEN TOPOGRAFISCHE DIENST KADASTER TE ZWOLLE	20
2.3.1	Geallieerde Defence Overprint kaarten	20
2.3.2	Duitse stafkaarten	21
2.3.3	Overig kaartmateriaal	21
2.4	LUCHTFOTO'S	22
2.4.1	Inleiding	22
2.4.2	Geraadpleegde luchtfoto's	23
2.4.3	Geogerefereerde luchtfoto's	25
2.4.4	Luchtfoto-interpretatie 1944-1945	27
2.4.5	Luchtfoto-interpretatie huidige situatie	31
2.5	GEMEENTEARCHIEVEN	33
2.5.1	Luchtbeschermingsdienst	35
2.5.2	Aangetroffen / geruimde CE, grondgevechten en oorlogsschade	36
2.6	NIEUWSBERICHTEN	38
2.6.1	Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage	38
2.6.2	Aangeleverde krantenartikelen	39
2.7	SEMI STATISCHE ARCHIEFDIENSTEN MINISTERIE VAN DEFENSIE (SSA)	40

2.7.1	Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) 1945-1947	40
2.7.2	Collectie ruimrapporten EOD.....	41
2.7.1	Collectie mijnenkaarten.....	46
2.8	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH)	48
2.8.1	Collectie Verdedigingswerken.....	48
2.8.2	Collectie 'Duitse Bezetting'	48
2.8.3	'575 serie'	49
2.8.4	Gevechtsverslagen en Rapporten mei 1940.....	51
2.8.5	Collecties De Haan en vliegtuigcrashes 1940-1945	53
2.9	PROVINCIAAL ARCHIEF / NATIONAAL ARCHIEF	54
2.9.1	Militair Gezag	54
2.9.2	Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen	54
2.9.1	Korps Hulpverleningsdienst	55
2.9.1	Groep Albrecht	55
2.10	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD)	56
2.10.1	Collecties Departement van Justitie en Generalkommissariat für das Sicherheitswesen	56
2.11	THE NATIONAL ARCHIVES (TNA) LONDEN	57
2.12	BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, DUITSLAND	58
3	CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN	59
3.1	INLEIDING	59
3.2	CHRONOLOGIE.....	59
3.2.1	Meidagen 1940	59
3.2.2	Duitse bezetting	59
3.2.3	Bevrijding mei 1945	60
3.2.4	Naoorlogse CE-ruiming	60
4	BEOORDELING BRONNENMATERIAAL	62
4.1	INDICATIE VAN EXPLOSIEVEN IN HET ONDERZOEKSGBIED	62
4.2	LEEMTEN IN KENNIS BRONNENMATERIAAL	62
4.3	SOORT EN VERSCHIJNINGSVORM VAN EXPLOSIEVEN	63
4.3.1	Locaties defensieve maatregelen	63
4.3.2	Grondgevechten en beschietingen met geschutgranaten	64
4.3.3	Tactische luchtaanvallen, afworp bommen/vliegtuigbeschietingen	64
4.3.4	Inslagen van V-wapens of onderdelen hiervan	64
4.3.5	Vliegtuigcrashes.....	64
4.4	AANTAL MOGELIJK AAN TE TREFFEN EXPLOSIEVEN	65
4.5	HORIZONTALE EN VERTICALE BEGRENZING VERDACHT GEBIED	66
4.5.1	Verdachte gebieden grondgevechten en beschietingen met geschutgranaten.....	66

4.5.2	Verdachte gebieden tactische duikbombardementen.....	66
4.5.3	Verdachte gebieden defensieve maatregelen / gedumpte munitie	67
4.5.4	Verdachte gebieden vliegtuigcrashes.....	68
5	PROJECTLOCATIES GEMEENTE LEIDSCHENDAM-VOORBURG.....	69
5.1	MOTIVERING PROJECTLOCATIES.....	69
5.2	DUIVENVOORDE-CORRIDOR	69
5.3	STOMPWIJKSEWEG.....	70
5.4	KLEIN PLASPOELPOLDER.....	71
5.5	OVERGOO.....	73
5.6	SCHAKENBOSCH	74
5.7	PARK 'T LOO.....	75
6	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	77
6.1	CONCLUSIE	77
6.2	ADVIES VERVOLGTRAJECT	78
6.2.1	Projectlocatie Duivenvoorde-corridor	78
6.2.2	Projectlocatie Stompwijkseweg	78
6.2.3	Projectlocatie Klein Plaspoelpolder	78
6.2.4	Projectlocatie Overgoo.....	78
6.2.5	Projectlocatie Schakenbosch	79
6.2.6	Projectlocatie Park 't Loo	79
6.2.7	Gemeente Leidschendam-Voorburg overige locaties.....	79
7	BIJLAGEN	80
7.1	BRONNENLIJST	80
7.1.1	Archieven	80
7.1.2	Literatuur	80
7.1.3	Onderzoeksrapportages	81
7.1.4	Websites.....	81
7.1.5	Contactpersoon gemeente Leidschendam-Voorburg	81
7.1.6	Overig.....	82
7.2	CERTIFICAAT WSCS-OCE	83
7.3	RICHTLIJNEN WSCS-OCE AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN	84
7.4	SAMENVATTING RELEVANTE FEITEN HISTORISCH ONDERZOEK MARTIN VAN RIJN (v10.4 EN v12.5).....	86
7.5	PRESENTATIEKAART VERZAMELDE HISTORISCHE FEITEN	92
7.6	CE-BODEMBELASTINGKAART (VERDACHTE GEBIEDEN)	95
7.7	OVERZICHT DOOR GEMEENTE LEIDSCHENDAM-VOORBURG AANGELEVERDE GEGEVENS	97
7.8	KAART LUCHTVERDEDIGING MEI 1940 – J.F. MOLENAAR	98

Distributielijst

- AVG Explosieven Opsporing Nederland
- Gemeente Leidschendam - Voorburg

Dit document is bestemd voor de opdrachtgever.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912). Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor informatie, vragen of suggesties:

AVG Explosieven Opsporing Nederland

De Grens 7

6598 DK Heijen

Tel 0485-802020

Fax 0485-802084

Website: www.explosievenopsporing.com / www.uxo.eu

E-mail: oce@avg.eu

Opdrachtgever	Gemeente Leidschendam - Voorburg
Rapport	1462056-VO-03
Naam	VO Gemeente Leidschendam - Voorburg
Versie	Definitief versie 2
Datum	4 februari 2016
Vrijgegeven door:	M.A. Abee (afdelingshoofd OCE)
Paraaf:	
Vrijgegeven door:	M. Jochoms (Senior OCE-deskundige)
Paraaf:	
Opgesteld door:	Wouter van den Brandhof, MA (historicus)
Paraaf:	

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

AVG Explosieven Opsporing Nederland (hierna: AVG) heeft in opdracht van de gemeente Leidschendam – Voorburg een vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven (hierna: CE) voor de gehele gemeente Leidschendam-Voorburg uitgevoerd.

Adviesbureaus hebben in de afgelopen jaren voor deellocaties in de gemeente Leidschendam-Voorburg CE-onderzoeken uitgevoerd. De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft geconstateerd dat deze partijen slechts een klein gedeelte van het gemeentearchief hebben geraadpleegd en dat sommige informatie niet correct of volledig werd weergegeven.

De opdrachtgever van grondroerende werkzaamheden moet in kader van de Arbowetgeving veilige werkomstandigheden garanderen en indien noodzakelijk voorzorgsmaatregelen treffen. Risico's kunnen betrekking hebben op bodemverontreiniging, of zoals in dit geval CE uit de Tweede Wereldoorlog.

Toekomstige bouwprojecten waar bodemingrepen worden uitgevoerd zijn o.a.:

- Nieuwbouw en herinrichting van de Duivenvoordecorridor aan de Veursestraatweg
- Het vervangen van het wegdek en de aanleg van nieuwe beschoeiingen bij de Stompwijkseweg
- Herinrichting met nieuwbouw te Klein Plaspoelpolder
- Herinrichting kantoren etc. te Overgoo
- De bouw van diverse woningen te Schakenbosch
- De herinrichting van Park 't Loo

1.2 Probleemstelling

Er kunnen als gevolg van gevechtshandelingen CE in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven. Er ontstaat bij het spontaan aantreffen van CE uit de Tweede Wereldoorlog mogelijk een verhoogd veiligheidsrisico. Onbedoelde detonaties kunnen bij de uitvoering van werkzaamheden in het ergste geval leiden tot dodelijk letsel en zware schade aan materieel en omgeving. Spontane CE vondsten kunnen resulteren in meerwerk-kosten door stagnatie van de uitvoeringswerkzaamheden.

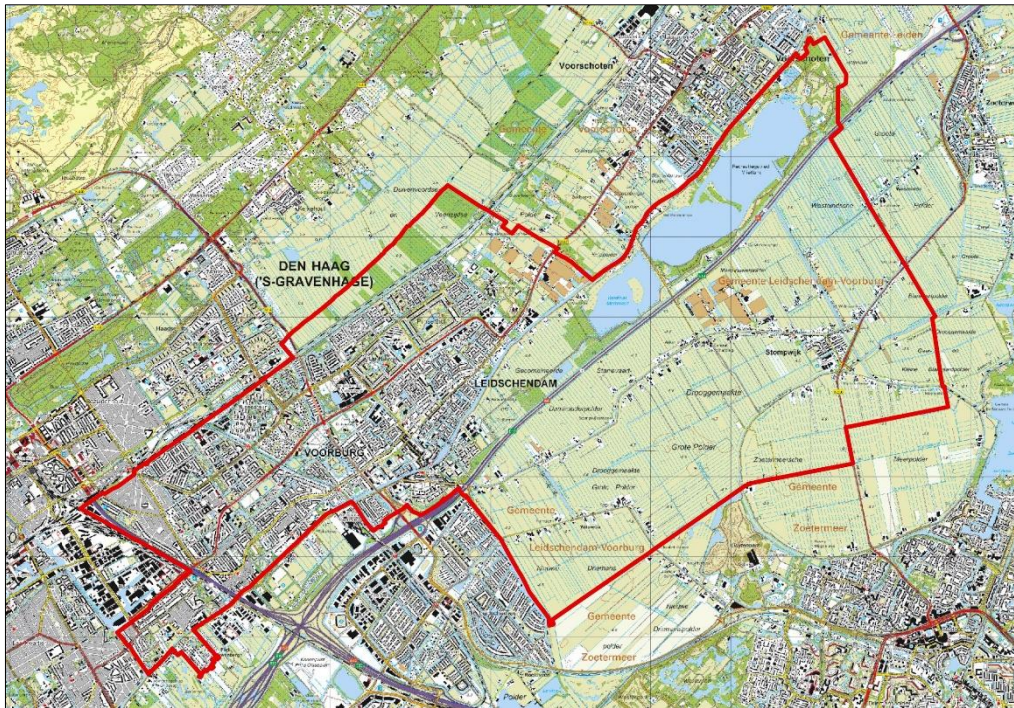
1.3 Doelstelling

Het doel van het vooronderzoek is om aan de hand van een breed scala aan historisch feitenmateriaal een zo genuanceerd mogelijk beeld met betrekking tot het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog te verkrijgen. Aan de hand van deze gegevens wordt een antwoord gegeven op de vraag of en zo ja in welke delen van het onderzoeksgebied er sprake is van een verhoogd risico op het aantreffen van CE. Er zal daarnaast worden ingegaan op de te verwachten soort(en) CE, de verschijningsvorm en de mogelijke hoeveelheid. Het onderzoek resulteert in een horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied door middel van GIS kaartmateriaal en het advies om de werkzaamheden onder reguliere omstandigheden uit te voeren, of om vervolgstappen te zetten in de vorm van bijvoorbeeld een detectieonderzoek.

1.4 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft de gemeente Leidschendam-Voorburg die grenst aan de gemeenten Voorschoten, Leiden, Zoeterwoude, Zoetermeer, Den Haag, Rijswijk en Wassenaar.¹

Afb. 1.- Begrenzing onderzoeksgebied (rood omlijnd).

1.5 Onderzoeksmethode

1.5.1 Algemeen

Bij het vooronderzoek worden literatuur en historische bronnen verzameld en gestructureerd geordend. Het eindresultaat is een rapportage met een bijbehorende CE-bodembelastingkaart. Het vooronderzoek dient conform de WSCS-OCE te worden uitgevoerd.² Dit certificatieschema maakt onderdeel uit van het stelsel van wettelijk verplichte certificatie conform het Arbobesluit. AVG is door Tüv-Nederland WSCS-OCE gecertificeerd (zie hoofdstuk 7.2). Voor aanvullende informatie wordt verwezen naar de integrale versie van de Staatscourant 2012, nummer 4230 d.d. 16 maart 2012 en de website www.explosievenopsparing.nl.

¹ Veel oorlogshandelingen, zoals zichtbaar op de diverse geraadpleegde luchtfoto's (zoals stellingen, bomkraters, loopgraven), gelegen buiten de gemeente Leidschendam, zijn ook geïnventariseerd en op een GIS-kaart weergegeven. De archieven van de desbetreffende gemeenten werden niet geraadpleegd.

² Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat 'Opsporen CE'

1.5.2 Inventarisatie bronnenmateriaal

Het bronnenonderzoek vindt plaats op basis van een inventarisatie van:

- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de mogelijke aanwezigheid van CE (indicaties)
- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de verwijdering van CE (contra-indicaties)

Wij hebben in kader van dit onderzoek de volgende archieven en collecties geraadpleegd:

- Explosieven Opruimings Dienst (EOD): in het archief van de EOD te Soesterberg zijn ruimrapporten van CE aanwezig. Deze rapporten, ook wel bekend als UO's, beslaan een periode van de jaren '70 tot heden. Aan de hand van deze bronnen kan worden vastgesteld waar in het verleden verschillende typen CE zijn geruimd c.q. verwijderd. Een andere belangrijke informatiebron zijn de gedigitaliseerde mijnenkaarten. Deze bronnen geven inzicht in de hoeveelheid gelegde, geruimde en vermiste mijnen
- Universiteit van Wageningen en het Kadaster te Zwolle: de geallieerde luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog zijn een zeer belangrijke informatiebron. Luchtfoto's kunnen informatie geven met betrekking tot inslaglocaties van afwerpmunitie, loopgraven, stellingen etc
- Gemeentearchief en Provinciaal Archief: de gemeentearchieven (ondergebracht bij o.a. het Haags Gemeentearchief te 's-Gravenhage) en het Provinciaal Archief (in dit geval het Nationaal Archief in 's-Gravenhage) bevatten informatie met betrekking tot de Luchtbeschermingsdienst, oorlogsschade, naoorlogse CE-ruiming en gesneuvelden
- Archief AVG: in dit archief zijn documenten uit binnen- en buitenlandse archieven aanwezig, waaronder luchtoorlog gerelateerde documenten
- Database AVG: de AVG database en de boeken- en tijdschriftencollectie. Dit betreft een grote hoeveelheid literatuur en documentatie over plaatsen door geheel Nederland in de Tweede Wereldoorlog
- Semi Statistische Archiefdiensten (voorheen Centraal Archief Depot) te Rijswijk: hier zijn documenten van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst ondergebracht. De Mijn- en Munitie- Opruimingsdienst was in de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog belast met de ruiming van CE en is één van de voorgangers van de huidige Explosieven Opruimings Dienst Defensie
- Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage: in deze bibliotheek is een uitgebreide naoorlogse krantencollectie ondergebracht, met o.a. artikelen betreffende de ruiming van CE
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) te Amsterdam: het NIOD beschikt over processen-verbaal uit de laatste oorlogsjaren met betrekking tot neergekomen bommen, gecrashte vliegtuigen en uitgevoerde luchtaanvallen
- Nationaal Archief: bij het Nationaal Archief is o.a. het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen opgenomen. Dit zijn meldingen en processen-verbaal van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten in de eerste oorlogsjaren
- The National Archives Londen: hier bevinden zich o.a. Royal Air Force Operations Record Books en Daily Logs van de 2nd Tactical Air Force

1.5.3 Beoordeling bronnenmateriaal

In deze fase van het vooronderzoek worden de indicaties en contra-indicaties uit het bronnenonderzoek beoordeeld. Op basis van deze gegevens wordt gemotiveerd vastgesteld of er sprake is van een van een op CE verdacht gebied. Indien er sprake is van een verdacht gebied, dan wordt tevens bepaald: de (sub)soort, de mogelijke aantallen en de verschijningsvorm van de vermoedelijk aanwezige CE, alsmede de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied.

Bij de beoordeling van bronnenmateriaal is gebruikgemaakt van het geografisch informatie systeem (GIS). De indicaties en contra-indicaties zijn vertaald naar een locatie in het RD-coördinatenstelsel en verwerkt in GIS. De GIS dataset wordt mede gebruikt om te beoordelen of het onderzoeksgebied, of delen daarvan, verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van CE.

1.5.4 Verantwoording

De volgende personen waren betrokken bij de uitvoering van het vooronderzoek:

- Dhr. W. van den Brandhof, MA (historicus): opstellen van het vooronderzoek
- Dhr. H. van Driel (coördinator OCE): assistentie bij het archiefonderzoek
- Dhr. G. Theunissen MA (historicus): assistentie bij het archiefonderzoek
- Dhr. P. Gieben (information manager): GIS kaartmateriaal, assistentie bij archiefonderzoek
- Dhr. M.A. Abee (afdelingshoofd OCE): interne beoordeling opzet en inhoud rapportage
- Dhr. J.W.J. de Beer (manager OCE): interne beoordeling opzet en inhoud rapportage

1.5.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat de resultaten van het literatuur- en het archiefonderzoek.

Hoofdstuk 3 bevat een chronologie van de relevante gebeurtenissen.

Hoofdstuk 4 is het resultaat van het beoordeelde bronnenmateriaal. De bij hoofdstuk 4 behorende presentatiekaart van de verzamelde historische feiten is opgenomen in bijlage 7.5.

Hoofdstuk 5 behandelt afzonderlijke projectlocaties.

Conclusies en aanbevelingen komen aan de orde in hoofdstuk 6.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

2.1 Eerder uitgevoerde onderzoeken

2.1.1 Rapportages archief AVG

Er is door medewerkers van AVG in het verleden één vooronderzoek op het grondgebied van de gemeente Leidschendam – Voorburg uitgevoerd. Het betreft het in opdracht van Hoogheemraadschap van Rijnland uitgevoerde project met het projectnummer 1462028, getiteld: 'Vooronderzoek Nieuwe Driemanspolder' d.d.18 september 2014. De aangetroffen relevante informatie is in deze rapportage opgenomen.

AVG heeft tevens het volgende vooronderzoek in de aangrenzende gemeente Voorschoten uitgevoerd:

- AVG Explosieven Opsporing Nederland, Vooronderzoek Duivenvoordecorridor-Voorschoten d.d. 6 januari 2016. Kenmerk 1562093-VO-03

2.1.2 Derden

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft de volgende (voor-)onderzoeken ter beschikking gesteld, of deze vooronderzoeken zijn in het AVG bedrijfsarchief aanwezig:

- Gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg' (juni 2015 versie 12.5, alsmede oudere versies)
- Gemeente Leidschendam-Voorburg, afdeling RO, 'Historie voormalige bunkercomplexen in Essesteijn te Voorburg' d.d. 14 nov 2004
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Nieuwe Driemanspolder Leidschendam-Zoetermeer' met kenmerk 72240-VO-03, d.d. 3 maart 2006
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Driemanspolder te Zoetermeer' met kenmerk 10S012-VO-01, d.d. 7 april 2010
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven 900 watergangen Zuid-Holland' met de documentcode 72344-VO-01 d.d. 21 april 2008
- Saricon, Proces verbaal van oplevering Rijn Schiekanaal met de documentcode 72509-DR-01 d.d. 19 november 2009
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Laan van NOI – Rotterdam Hofplein dd. 11 september 2012. Rapportnummer RRZ-060
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van station en emplacement Den Haag d.d. 31 mei 2012. Rapportnummer RRZ-053
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag CS – Gouda d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-057
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Leiden – Den Haag d.d. 11 september 2012. Rapportnummer RRZ-052
- IDDS Explosieven, Vooronderzoek naar de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven Ruysdaellaan te Leidschendam met het kenmerk 13100161/MBO/rap1 d.d. 29 januari 2014

- IDDS Explosieven, Beknopt projectplan. Vrijgave boorlocaties Binckhorst te Den Haag d.d. 25 augustus 2014. Kenmerk 14060201/MBO/rap1
- IDDS Explosieven, Rapportage maatregelen en effecten aanbrengen gestuurde boring Noordsingel Leidschendam d.d. 22 mei 2015. Kenmerk 14070209/MBO/rap4

De aangetroffen relevante informatie zal in deze rapportage met bronvermelding worden opgenomen.

2.2 Literatuur

2.2.1 Meidagen 1940

Beknopt algemeen historisch kader:

Het 6^e en 18^e Duitse leger vielen op 10 mei 1940 Nederland binnen in kader van het door Hitler bevolen Fall Gelb. Het 6^e Duitse leger trok door het zuidelijk deel van Nederland richting het Albertkanaal. De hoofdaanval van het 18^e Duitse leger was gericht op de Moerdijkbruggen die door Duitse parachutisten waren veroverd. De Moerdijkbruggen waren de toegangspoort naar Vesting Holland waar het Nederlandse opperbevel, koningin Wilhelmina en de regering zetelden.

Nederland was van groot belang voor de Luftwaffe (de Duitse luchtmacht). De vliegvelden zouden worden gebruikt voor de strijd tegen Groot-Brittannië en tegelijkertijd kon het Ruhrgebied alleen afdoende worden beschermd tegen vijandelijke luchtaanvallen wanneer er Nederlands grondgebied aan het Derde Rijk was toegevoegd.

Gemeente Leidschendam-Voorburg:

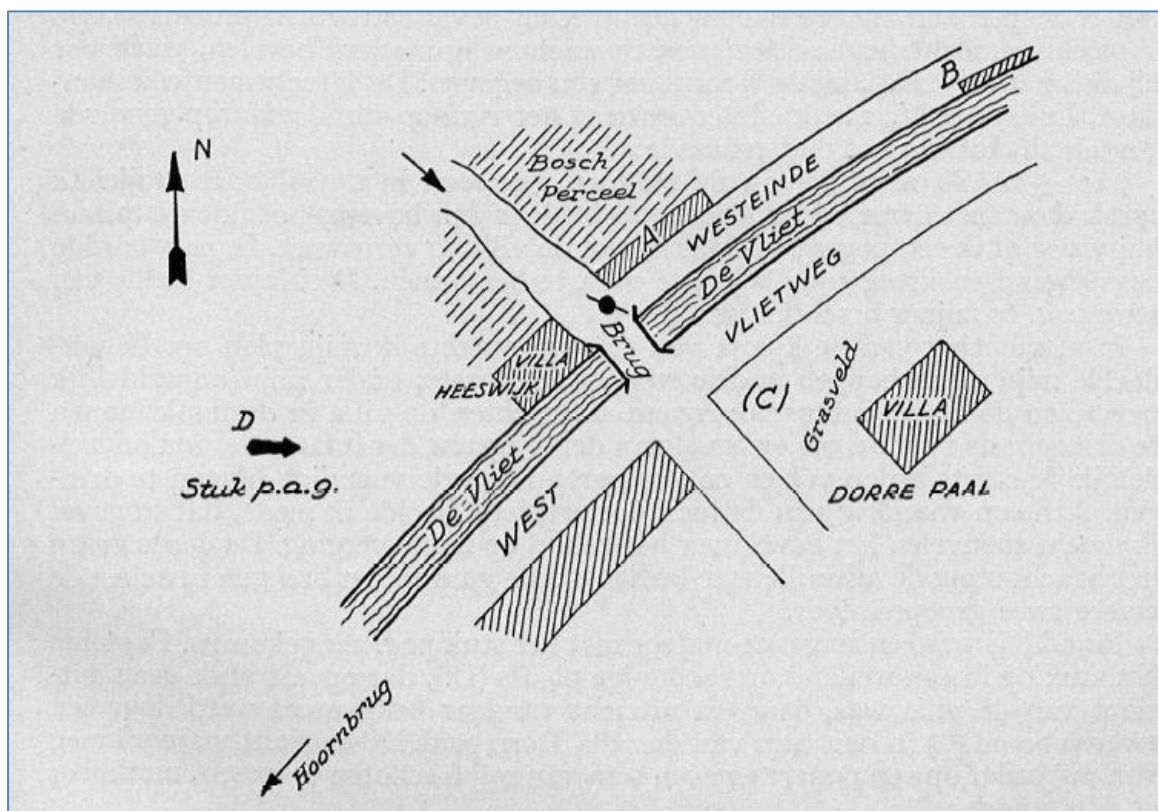
De gevechtshandelingen op het grondgebied van de huidige gemeente Leidschendam-Voorburg worden in de onderstaande tabellen beschreven:

Datum	Gebeurtenis (bron: C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940)
Meidagen 1940	Eén à twee secties Nederlandse infanterie moeten de Vlietbrug te Leidschendam bezetten. Tevens het bevel om een geheel bataljon naar Voorburg-Rijswijk te verplaatsen ter afsluiting van de kunstwegen Zoetermeer – 's-Gravenhage en Delft – 's-Gravenhage (pagina 58)
Meidagen 1940	De 13e Batterij Luchtafweer was in stelling 1250 meter noord van de noordoostpunt van vliegveld Ypenburg (in de zuidrand van het park Leeuwenbergh) en kwam vanaf 4.00 uur in actie. Tot 4.15 uur werd er met succes gevuld, maar na dat tijdstip daalden de vijandelijke toestellen tot ca. 600 meter, zodat het geschut van 7.5 tl. moest uitvallen. Tussen 4.30 en 4.45 uur wierp een zeer laag vliegend toestel een aantal bommen af boven de batterij, waardoor één stuk werd vernield en twee onderofficieren en vijf man ernstig gewond raakten. De wachtbarak ging in vlammen op. Omstreeks 5.00 uur landden er Fallschirmjäger in de onmiddellijke nabijheid van de batterij. De Nederlandse bedieningsmanschappen trokken zich, na het onbruikbaar maken van de stukken, door park Leeuwenbergh terug in de richting van de Vliet. Het merendeel van de batterijbezetting overschreed de Oude Tolbrug bij Huize Dorrepaal en zette zich o.a. in villa Heeswijk vast. Fallschirmjäger waren doorgedrongen tot in park Leeuwenbergh en Huize Dorrepaal en in verschillende boerderijen en huizen aan de zuidoostzijde van de Vliet waar zij zich ter verdediging inrichtten (p.85)
Meidagen 1940	Nederlandse militairen krijgen het bevel de Vliet van en met Voorburg tot en met de bruggen te Rijswijk te bezetten en vast te houden (c.q. hernemen), daarnaast de wegen richting Delft en Utrecht af te sluiten (p.87)
Meidagen 1940	Tussen 9.00 en 10.00 arriveerden bij de Hoornbrug: II-2 R.A. (waarvan de commandant reeds eerder was aangekomen), 2-G.B.Gr. en 4-4 Dep.Bat. (waarbij vier zware mitrailleurs van 6-4 Dep.Bat.), terwijl detachementen van 3 en 5-14 Dep. Bat. en III Dep.B.A. verschillende punten aan de Vliet tussen de Hoornbrug en het viaduct bij Voorburg bezetten (p.88)

Datum	Gebeurtenis (bron: C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940)
Meidagen 1940	Te Leidschendam werd van de burgemeester vernomen, dat in het dorp en de omgeving daarvan geen parachutisten waren geland, maar dat dat wel het geval was bij Voorburg aan de Vliet en in de omgeving van de nieuwe rijksweg naar Utrecht. Het detachement reed daarop langs de Vliet tot vóór het viaduct bij Voorburg, waar de autobus werd verlaten. Vervolgens werd opgerukt langs de weg oost van de Vliet. Al spoedig bleek, dat de boerderij Den Honaard, 250 meter voorbij het viaduct, door de vijand was bezet. Bij een poging om deels langs de Vliet, deels door het bedekte terrein oost daarvan, tot de boerderij door te dringen, geraakte de oostelijke patrouille onder mitrailleurvuur, waardoor de commandant van het detachement en twee onderofficieren gewond geraakten. Deze patrouille trok daarna terug op de rijksweg tussen de gasfabriek en het viaduct en later naar een schoolgebouw, 500 m N.O. van het viaduct. De langs de Vliet uitgezonden patrouille geraakte eveneens onder vuur, waardoor een korporaal sneuvelde en een sergeant zwaar gewond in handen van de vijand viel. Tenslotte trok ook deze patrouille omstreeks 11.00 terug naar het schoolgebouw (p.89)
Meidagen 1940	Nederlandse militairen vallen boerderij Den Honaard aan. Een korporaal raakte gewond ten gevolge van vijandelijk vuur, maar de boerderij werd bezet (p. 89-90)
Meidagen 1940	Tevoren waren om 9.30 uur vier patrouilles, elk van 15 man en een onderofficier, van Hoornbrug uitgezonden langs de Vliet richting Voorburg, met opdracht de bruggen bij Drievliet en Heeswijk (Oude Tolbrug) en twee Vlietbruggen te Voorburg (Kerkbrug en Wijkerbrug) te bezetten. De patrouilles, bestemd voor laatstgenoemde drie bruggen, geraakten tussen Zeerust en het bedekte terrein bij Leeuwenbergh en Dorrepaal onder verrassend vijandelijk vuur, afgegeven door parachutisten, die in laatstbedoeld terrein waren doorgedrongen. Een soldaat sneuvelde terwijl een wachtmeester en twee man gewond geraakten. De drie patrouilles werden daardoor gewikkeld in het z.g. gevecht om Dorrepaal en Leeuwenbergh (p.91)
Meidagen 1940	Langs de Vliet, van de trambrug (500 meter ten zuiden van de Hoornbrug) tot het spoorwegviaduct bij Voorburg, was een defensief scherm ontstaan, gevormd door tal van kleine detachementen van verschillende onderdelen, zonder veel samenhang en zonder eenhoofdig bevel. Dat zich daarvóór in de richting van het vliegveld Ypenburg nog een enkel onderdeel bevond, en dat bij de Hoornbrug enige infanterie- en artillerie-onderdelen waren samengetrokken, welke evenmin onder eenhoofdig bevel waren gesteld (p.92)
Meidagen 1940	Ter weerszijden van de Vliet tussen de Hoornbrug en het spoorwegviaduct bij Voorburg werden door de daar ingezette detachementen op verschillende plaatsen schermutselingen gevoerd met verspreide groepen Fallschirmjäger (p.105)
Meidagen 1940	Omstreeks 10 uur kwam het detachement Maduro aan in de Prinses Mariannelaan te Voorburg waar de voertuigen werden verlaten en onder bewaking gesteld van een wachtmeester en vier man. De luitenant begaf zich met de rest van het detachement naar villa Heeswijk aan de Vliet bij de Oude Tolbrug waar personeel van o.a. de 13 ^e Batterij Luchtafweer in een vuurgevecht verwickeld was geraakt met Fallschirmjäger die zich aan de overzijde van het water bevonden. Nederlandse militairen namen met een lichte mitrailleur Huize Dorrepaal en de onmiddellijke omgeving daarvan onder vuur. Fallschirmjäger hielden de brug, de omgeving van villa Heeswijk en de Vlietweg, zowel in de richting van de Hoornbrug als in de richting van het viaduct Voorburg onder een goed gericht mitrailleur- en geweervuur. Het vuurgevecht duurde de gehele ochtend, maar leidde niet tot resultaat. Nederlandse militairen brengen een stuk Pantser Afweer Geschut in stelling in de omgeving van villa Heeswijk (p.107)
Meidagen 1940	Het in de omgeving van villa Heeswijk opgestelde Pantser Afweer Geschut vuurde een vijftal granaten af op Huize Dorrepaal. Twee groepen Nederlandse militairen bestormden Huize Dorrepaal na het laatste schot onder dekking van mitrailleur- en geweervuur. Zij naderden Huize Dorrepaal via de Oude Tolbrug en drongen de villa van twee kanten binnen. In Huize Dorrepaal en de onmiddellijke omgeving daarvan werden elf Fallschirmjäger gevangen genomen. Park Leeuwenbergh door Nederlandse militairen doorzocht. 's Middags werd een groot aantal Fallschirmjäger gevangen genomen (p.107)
Meidagen 1940	Het derde bataljon van het Negende Regiment Infanterie bereikte zonder incidenten Voorburg. Het bataljon werd uitgeladen waarna de tweede en derde compagnie beveiligde opstellingen innamen langs de spoorbaan 's-Gravenhage-Gouda aan weerszijden van het viaduct. De eerste compagnie en een sectie Pantser Afweer Geschut bevonden zich nabij station Voorburg en kregen de opdracht naar de Geestbrug op te rukken en het terrein links en rechts van de Vliet te zuiveren. Nederlandse militairen kregen het bevel om op te rukken langs de Vliet naar de Hoornbrug en daar stelling te nemen(p.108)

Datum	Gebeurtenis (bron: C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940)
Meidagen 1940	C-III-9 R.I. beschikte bij de Hoornbrug over de 1e Compagnie (verminderd met de 1e Sectie, die nog samen met de 1e Sectie-M.C. zuiveringsacties uitvoerde in de omgeving van Vredenoord), de 3e Compagnie (verminderd met een sectie en een groep die te Voorburg ter beschikking waren gesteld van C.-I L.K.T.) en de M.C (verminderd met de 1e Sectie). Op bevel van de B.C. moest C.-I-III-9 R.I. met zijn compagnie, verminderd met de 1e Sectie, maar versterkt met een sectie van 3-III-9 R.I. en de 2e Sectie M.C., van de Hoornbrug oprukken naar Delft, daarbij de oude weg langs de Vliet volgende (p.112)
Meidagen 1940	De bewaking van de Vlietovergangen bij Rijswijk en Voorburg en de beveiliging van de zuidwestrand van Rijswijk bleef opgedragen aan III Dept. B.A. (p.205)
Meidagen 1940	Van het Det. B.T. stonden nog groepen bij het viaduct over de Koningin Wilhelminalaan te Voorburg, bij het viaduct autoweg nabij station Voorburg en bij de spoorbrug over de Vliet (p.216)
Meidagen 1940	Nederlandse militaire commandoposten gevestigd bij respectievelijk de Hoornbrug (villa Martha) en te Voorburg (Vreugde en Rust) (p.319)

Datum	Gebeurtenis (bron: D.A. van Hilten, 'De Strijd tegen Valschermjagers en Luchtinfanterie', in: Militaire Spectator (z.p.1940)
10 mei 1940	Toen het detachement aankam bij de Oude Tolbrug en zich opstelde achter de villa Heeswijk, werd er in de nabijheid hevig geschoten en werden er enige doden en gewonden weggedragen. Bij een sergeant der luchtdoelartillerie informeerde de detachementscommandant, waar de vijand zat. Deze wees naar een grote witte villa aan de overzijde van de Vliet. Om beter te kunnen waarnemen ging de detachementscommandant naar het huis A. en zag uit het dakraam door zijn kijker, dat er inderdaad uit de witte villa, welke het huis Dorrepaal bleek te zijn, hevig gevuurd werd. De detachementscommandant liet nu door zijn manschappen uit opstellingen ter zijde van de villa Heeswijk het vuur openen op het bedoelde huis en liet met de mitrailleur uit verschillende opstellingen vuren, om den indruk te vestigen dat hij over meerdere mitrailleurs beschikte (p.183-184)
10 mei 1940	Inmiddels was een sergeant-majoor met het stuk pantser afweer geschut aangekomen. Ik stelde het stuk op in een weiland op zodanige plaats dat op dit stuk geen uitzicht van de villa was, daar dit uitzicht vandaar belemmerd werd door een zware boom in den tuin van de villa Dorrepaal. De sergeant-majoor kreeg van mij order op een nader te geven sein van mij 5 schoten te lossen, niet meer en niet minder. Toen ik geheel gereed was voor den aanval, gaf ik het afgesproken sein aan de sergeant-majoor en onmiddellijk na het 5e schot stormde ik de Oude Tolbrug over, gevolgd door de eerste en tweede groep. Gedurende dezen aanval werd voortdurend gevuurd uit de villa, maar het vuur nam af naarmate ik de villa naderde. Geheel overeenkomstig mijn plan kwam ik in de tuin van de villa en op een terras. Ik drong als eerste het huis binnen, onmiddellijk gevolgd door een korporaal van de luchtdoelartillerie (p. 184-185)

Afb.2.- Situering gevechtshandelingen bij villa Dorrepaal. D= locatie Pantser Afweer Geschut.
Bron afbeelding: De Militaire Spectator d.d. 1940.

Datum	Gebeurtenis (bron: A. de Wolf, Voorburg in de jaren dertig. Bezetting en bevrijding)
10 mei 1940	Een aangeschoten Duitse bommenwerper verlost zich van zijn bommenlast bij de school aan de Westvlietweg (p.68)
10 mei 1940	Een groepje jongelui rent naar de spoorbrug en helpt een paar Fallschirmjäger uit het water (p.70)
10 mei 1940	Een enkele Fallschirmjäger heeft postgevat op de spoorwegovergang bij de Herenstraat. Nederlandse militairen in stelling achter de heggen bij de Huygensstraat. De Kerkbrug en de haven worden door Nederlandse militairen beveiligd. Een mitrailleur wordt opgesteld aan de Vlietoever op het terrein van de persgasfabriek. Afweerstelling voor de gemeentebouwen, gericht op de haven (p.70)
10 mei 1940	Fallschirmjäger hebben in boerderij De Honaard en Huize Dorrepaal stelling genomen. Park Leeuwenberg is in Duitse handen. Een Nederlands detachement herovert de boerderij (p.70-71)
11 mei 1940	Enkele Nederlandse militairen schieten met hun geweer op een Duits vliegtuig. Het vliegtuig maakt een bocht en duikt al schietend op de haven. Menige zandzak blijkt doorboord te zijn met mitrailleurkogels (p.71)
13 mei 1940	De zandzakkenstelling op de haven is uitgebreid tot onder de kastanjabomen. De stelling werd met takken gecamoufleerd (p.71)
14 mei 1940	Nederlandse militairen slaan hun geweren stuk of gooien die met munitie en al in de Vliet (p.72)

Datum	Gebeurtenis (bron: B.C. Dresens, Geschiedenis van de 13 ^e Batterij Lu.A. 1939/1940)
10 mei 1940	Bommen neergekomen op de batterij. Er daalden Fallschirmjäger neer tussen Ypenburg en de batterij, maar ook in park Leeuwenbergh. Duitse militairen hadden zich verschanst in het Virulylaantje. Nederlandse militair gesneuveld bij de Oude Tolbrug als gevolg van Duits vuur uit Huize Dorrepaal (p.57)

Datum	Gebeurtenis (bron: 'Voorburg in crisis- en oorlogstijd. Donkere jaren in een nabij verleden', in: Kroniek van Voorburg)
10 mei 1940	Eén sectie Nederlandse militairen sloot de toegang vanuit Den Haag af door het bezetten van de Hoornbrug en omgeving (p.14)
10 mei 1940	Fallschirmjäger landen niet alleen rond Ypenburg, maar ook in de Vrijburgstraat en de Laan van Middenburg. Sommigen verdronken in de Vliet (p.14)
10 mei 1940	De Duitsers wisten Huize Dorrepaal te veroveren, waar een hevige strijd gevoerd werd. Tevens zware gevechten op het Westeinde en in Park Leeuwenberg (p.14)
10 mei 1940	Fallschirmjäger bezetten de boerderij 'Johanna' en verenigden zich met de ten noorden van Ypenburg gelande medestrijders (p.14)
10 mei 1940	Nederlandse militairen wilden zich bij de Oude Tolbrug ter verdediging inrichten. Fallschirmjäger verschansten zich in verschillende huizen en boerderijen langs de Vliet en wel tussen de spoorbrug over de Vliet bij de Rijksweg tot enkele honderden meters ten zuiden van de Oude Tolbrug (p.14)
10 mei 1940	Fallschirmjäger brachten goed gericht vuur uit vanuit boerderij Den Hoonaard. Nederlandse militairen probeerden met handgranaten de hooiberg bij de boerderij in brand te gooien, maar dit mislukte. Het Nederlandse vuren had succes, want Fallschirmjäger ontruimden de boerderij waar enige gesneuvelden werden gevonden (p.14-15)
10 mei 1940	De overige Duitsers hadden zich na de aanval op Den Hoonaard teruggetrokken op Park Leeuwenbergh, ter hoogte van de Oude Tolbrug. Fallschirmjäger hielden vanuit Huize Dorrepaal de Oude Tolbrug onder vuur. Schietpartij op een vermeende tegenstander aan de noordelijke Vlietover bij de haven (p.15)
10 mei 1940	De toegang naar Park Leeuwenbergh lag na de verovering van Huize Dorrepaal open en werd door het Nederlandse leger uitgekamd. Ruim 70 krijgsgevangenen en een grote buit aan wapens vielen in Nederlandse handen. Enige honderden meters ten zuiden van Huize Dorrepaal trad een sectie rekruten op tegen het huis Zeerust. Hier werden 20 krijgsgevangenen gemaakt. De Duitse stelling bij Voorburg was hiermee ingestort (p.15)
10 mei 1940	De ziekenauto van garage P. van der Berg werd bij het ophalen van een gewonde bewoner van Park Leeuwenbergh beschoten (p.16)
Meidagen 1940	Een groepje jongeren rent de Kerkbrug over en help enkele Fallschirmjäger uit het water (p.17)
Meidagen 1940	Een enkele Fallschirmjäger heeft postgevat op de spoorwegovergang bij de Herenstraat (p.17)
Meidagen 1940	Aan het Westeinde bij de Heeswijkstraat zitten de Duitsers op de daken en beschieten Nederlandse militairen (p.17)
Meidagen 1940	Mitrailleur opgesteld aan de Vlietover op het terrein van de persgasfabriek. Voor de gemeentegebouwen aan de haven wordt met zandzakken een Nederlandse stelling gemaakt (p.17)
Meidagen 1940	De Nederlandse stellingen op de Voorburgse Vlietover onder andere in Park Vreugd en Rust en Hoekenburg worden gehandhaafd. Alle Vlietovergangen worden opengedraaid en in staat van verdediging gebracht (p.17)

Datum	Gebeurtenis (bron: F.H.Chr.M. Daams, J.D. de Kort Sr., Over, door en om de Leytsche Dam. Geschiedenis van een gouden gemeente)
Mobilisatieperiode	De eerste sectie van de Xe Zoeklichtafdeling tegen luchtdoelen is in het patronaatsgebouw aan de Damlaan gevestigd. De zoeklichten zijn opgesteld in de buurt van De Krom achter de boerderij van Binnendijk aan de Stompwijkseweg, in de Driemanspolder onder Zoetermeer, ten oosten van de Veenweg nabij de grens met Nootdorp en Zoetermeer en aan de Rodelaan in Voorburg. Ter hoogte van de huidige Parnashofweg is de 4 ^e compagnie van het eerste autobataljon gelegerd in een aantal houten barakken (p.316)
Meidagen 1940	Nederlandse batterij luchtafweergeschut in park Leeuwenbergh door een Duits vliegtuig gebombardeerd. De machine daalt tot op minder dan 100 meter hoogte en komt recht op de boerderij af. Bij het derde stuk is op vijf meter afstand een bom ingeslagen, alsmede tussen het tweede en derde stuk. Eén van de twee lege wachtbarakken is door een voltreffer uit elkaar geslagen. De loods met munitie staat nog overeind. Vlak daarnaast bevindt zich een trechter met een middellijn van niet minder dan acht meter. Er zijn in totaal 14 bommen afgeworpen, 13 van 50 kilo en één van 250 kilo. Vlak naast de stelling van de 13e batterij dalen grote aantallen Duitse parachutisten neer. Duitse militairen werpen buitgemaakte Nederlandse luchtdoelmitrailleurs in een sloot (p.319)

2.2.2 Luchtoorlog

In de onderstaande overzichten op de volgende pagina zijn gegevens met betrekking tot de luchtoorlog in de gemeente Leidschendam – Voorburg verwerkt:

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945)
10 mei 1940	Duits bombardement op Leidschendam. Getroffen werd de fabriek van Starlift.
10 mei 1940	Duits bombardement op Voorburg. Getroffen werd park Leeuwenburgh, weilanden langs de Westvlietweg, de Tuinbouwschool (Groene school), de ijssalon Zangrando en enkele winkels in de Herenstraat.
10 mei 1940	Blenheim Mk IV P6901 BL- van het No. 40 RAF Weyton squadron om 15.30 uur te Voorburg gecrasht.
12 mei 1940	Koolhoven FK51 1e Verk. Groep 2e Regiment te Voorburg neergestort.
24 september 1940	Wellington Mk c L7788 KX-E for Easy van het No. 311 Tsjechische squadron om 04.35 uur verongelukt achter het gebouwencomplex Hulp en Heil in de Duivenvoordsepolder op het land van dhr. Van Zanten op ca. 50 meter van de spoorlijn Den Haag - Leiden te Leidschendam.
4 december 1940	Bombardement op Leidschendam. Getroffen werd het landgoed Duivenvoorde en een boerderij aan de Veurseweg 348.
18 maart 1944	Bombardement op Leidschendam om 10.00 uur. Getroffen werd de Broekweg.
9 december 1944	V-2 neergestort te Voorburg. Getroffen werd de Admiraal de Ruyterlaan (Koningin Wilhelminalaan) hoek van Barbasonstraat.
1 januari 1945	Bombardement op Leidschendam. Getroffen werd de lijnwerkplaats van de NS.
1 januari 1945	Bombardement op Voorburg. Getroffen werd de Pompe van Meerdervoortstraat 2 en 4.
28 februari 1945	Bombardement op Voorburg. Getroffen werd het onbebouwde terrein tegenover de Van Duivenvoordelaan.
13 maart 1945	Bombardement op Voorburg. Getroffen werd de Parkweg tegenover de nrs. 312 en 314 tussen de Vondelstraat en de Vlietenburgstraat.
18 maart 1945	Bombardement op Leidschendam. Getroffen werd de lijnwerkplaats van de NS.
11/12 april 1945	Halifax NA347 8A- van het No. 298 squadron verongelukt bij Stompwijk gecrasht.

Datum	Gebeurtenis (bron: A. Jansen, Wel en wee van een boer in Wilsveen)
1945	Het laatste oorlogsjaar in september begonnen de Engelse vliegtuigen op alles te schieten wat bewoog. Niet enkel op de treinen maar ook op de wegen. Dit ter voorkoming van troepenvervoer van de Duitsers. Zo was er op de Markseweg een klein vrachtautootje door de bestuurder verlaten, vanwege de vliegtuigen. Een jongen uit Zoetermeer kwam uit school, van Voorburg, ging schuilen onder de auto, want er werd weer geschoten vanuit de lucht. Maar de kogels gingen dwars door de auto heen (p.49)
1945?	Ook werd er eens een paard doodgeschoten vanuit een vliegtuig. De voerman, ene Arie Keukenmeester, had het gerei op het hoofd van onze brug gezet en was zelf een eind verder gelopen... Ook is er eens een verdwaalde kogel in mijn slaapkamer terecht gekomen. Ruit kapot natuurlijk. Een tiental jaren nadien altijd kunnen zien waar de kogel de muur had geraakt. Er is nog eens een koe op stal doodgeschoten. Bij een vuurgevecht was er een kogel door het dak van de stal gegaan (p.51)

Datum	Gebeurtenis (bron: Zwanenburg, En nooit was het stil...Deel 1 & 2)
1 mei 1944	De Duitsers rapporteerden in hun FTB dat tegen 18.00 uur; 50 Lightnings via het Scheldegebied binnenvlogen op weg naar België en Noord Frankrijk, waarbij bommen werden afgeworpen bij Brussel. Maar verder: 'Een machine zwenkte in het gebied van Den Haag af, waardoor de afgeworpen bommen terecht kwamen op de spoorlijn en autobaan tussen Den Haag en Utrecht. Het treinverkeer is voorlopig stopgezet. De straatweg in oostelijke richting vernield. Wegens blindgangers moest alle verkeer over Voorburg worden stopgezet' (deel 2, p.207)
6 december 1944	Fighter Command. Tussen 09.30 en 15.05 uur werden acht Spitfire IX's en 28 Spitfire XVI's (deze laatste alle bewapend met twee 250-ponders), uitgestuurd voor gewapende verkenning en aanvallen op doelen bij Wassenaar en het Haagsche Bos. Met boordwapens werden aanvallen gedaan op twee goederentreinen op een spoorwegemplacement ten zuiden van Voorburg, waarbij treffers werden waargenomen (deel 2, p. 470)

Datum	Gebeurtenis (bron: Zwanenburg, En nooit was het stil...Deel 1& 2)
25 februari 1945	Tussen 07.35 en 16.40 uur werden 81 Spitfires uitgestuurd naar raketdoelen in het Haagsche Bosch en van deze voerden er 42 hun aanvallen uit, met resultaten variërend van slecht tot goed. Tien keerden onverrichterzake terug en de andere deden de volgende aanvallen: Ockenburg, zes vliegtuigen met boordwapens, resultaten niet waargenomen; spoorwegknooppunt ten zuiden van Voorburg, zeven vliegtuigen met 14 250-ponders, één treffer waargenomen (deel 2, p. 564)

Datum	Gebeurtenis (bron: Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Driemanspolder te Zoetermeer d.d. 7 april 2010. Documentcode 10S012-VO-01)
22 februari 1945	Een Amerikaanse liberator B-24 neergestort in de Geerpolder bij Stompwijk (p.10, 12)

Datum	Gebeurtenis (bron: Historisch Voorburg. Jaargang 3, nummer 3, 1997)
10 mei 1940	Britse bommenwerper van No. 40 Squadron neergestort naast de schietbaan van de Burgerwacht bij de Rodelaan in Voorburg, ongeveer op de plaats waar nu het park Achter de Mantel ligt (p.3)
10 mei 1940	In Park Leeuwenbergh te Leidschendam en bij de Van Vredenburgweg in Rijswijk staan stukken 7.5 cm luchtdoelgeschut opgesteld. Een zoeklichtpeloton heeft zijn installatie opgesteld in de nabijheid van de Rodelaan te Voorburg (p.12)
Meidagen 1940	Fallschirmjäger verschansten zich in de boerderijen langs de Vliet en in Huize Dorrepaal aan de Westvlietweg (p.15)
Meidagen 1940	Bij Voorburg hadden Fallschirmjäger zich verschanst in huizen en boerderijen op de oostelijke oever van de Vliet, zo ongeveer tussen de Spoorbrug van de lijn naar Utrecht enerzijds en enkele honderden meters voorbij Huize Dorrepaal anderzijds. Een detachement van eenentwintig man probeerde in de morgenuren vanuit de richting Leidschendam op te rukken langs de Westvlietweg richting Rijswijk (p.22-23)

Datum	Gebeurtenis (bron: 'Voorburg in crisis- en oorlogstijd. Donkere jaren in een nabij verleden', in: Kroniek van Voorburg)
10 mei 1940	Bommen gevallen in de weilanden langs de Westvlietweg, o.a. in de buurt van de school (p.13-14)
10 mei 1940	Bommen vielen in de weilanden en vooral achter de tuinbouwschool, de huidige 'Groene School' (p.14)
10 mei 1940	Brits vliegtuig bij de schietbaan van de burgerwacht aan de Rodelaan neergestort en geheel uitgebrand (p.16-17)
Meidagen 1940	Een aangeschoten Duitse bommenwerper ontdoet zich van zijn bommenlast boven een weiland nabij de school aan de Westvlietweg (p.17)
Meidagen 1940	De remise te Voorburg was nog voor driekwart met motorrijtuigen en bijwagens gevuld. Duitse vliegtuigen voerden verkenningen uit en scheerden herhaaldelijk bij tussenpozen mitrailleurende over de remise, waarschijnlijk vanwege het uitgebrachte geweervuur van in de remise gelegerde Nederlandse militairen (p.20)
9 december 1944	V-2 neergestort en gedeeltelijk terechtgekomen op een deel van de Nieuwe Tijdflats aan de Koningin Wilhelminalaan en de Van Barbansonstraat. Twee huizen werden ten gevolge van deze crash onbewoonbaar. De V-2 kwam op zijn staart terecht, waardoor de springlading niet tot ontploffing kwam (p.69)
1 januari 1945	Bominslag aan de Pompe van Meerdervoortstraat nummers 2 en 4 (p.69)
28 februari 1945	Brisantbom neergekomen op een stuk onbebouwde grond tegenover de Van Duvenvoordelaan (p.69)
13 maart 1945	Bomtreffer op de trambaan op de Parkweg, tegenover de huisnummers 312 en 314, tussen de Vondelstraat en de Vlietenburgstraat. Trechter geslagen van ca. 8 meter middellijn en 2.5 meter diepte (p.69)
3 maart 1945	Bombardement Haagse Bezuidenhout door vliegtuigen van de 2nd Tactical Air Force. Slachtoffers o.a. begraven op de Algemene Begraafplaats aan de Parkweg te Voorburg (p.71-72)
Mei 1945	Er werd op een sportveld tussen de spoorbaan Den Haag – Gouda en de Hoekwaterstraat in Voorburg-Noord een airstrip aangelegd ten behoeve van No. 6 Dutch Auster Squadron dat in zijn geheel verhuisd was van Gilze-Rijen naar Voorburg. Vanaf deze airstrip werden belangrijke personen, burgers en militairen uit Den Haag naar vergaderingen in Nederland en het buitenland gevlogen. Op dit terrein is tegenwoordig de Utrechtsebaan aangelegd. De airstrip lag ter hoogte van de Pompe van Meerdervoortstraat richting Spoorlaan (p.84)

Datum	Gebeurtenis (bron: B.M. Rijnhout, Het mysterie van de L7788)
Nacht van 23 op 24 september 1940	Een Wellington, L7788, maakt een noodlanding in de Duivenvoordse polder bij Leidschendam, 50 meter naast de spoorlijn. De bommenwerper was op de terugweg van een bombardementsvlucht en had 8 brisantbommen van 250 lb. boven Berlijn afgeworpen. Het toestel werd door de Duitsers gereviseerd en naar Duitsland (Rechlin) gebracht (p.104, 106, 138)
Geen datumvermelding	Bommen gevallen op landgoed Duivenvoorde. Rakelings naast de boerderij aan de Veurseweg 348 waren enkele grote kraters te zien. N.B. deze locatie bevindt zich niet in de gemeente Leidschendam-Voorburg! (p.141)

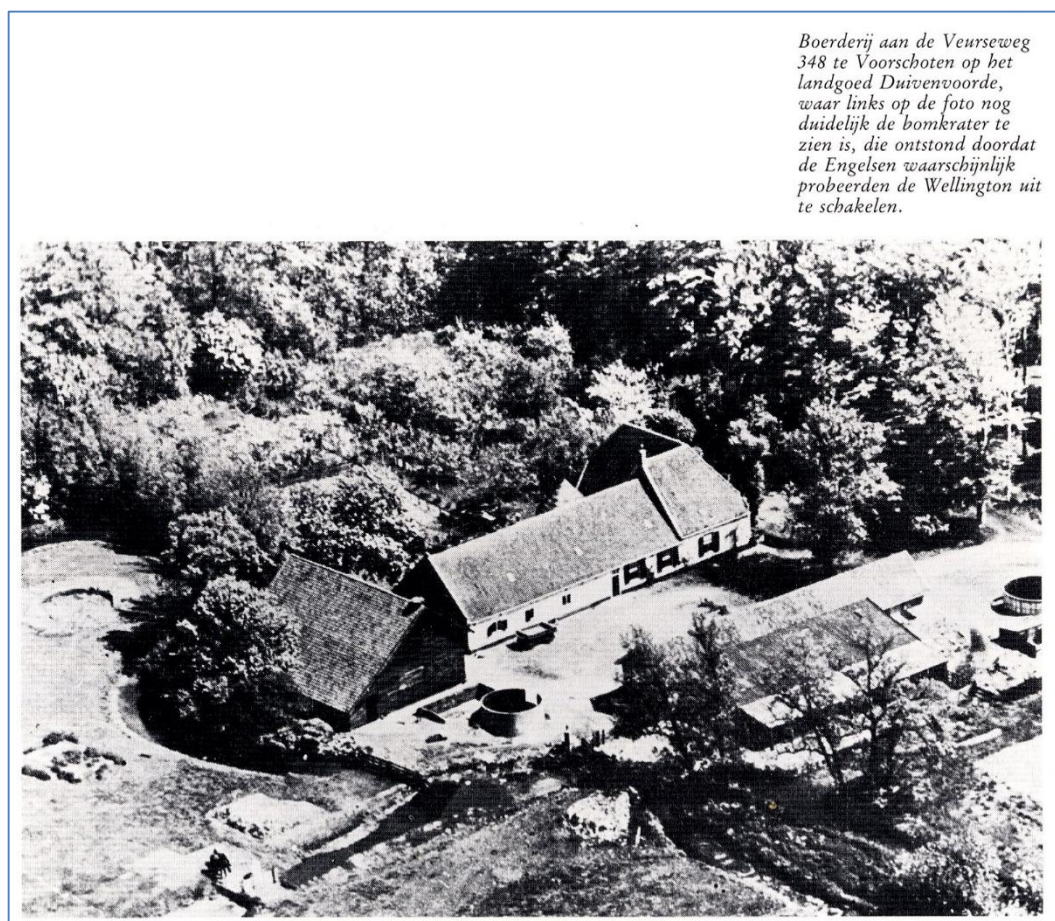
Datum	Gebeurtenis (bron: B. Rijnhout, De verloren strijd. Een fotografisch overzicht van de massale Duitse luchtinvasie in de meidagen van 1940)
Meidagen 1940	Fallschirmjäger geland in de Tedingerbroek polder. Gevechten in de onmiddellijke omgeving van de Westvlietweg 93. Neergestort Duits vliegtuig in de Tedingerbroek polder (p.30)

Afb.3.- De op 24 september 1940 in de Duivenvoordse polder gecrashte Wellington van No. 311 Squadron. De Duitsers namen het vliegtuig opnieuw in gebruik. Bron afbeelding: Het Mysterie van de L7788.

Datum	Gebeurtenis (bron: F.H.Chr.M. Daams, J.D. de Kort Sr., Over, door en om de Leytsche Dam. Geschiedenis van een gouden gemeente)
24 september 1940	Wellington bommenwerper voert in zware grondmist een noodlanding uit op een weiland vlakbij de spoorlijn Den Haag-Leiden en voor de sloot ter hoogte van de huidige Tuinenlaan en iets ten zuiden van de parkeerplaats van de begraafplaats Noorthey. Het vliegtuig werd later door de Duitsers geheel hersteld en kort voor kerstmis 1940 koos het opnieuw het luchtruim (p.344)
Geen datumvermelding	Een Brits vliegtuig werp bommen af in de Rietpolder (p.344)
1 september 1942	Drie à vier vliegtuigen vlogen laag over Leidschendam en bestookten een binnenschip dat tegenover het pand Vlietweg 7 lag afgemeerd. De projectielen drongen tot in het huis van Ammerlaan door. Vervolgens gaven deze vliegtuigen een salvo op de spoorbaan nabij de Coöperatieve Veiling Veur aan de Westvlietweg, omdat net een trein uit de richting Rotterdam aankwam. Ook het veilingterrein waar men een aantal wagons met groenten en fruit aan het laden was, kreeg een beurt. Een boot in de Vliet werd eveneens getroffen (p.344-345)
10 april 1944	Twee geallieerde vliegtuigen beschieten met boordkanonnen een personentrein op het baanvak Leiden-Den Haag (p.345)
September 1944	Geallieerde luchtaanvallen Hofpleinspoorbaan en de Rijksweg Den Haag – Utrecht (p.345)
13 september 1944	Auto op de weg naar Stompwijk, gelegen langs de Stompwijksevaart, het doelwit van een vliegtuigbeschieting. In Wilsveen enkele wielrijders beschoten (p.345)
1 januari 1945	Een Amerikaanse bommenwerper poogde de Duitse bunker aan de Rodelaan in Voorburg te vernietigen. Drie bommen kwamen in Leidschendam neer, twee ervan ontploffen. Eén ontplofte in de buurt van de Looierslaan en één in de kippenfarm van A.A. van Agten achter de Van Ruysdaellaan De derde schoot zonder te ontploffen de grond in van de tuinderij van J.J. Schuyt achter de Voorburgseweg. Deze vliegtuigbom van 250 kilo (bedoeld wordt waarschijnlijk een 500 ponder) werd op 21 november 1985 onschadelijk gemaakt (p.345)

Datum	Gebeurtenis (bron: F.H.Chr.M. Daams, J.D. de Kort Sr., Over, door en om de Leytsche Dam. Geschiedenis van een gouden gemeente)
Voorjaar 1945	Herhaaldelijk bomaanvallen uitgevoerd op het viaduct van de Hofpleinspoorlijn in Rijksweg 12, te weten op 26 februari, 17 maart, 20 maart (2x), 21 maart (2x), 22 maart (3x) en 23 maart. Het viaduct bleef onbeschadigd (p.345)
13 april 1945	Auto van de Staatspolitie op de Stompwijkseweg beschoten (p.345)

Afb.4.- Bomkrater bij Veurseweg 348.

2.2.1 Bevrijding mei 1945

Het grondgebied van de huidige gemeente Leidschendam-Voorburg werd pas na de Duitse capitulatie in mei 1945 bevrijd. Er hebben hier derhalve in het laatste oorlogsjaar geen grondgevechten plaatsgevonden. Er werd na de bevrijding aan de Rodelaan een gevangenkamp voor Duitse soldaten ingericht. Dit kamp werd bewaakt door Canadese militairen.³

³ 'Voorburg in crisis- en oorlogstijd. Donkere jaren in een nabij verleden', in: *Kroniek van Voorburg*, 76.

2.3 Collectie stafkaarten Topografische Dienst Kadaster te Zwolle

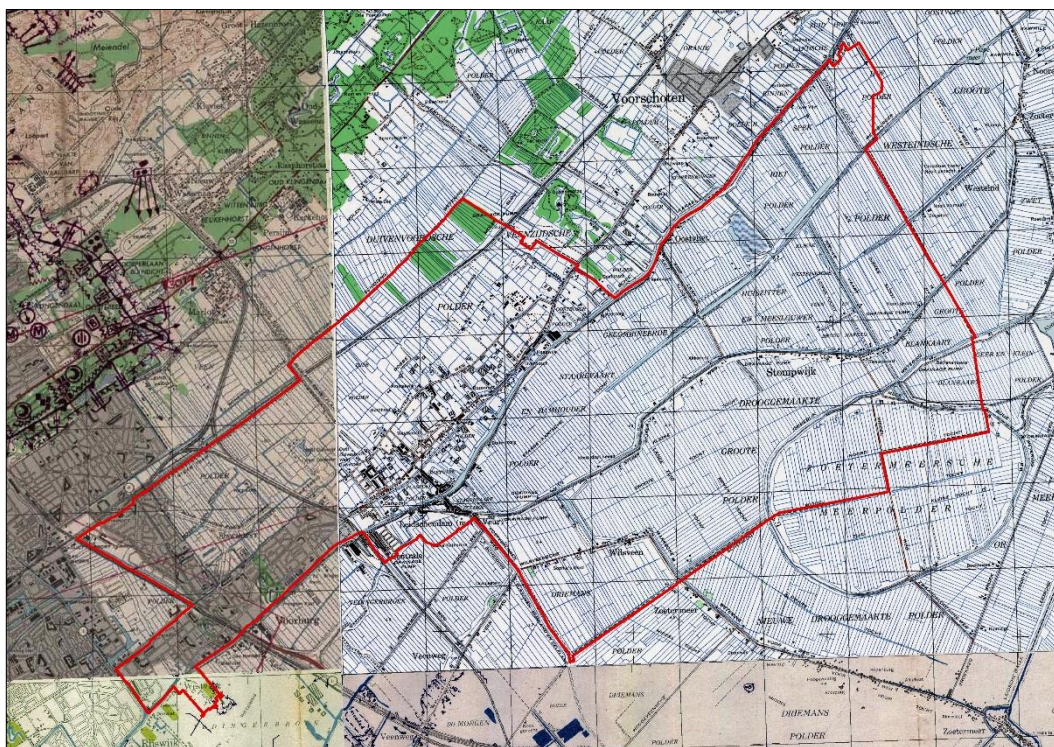
2.3.1 Geallieerde Defence Overprint kaarten

Het onderzoeksgebied staat op de volgende stafkaarten/ Defence Overprints:

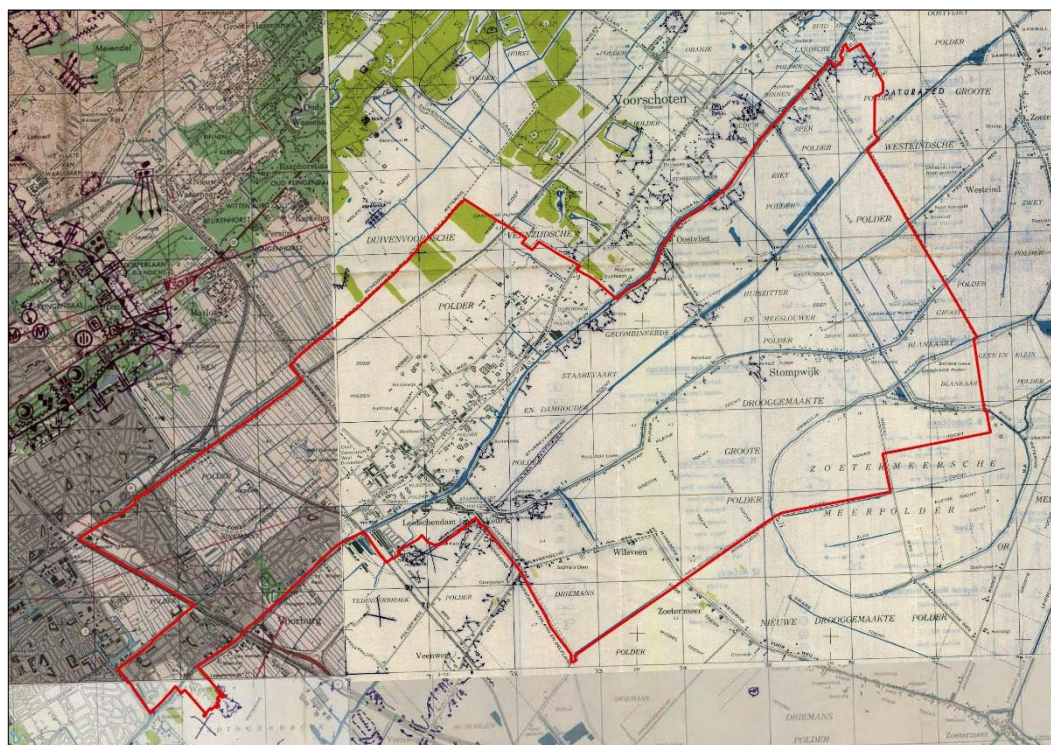
- 'Zoetermeer' sheet 382 (First Edition, Defence Overprint) d.d. 25 maart 1945
- 'Benthuizen' sheet 373 (First Edition, Defence Overprint) d.d. 25 maart 1945
- 'Benthuizen' sheet 373 (First Edition, stafkaart) d.d. 1943
- 'Delft' sheet 381 (First Edition, Defence Overprint) d.d. 25 maart 1945
- 's Gravenhage sheet 372 (First Edition, stafkaart) d.d. 1943

Deze stafkaarten/ Defence Overprints hebben het Nord de Guerre coördinatenstelsel, schaal 1:25.000. Op de geraadpleegde Defence Overprint kaarten staan o.a. de volgende objecten in het onderzoeksgebied ingetekend:

- A Tk Gun (antitank geschut)
- Communication Trenches (loopgraven)
- M.G. (machinegeweernesten)
- Single Fence (obstakels)
- Wire (prikkeldraadversperringen)

Afb.5. – Voornamelijk geallieerde stafkaarten van het onderzoeksgebied, gepositioneerd door middel van GIS. Rode omlijning: onderzoeksgebied.

Afb.6. – Beschikbare geallieerde defence overprint kaarten van het onderzoeksgebied, gepositioneerd door middel van GIS. Rode omlijning: onderzoeksgebied.

2.3.2 Duitse stafkaarten

Er is één Duitse stafkaart van het onderzoeksgebied beschikbaar. Dit is de Topografische Karte der Niederlande 1:50.000, Truppenkarte 30 Ost 's-Gravenhage (uitgave maart 1943). Op deze stafkaart staan geen CE gerelateerde gegevens vermeld. De stafkaart geeft echter wel een goed beeld van het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog.

2.3.3 Overig kaartmateriaal

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft een kaart met Duitse militaire posities aangeleverd. Deze kaart is ter illustratie in deze paragraaf opgenomen.

2.4 Luchtfoto's

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft een groot aantal luchtfoto's aangeleverd. Deze luchtfoto's zijn per serie in een luchtfotocollage verwerkt. De aangeleverde collages zijn als digitaal bestand te gebruiken in het GIS programma dat bij de uitvoering van dit vooronderzoek is gebruikt.⁴

2.4.2 Geraadpleegde luchtfoto's

Het archief van de Afdeling Speciale Collecties van de Wageningen Universiteitsbibliotheek werd in kader van dit vooronderzoek geraadpleegd. Dit archief bevat circa 93.000 luchtverkenningfoto's die zijn gemaakt door de Royal Air Force (RAF) en United States Army Air Forces (USAAF) tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het onderzoeksgebied aanwezig. Het betreft de volgende exemplaren:

Datum	Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁵	Collectie
13 september 1944	289- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
21 februari 1944	128- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
30 november 1944	151- door gemeente aangeleverd	Collage	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
7 april 1945	303- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
7 april 1945	303_05	3043	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119- door gemeente aangeleverd	Collage	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3101	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3103	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3105	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
5 juni 1945	551- door gemeente aangeleverd	Collage	C	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
28 augustus 1945	031_05	3248	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
28 augustus 1945	031_05	3281	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4130	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4131	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4133	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4134	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties

⁵ Geallieerde kwalificatie van fotokwaliteit. A = goed, B = matig, C = slecht.

Datum	Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁵	Collectie
3 september 1945	031_13	4102	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties

Het archief van de Topografische Dienst te Zwolle werd eveneens geraadpleegd. Dit archief bevat circa 110.000 luchtverkenningfoto's uit de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF. Het archief bestaat ook deels uit voor- en naoorlogse luchtfoto's. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het onderzoeksgebied aanwezig. Het betreft de volgende exemplaren:

Datum	Doos/Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁶	Collectie
11 februari 1944	611- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
12 mei 1944	609- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
26 februari 1944	632- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	614- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	634- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	637- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4890	3119	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	1157	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	2157	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	2159	B	Kadaster, Zwolle
21 maart 1945	610- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle

Daarnaast werd het archief van de Luftbilddatenbank te Estenfeld (Duitsland) geraadpleegd. De Luftbilddatenbank beschikt over 500.000 eigen luchtfoto's en raadpleegt daarnaast archieven in Nederland, Amerika, Engeland en Canada. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het onderzoeksgebied aanwezig. De volgende luchtfoto's werden besteld:

Datum	Doos/Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁷	Collectie
6 maart 1941	B-071	19, 216, 217, 441, 442, 444, 446, 447	B	Luftbilddatenbank
7 april 1941	H-810	358, 359, 360, 361, 650, 651	C	Luftbilddatenbank
10 juli 1941	B-269	455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464	A	Luftbilddatenbank
12 augustus 1941	T-388	609, 610, 611, 909, 910, 911	A	Luftbilddatenbank
13 oktober 1941	T799	630, 631, 632, 633, 634	B	Luftbilddatenbank
8 april 1942	A-530	1022	C	Luftbilddatenbank
16 april 1942	A-592	5002	A	Luftbilddatenbank
29 juni 1942	C-006	5191	A	Luftbilddatenbank

⁶ Geallieerde kwalificatie van fotokwaliteit. A = goed, B = matig, C = slecht.

⁷ Geallieerde kwalificatie van fotokwaliteit. A = goed, B = matig, C = slecht.

Datum	Doos/Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁷	Collectie
2 juli 1942	C-020	1141, 1143	B	Luftbilddatenbank
7 juli 1942	C-043	150, 151, 247, 248, 249, 250	B	Luftbilddatenbank
10 september 1942	C-360	5012	A	Luftbilddatenbank
4 oktober 1942	C-453	1082, 2086	B	Luftbilddatenbank
16 november 1942	C-614	1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1019, 2001, 2002	B	Luftbilddatenbank
20 december 1942	C-724	2001, 2003	A	Luftbilddatenbank
16 april 1943	D-416	3022	C	Luftbilddatenbank
11 juni 1943	D-666	3119, 3120, 3125, 4117, 4125	B	Luftbilddatenbank
27 juli 1943	D-898	3007, 3008	B	Luftbilddatenbank
29 september 1943	RA-807	5110, 5111	A	Luftbilddatenbank

2.4.3 Georeferendeerde luchtfoto's

De onderstaande luchtfoto's zijn georeferendeerd in GIS:

Datum	Doos/Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁸	Collectie
11 februari 1944	611- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
12 mei 1944	609- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
26 februari 1944	632- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
13 september 1944	289- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
21 februari 1944	128- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
30 november 1944	151- door gemeente aangeleverd	Collage	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
18 maart 1945	614- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	634- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	637- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4890	3119	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	1157	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	2157	A	Kadaster, Zwolle
18 maart 1945	106G-4894	2159	B	Kadaster, Zwolle
21 maart 1945	610- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Kadaster, Zwolle
7 april 1945	303_05	3043	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties

⁸ Geallieerde kwalificatie van fotokwaliteit. A = goed, B = matig, C = slecht.

Datum	Doos/Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ⁸	Collectie
7 april 1945	303- door gemeente aangeleverd	Collage	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119- door gemeente aangeleverd	Collage	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3101	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3103	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
11 april 1945	119_10	3105	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
5 juni 1945	551- door gemeente aangeleverd	Collage	C	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
28 augustus 1945	031_05	3248	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
28 augustus 1945	031_05	3281	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4130	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4131	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4133	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	032_11 - door gemeente aangeleverd	4134	B	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties
3 september 1945	031_13	4102	A	Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties

De luchtfoto's zijn als categorie A, B of C gekwalificeerd. Dat betekent dat de verkrijgbare luchtfoto's een kleine, een matige of een grote kwalitatieve beperking hebben voor wat betreft luchtfoto interpretatie. De foto's die via de Luftbildatenbank werden verkregen, zijn niet in GIS gepositioneerd. Deze luchtfoto's werden allen geanalyseerd. Er werden geen bijzonderheden waargenomen.

Afb.8.- Luchtfoto van het onderzoeksgebied. De luchtfoto d.d. 05 juni 1945 is gepositioneerd door middel van GIS.

2.4.4 Luchtfoto-interpretatie 1944-1945

Een belangrijk selectiecriteria voor de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog is de opnamedatum. De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft voor de aanvang van dit vooronderzoek een grote hoeveelheid luchtfoto's ter beschikking gesteld. Bij de verwerking van de foto's ging de voorkeur uit naar 'jonge' luchtfoto's met een zo laat mogelijke opnamedatum uit de Tweede Wereldoorlog, dat wil zeggen: luchtfoto's die na de belangrijkste gevechtshandelingen zijn gemaakt. Er is daarnaast rekening gehouden met de kwaliteit van de luchtfoto's, alsmede de schaal. Er kan naar aanleiding van de luchtfotoanalyse worden geconcludeerd dat er sporen van gevechtshandelingen in het onderzoeksgebied zichtbaar zijn.

Binnen de gemeente Leidschendam-Voorburg zijn veel waarnemingen gedaan die in verband staan met de Tweede Wereldoorlog. De waarnemingen zijn in het GIS systeem ingevoerd. Deze GIS data is aan de opdrachtgever verstrekt bij de oplevering van dit vooronderzoek. Gezien de grote hoeveelheid van waarnemingen zullen in deze paragraaf enkele opvallende highlights worden uitgelicht.

Afb. 9.- Luchtfoto van omgeving van de Rodelaan/Klaverweide. De luchtfoto opname is d.d. 18 maart 1945. Opvallend is de tankgracht welke het militaire complex beschermd.

In de omgeving van de Rodelaan, Klaverweide, Monseigneur van Steelaan en de Prins Bernhardlaan was een groot militair complex gebouwd. Dit complex omvatte o.a. bunkers, onderkomens, stellingen, wapenopstellingen en loopgraven. Het complex werd beschermd door een tankgracht en prikkeldraadversperringen.

Afb. 10.- Luchtfoto van omgeving van de spoorlijn tussen de huidige Wilgendreef en de Reuvenslaan. De luchtfoto opname is van 7 april 1945. Nabij het spoor zijn meerdere bomkraters te herkennen.

Op de luchtfoto's zijn op meerdere plaatsen kraters van afwerpmunitie herkend. De doorsnee van deze kraters varieert van 2 tot 8 meter. In de meeste gevallen zijn er meerdere kraters als cluster waargenomen. In enkele gevallen betrof het slechts een enkele krater.

Afb. 11.- Luchtfoto van omgeving van de sportvelden aan de Tuinenlaan. De luchtfoto opname is van 18 maart 1945. Op deze locatie is in 1990 een vliegtuigbom van 250 pond geruimd.

Binnen de gemeente waren talloze verdedigende militaire veldinrichtingen aangelegd. Deze bevonden zich veelal bij knooppunten van wegen of watergangen. Ze bestonden o.a. uit stellingen, wapenopstellingen en loopgraven waarbij het terrein zelf werd afgezet met prikkeldraad. De Duitsers hielden naast de dreiging van een aanval vanuit de kuststrook ook rekening met aanvallen uit andere richtingen. Veel van de veldinrichtingen zijn daarom dusdanig ingericht dat men alle zijden kon verdedigen.

Zo waren er langs de oostoever van de Vliet talloze loopgraven aangelegd. Waar in de meeste gevallen een wapenopstelling of een stelling aan was gekoppeld. Echter was dat niet bij alle locaties het geval waaruit blijkt dat de aanleg in sommige gevallen gestaakt is. Ter hoogte van de aansluiting van de Stompwijkseweg/de Tol met de Rijksweg A4 waren ook meerdere soortgelijke inrichtingen aangelegd.

*Afb. 12.- Luchtfoto van de Stompwijkseweg. De luchtfoto opname is van 18 maart 1945.
Knooppunt van weg- en waterwegen beschermd door militaire veldwerken.*

Enkele gebieden binnen de gemeente waren afgezet en in gebruik genomen door de Duitse bezetter. Dit soort complexen zijn te herkennen aan de prikkeldraad afzetting, verdedigende inrichtingen zoals wapenopstellingen, stellingen en zogenaamde splitterboxen⁹ binnen in het afgeschermd gebied. Daarnaast waren ook splitterboxen geplaatst naast de Veursestraatweg.

Ook de sporen van de voedsel en brandstofschaarste is zichtbaar op de foto's uit 1945. Op verschillende plaatsen zijn de bomen in de parken gekapt.

⁹ Aarden wal om voertuigen in de stallen/parkeren als bescherming tegen luchtaanvallen.

Afb. 13.- Luchtfoto van omgeving van de omgeving Park Leeuwenberg en Villa Dorrepaal. De luchtfoto opname is van 18 maart 1945.

2.4.5 Luchtfoto-interpretatie huidige situatie

Het onderzoeksgebied in de huidige situatie is geanalyseerd met behulp van google maps, google earth en via het GIS softwarepakket beschikbare ondergronden. Uit een vergelijking van deze luchtfoto's met de in de voorgaande paragrafen besproken exemplaren blijkt, dat stad flink is uitgebreid.

Er is veel naoorlogse nieuwbouw in met name het westelijk deel van de gemeente. De stad is tegenwoordig verweven met de buurgemeenten Den Haag en Rijswijk. De uitgebreide gebieden bestaan hoofdzakelijk uit woningbouw en op kleinere schaal industrie- en productiegebieden. De resterende gebieden zijn voor het grootste gedeelte bestemd voor agrarisch of recreatie gebruik.

Opvallend is het ontstaan van de waterplassen Vlietland en Vogelplas Starrevaart. In 1945 waren dit nog weilanden. Een ander opvallende verandering is de aanleg van de Rijksweg A4. Ten tijde van de oorlog was slechts voor een deel het wegcunet aanwezig.

Afb. 14.- Luchtfoto van het onderzoeksgebied, 1945.

Afb. 15.- Luchtfoto van de huidige situatie.

2.5 Gemeentearchieven

Het onderzoeksgebied lag in de Tweede Wereldoorlog in de (toenmalige gemeenten) Leidschendam en Voorburg.

Bij het gemeentearchief van de voormalige gemeente Leidschendam werden de volgende inventarisnummers geraadpleegd:

Inventaris van het archief van de gemeente Leidschendam	Periode
Dossier 'vliegtuigen'	1940-1945
1.482.913 Doos 113. Oorlogsschade in het algemeen	1946-1949
1.753.7 Inlevering en teruggave wapenen en munitie	1940-1948
1.783 Opruiming munitie e.d.	1943-1989
1.783 630 Opruiming munitie e.d. Vliegtuigbom(men) in/bij de Broekweg. Kosten van de opruiming.	1988-1990
1.783 636 Opruiming munitie e.d. Vliegtuigbom(men) in/bij de Broekweg	1986-1987

Er is daarnaast gebruik gemaakt van scans uit het gemeentearchief die door dhr. M. van Rijn (afdeling RO), alsmede het uitgebreide rapport 'Explosievenonderzoek gemeente Leidschendam-Voorburg' d.d. juni 2015 (versie 12.5).

Bij het gemeentearchief van de gemeente Voorburg werden de volgende inventarisnummers geraadpleegd:

Toegang 330. Inventaris van het archief van de gemeente Voorburg gevormd onder beheer van de gemeentesecretaris (1933) 1940 – 1955 (1962). Archieven van de commissies van advies en bijstand aan de raad 1940 - 1955	Periode
47 Verslag van de burgemeester over de oorlogsjaren, mei 1945	1945
414 Stukken betreffende publicaties, affiches, verordeningen van maatregelen tijdens de tweede wereldoorlog	1940-1945
570 Dossiers inzake de inlevering van vuurwapens gedurende de Duitse bezetting en teruggave nadien	1940-1947
582 Dossier inzake de opgave aan gemeentebesturen van gesneuvelde militairen in Voorburg in 1940	1940
584 Dossier inzake de opgaven aan de Rijksinspectie van de bevolkingsregisters te 's-Gravenhage van gesneuvelde militairen	1943-1956
629 Stukken betreffende de identificatie en het begraven van gesneuvelde militairen in Voorburg	1940-1955
720 Stukken betreffende de vordering van woningruimte ten behoeve van oorlogsslachtoffers	1942-1946
745 Stukken betreffende het slopen van bunkers in de Veenen Binckhorstpolder	1945-1955
938 Stukken betreffende het oprichten van een gedenkteken voor gesneuvelde militairen door het Comité Voorburg	1940
939 Dossier inzake de aanvaarding in eigendom en het onderhoud van een grafmonument voor gesneuvelde Nederlandse en Engelse militairen op de Oosterbegraafplaats van de commissie voor geestelijke zorg en ontspanning voor militairen te Voorburg	1940-1948
957 Dossier inzake de betaling van een geldboete aan de Duitse autoriteiten als strafmaatregel van een sabotage actie	1943-1953
958 Stukken betreffende de aangifte van oorlogsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen	1946-1953
959 Nota van de gemeentesecretaris aan het college van burgemeester en wethouders betreffende vergoedingen voor geleden oorlogsschade	1951-1952

Toegang 340. Inventaris van het archief van de gemeente Voorburg 1956-1965	Periode
504 Dossier inzake vergoedingen van de oorlogsschade op de Oosterbegraafplaats	1953-1962
518 Dossier inzake de opgave van de Voorburgse oorlogsgraven geregistreerd bij de Oorlogsgravenstichting	1957-1960

Krantenknijsels Archief Gemeente Leidschendam-Voorburg ¹⁰	Periode
-1.755 Alfabetisch overzicht van inwoners Leidschendam-Voorburg omgekomen door oorlogsgeweld	14-9-2006
-1.755 20 jaar Het Krantje in Leidschendam: Opnieuw een gesprek met mevr. De Gruijl, Broekweg op wiens aanwijzing toen twee bommen uit de Tweede Wereldoorlog werden aangetroffen	19-10-2006
-1.78 Man met granaat naar politiebureau, aangetroffen in het huis van z'n overleden vader	22-11-2006
-1.853 Tweede Wereldoorlog George Maduro	5-12-2002
1.853 Erfgoed Leidschendam Voorburg Villa Dorrepaal	5-12-2002
-1.853 In Stompwijk gedenksteen voor doden van een bombardement in Tweede Wereldoorlog	18-2-2005
-1.855.2 Dodenherdenking bij oorlogsmonument Park Leeuwenbergh	12-5-2005
-1.853.3 Na 65 jaar, verhaal achter schietpartij op Prinses Mariannelaan, affiche waarmee de Duitsers 20 nov. 1944, omgeving Mariannelaan volgingen, op website Jean Thierry, toen 13 jaar, herinnert zich het drama	7-10-2010
-1.853.14 Eén dag oorlogsgeweld rondom Voorburg. 10 mei 1940	30-4-1980
-1.853.14 Bombardement Geerpolder mag nooit vergeten worden, vier inwoners omgekomen	23-2-2005
-1.853.14 10 mei 1940 Aad Roeling blikt terug op de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog	6-5-2005
-1.853.14 Vliegveld Hoekwaterstraat in 1945 Voorburg Airport	28-4-2005
1.853.14 Stichting Hoekenburg expositie Voorburg 60 jaar bevrijd, unieke foto's van Wouter van Gool	28-4-2005
-1.853.14 Gefascineerd door geschiedenis Hoekwaterstraat: 5 mei 1945 eerste geallieerden. Challis en Welch landden op Voorburg	4-5-2005
-1.853.14 Bevrijding 60 jaar na dato	3-5-2005
-1.853.14 Aad de Wolf Canadezen bereikten Leidschendam pas op 8 mei 1945 ledenwerfcampagne erfgoed	9-6-2005
-1.853.14 De zomer van 1945: Voorburg in bevrijdingsroes, door Aad de Wolf	21-6-2007
-1.853.14 Voorburg in bevrijdingsroes, Zomer van 1945, door A. de Wolf	12-8-2010
-1.853.14 5 september 1944 Dolle Dinsdag door Aad de Wolf	9-9-2004
-1.853.14 Verhalen van vroeger door Hieke Voorberg. Twee dames, mevr. 24-7-2003 Petronella Wijgh- van Beek en mevr. Stieneke van Splunder-Poolman vertellen over Voorburg in de jaren 1930-1940	1939-1940
-1.853.14 Zomer van 1940 in Historie Theater, de eerste bezettingsmaanden en slag om Engeland	22-11-2007
-1.853.14 Zomer 1940: na capitulatie was wachten op Duitse bezettingstroepen. Door Aad de Wolf	21-5-2009
-1.853.14 Historietheater Voorburg, mobilisatiewinter 1940, door Aad de Wolf	17-9-2009
-1.844.82 Duitsers kregen klap bij Ypenburg, aan Vliet heroverde eenheid onder bevel van Lt. George Maduro villa Dorrepaal Westvlietweg	9-5-2008

Er is daarnaast gebruik gemaakt van scans uit het gemeentearchief, die zijn aangeleverd door dhr. M. van Rijn.

Bij het gemeentearchief van Voorschoten werden de volgende inventarisnummers geraadpleegd:

Gemeentearchief Voorschoten.	Periode
Dossier 1518. Doos 9. Inlevering, teruggave, verbeurdverklaring, vernietiging, enz. van wapenen en munitie inlevering, teruggave van wapenen en munitie	1940-1965
Dossier 1725. Doos 201. Schadeloosstelling ivm schade aangebracht door het Nederlandse leger	1941-1942
Dossier 1856. Doos 72. Wederopbouwplannen wederopbouwplan voor de rijndijk als gevolg van bombardementen	1945-1950
Dossier 1875. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld hulpverlening bij rampen tengevolge van luchtaanvallen	1941-1945
Dossier 1876. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld kosten verpleging slachtoffers luchtaanvallen	1941-1942
Dossier 1877. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld luchtbescherming (bominslagen)	1941-1944
Dossier 1880. Doos 76. bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld politierapporten (luchtaanvallen)	1940-1945
Dossier 1882. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld ingeleverde voorwerpen uit vliegtuigen etc.	1941-1945
Dossier 1883. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld luchtbescherming (alarmering, waarschuwing)	1938-1945
Dossier 1884. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld aanhouding van voortvluchtige vijandelijke vliegers	1941-1944

¹⁰ Hoewel al de krantenknipsels uit dit overzicht van te voren via de e-mail zijn opgevraagd, werd een groot deel van de desbetreffende documenten niet door de betrokken archiefmedewerker teruggevonden.

Gemeentearchief Voorschoten.	Periode
Dossier 1885. Doos 76. Bescherming van de bevolking en van de objecten tegen (oorlogs-)geweld openbare veiligheid oorlogsslachtoffers	1940-1945
Dossier 1886. Doos 77. Ontploffingen, ontbrandingen en dergelijke gevaren ontploffen en ontbranden	1940-1973
Dossier 2454. Doos 197. Landverdediging prikkeldraadversperring	1944-1945
Dossier 2474. Doos 199. Bezettingsschade aangebracht door de Duitse weermacht	1942-1949
Dossier 2475. Doos 199. Claims als gevolg van schade aangebracht door militaire troepen	1945-1947

2.5.1 Luchtbeschermingsdienst

Er zijn in de geraadpleegde gemeentearchieven documenten van de Luchtbeschermingsdienst aanwezig. De Luchtbeschermingsdienst was tijdens de Tweede Wereldoorlog onder andere verantwoordelijk voor het geven van luchalarm bij bombardementen, het controleren van verduisteringsmaatregelen en het opnemen van schade na uitgevoerde bombardementen en vliegtuigbeschietingen.

In de onderstaande overzichten zijn gegevens met betrekking tot de luchtoorlog in Leidschendam en Voorburg opgenomen:

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief voormalige gemeente Leidschendam)
18 juni 1940	Er ligt een Duits militair vliegtuig met 3 bommen in een weiland in de Tedingerbroekpolder te Leidschendam. N.B. dit vliegtuig is hier op 10 mei 1940 brandend neergestort
September 1940	Een vliegtuig, 'vermoedelijk van Tsjecho-Slowaakse nationaliteit', neergestort te Leidschendam. Het vliegtuig werd door de Wehrmacht in gebruik genomen na de plaatsing van nieuwe motoren
18 maart 1945	Bombardement spoorlijn Den Haag – Rotterdam. Woningen aan de Broekweg getroffen. Tevens vermelding: 'In het voorjaar 1945 werden in de omgeving van de Broekweg en de Tedingerstraat bommen afgeworpen'

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief voormalige gemeente Voorburg)
10 mei 1940	Plotseling een serie hevige ontploffingen. Een aangeschoten Duitse bommenwerper ontdoet zich van zijn bommenlast boven een weiland nabij de school aan de Westvlietweg
10 mei 1940	Te 16:35 uur is er een Brits vliegtuig neergestort en verbrand bij de schietbaan aan de 'Roodelaan'
9 december 1944	Te 14:02 uur is er een V2 neergestort en gedeeltelijk terechtgekomen aan de Koningin Wilhelminalaan en de Van Barbansonstraat. De panden aan de Koningin Wilhelminalaan 290 en 299 zijn onbewoonbaar geworden
1 januari 1945	Te 14:20 uur bominslag aan de Pompe van Meerdervoortstraat nrs.2 en 4. Huizen gestut door de Opruimingsdienst
28 februari 1945	Te 8:10 uur is er een brisantbom op onbebouwde grond tegenover de Van Duvenvoordelaan ingeslagen.
13 maart 1945	Te 17:01 uur bomtreffer op de trambaan aan de Parkweg, tegenover de nrs.312 en 314. Het verkeer in beide richtingen werd door omgekrulde rails en opgeworpen aarde versperd. De dwarsliggers van de tram lagen bovenop de daken, de bovenleiding van de tram werd voor een groot gedeelte vernield. De bomtrechter had een middellijn van ca. 8 meter en was 2.5 meter diep

Datum	Gebeurtenis (bron: scans processen-verbaal via dhr. Van Rijn, exclusief vermeldingen Nootdorp)
18 maart 1941	3 bommen in de Rietpolder gemeente Leidschendam ingeslagen. Tevens bominslag Meeslouwepolder. De dichtstbijzijnde plaats ten opzichte van de bominslag was buurtschap Stompwijk
11 mei 1941	Nederlandse handgranaat gevonden in de achtertuin van de Veurschestraatweg 179
Nacht van 11 op 12 augustus 1941	3 bommen in de Oostboschpolder, gemeente Leidschendam neergekomen
14 januari 1942	Bominslag in het Wilsveen. Het betrof 1 grote krater en 1 kleine krater met een vermoedelijke blindganger
13 april 1942	Op ca. 250 à 300 meter afstand van de Stompwijkseweg, gemeente Leidschendam, werd een vermoedelijke blindganger gevonden. De melder was woonachtig te Stompwijkseweg 76

Datum	Gebeurtenis (bron: scans processen-verbaal via dhr. Van Rijn, exclusief vermeldingen Nootdorp)
1 september 1942	Vlietweg 7 te Leidschendam getroffen door een vliegtuigbeschieting met 20 mm granaten. Een schip dat tegenover dit pand aangemeerd lag, werd door 13 projectielen getroffen. De getuige zag tevens 'iets in het water terecht komen'. 3 of 4 vliegtuigen beschoten de veiling van Veur, alsmede de spoorbaan en de trein. Schip ter hoogte van de haven van Voorburg (Rijn-Schiekanaal) getroffen door vliegtuigbeschieting
10 april 1943	Trein getroffen door een vliegtuigbeschieting op het baanvak Leiden – 's-Gravenhage, gemeente Leidschendam. Dit gebeurde bij kilometerpaal No. 56-200. De vliegtuigen kwamen uit de richting van de spoorbaan Den Haag - Leiden
Juni 1943	In een weiland achter de Damlaan 62 meerdere fosforflesjes gevonden
13 september 1944	Enige personen nabij de kerk te Stompwijk, Dr. Van Noortstraat, onder vuur genomen door vliegtuigen. Vliegtuigen beschieten fietsers op de Wilsveenseweg, gemeente Leidschendam
26 februari 1945	2 bommen uitgeworpen in de Tedingerbroekpolder, gemeente Leidschendam
21 maart 1945	8 vliegtuigen hebben bommen uitgeworpen in de omgeving van de spoorlijn Rotterdam (Hofplein) – Den Haag (H.S.M.) ter hoogte van Blokhuis 5 aan de Broekweg te Leidschendam. De spoorlijn en het Blokhuis werden door voltreffers vernield. Groot aantal bomtrechters in de onmiddellijke nabijheid van de spoorlijn en het blokhuis. Meerdere bommen ontploft in de sloot langs de Mid-denweg
13 april 1945	Auto op de Stompwijkseweg beschoten door een Brits vliegtuig
19 april 1945	Een vliegtuig beschiet een politieauto in de gemeente Leidschendam

In het onderstaande overzicht is een selectie van gegevens met betrekking tot de luchtoorlog de gemeente Voorschoten opgenomen:

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief Voorschoten)
23 maart 1941	Vijf bominslagen op landgoed Haagwijk (bos) te Voorschoten. Eveneens een bom ingeslagen op de landweg die loopt van de Veurscheweg naar Veurscheweg 350 te Voorschoten. De ingeslagen bommen veroorzaakten zes gaten met een middellijn van drie meter en een diepte van ca. 80 cm (inventarisnr. 1880)
24 maart 1941	Melding dat er zondagavond om 22:14 uur waarschijnlijk twee kleine bommen zijn afgeworpen op een perceel nabij Haagwijk, waarschijnlijk in het bos (inventarisnr. 1877, 1880)
12 augustus 1941	Glasschade ontstaan aan Haagwijk door in de gemeente Leidschendam gevallen bommen (inventarisnr. 1875, 1880)
14 september 1944	Eén bom gevallen in een weiland nabij Haagwijk aan de Veurscheweg te Voorschoten op ca. 300 meter ten zuidoosten van Veurscheweg. De bommen waren allen brisantbommen van naar schatting 500 kilo en kwamen tot ontploffing (inventarisnr 1880)

2.5.2 Aangetroffen / geruimde CE, grondgevechten en oorlogsschade

In het onderstaande overzicht zijn gegevens met betrekking tot CE en oorlogsschade opgenomen. Deze vermeldingen hebben betrekking op het onderzoeksgebied:

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief voormalige gemeente Leidschendam)
18 juni 1940	Bij de 'Cantonnements-commandant' van de gemeente Leidschendam zijn o.a. ingeleverd: 1 revolver, 1 houder van patronen, 1 houder met patronen, 2 mitrailleurhouders, 1 patroongordel, 2 lichtkogels, 1 Duits geweer met bajonet, 3 Hollandse geweren, 1 kist met ontplofbare stoffen, 1 doos met Duitse handgranaten, 3 Duitse mitrailleurs, 1 Britse mitrailleur, 5 bajonetten, 1 band van een Duits vliegtuig en 1 gordel met Duitse patronen
6 september 1940	Ingeleverde wapenen gemeente Leidschendam: 3 militaire geweren, 2 eenloop geweren, 1 Duitse karabijn etc.
Periode 1940-1945	Oorlogsschade Meer- en Geerweg 11 te Leidschendam. Het betrof schade aan de boerderij (de woning, koestal, hooiberg, houten en stenen schuur)
3 juli 1944	Er zal een mijnenveld worden aangelegd in een weiland, gelegen in het verlengde van de Kostverlorenweg direct ten zuidoosten van de splitsing Kostverlorenweg, Veenweg, Wilsveen
13 juni 1980	Er zouden niet ontplofte Duitse handgranaten liggen in een sloot langs de Veurse Achterweg te Leidschendam. Bedoelde sloot ligt in een uitbreidingsplan van de gemeente Leidschendam (tuindersgebied 't Lien). Duitse militairen gooiden in eerste instantie 6 tot 10 eivormige handgranaten, daarna werden er steelhandgranaten weggeworpen

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief voormalige gemeente Leidschendam)
22 april 1982	Er ligt mogelijk 'kanonmunitie' in de Vliet ter hoogte van Starlift aan de Westvlietweg, nabij de werkzaamheden van Rijkswaterstaat in verband met bruggenbouw van de Rijksweg A12. Een getuige heeft daar in 1959 munitie opgedoken en vervolgens weer teruggegooid. Het betrof 2 granaten van ca. 8 tot 10 cm doorsnede, spitse punt en platte achterkant. N.B. volgens een aantekening op een document heeft de EOD ter plaatse een onderzoek uitgevoerd, er werden volgens de pers geen vondsten gedaan
23 augustus 1983	Zoekactie Koninklijke Marine Rijn Schiekanaal onder viaduct A12. Er werd aan de Leidschendamse kant een 40 mm luchtafweergranaat, alsmede een Tellermin naar boven gebracht. De zoekactie werd vanaf de Voorburgse kant uitgevoerd.
18 juli 1984	Er werden tijdens sloopwerkzaamheden van een kanaalpijler in oktober 1983 2 granaten gevonden. Deze granaten kwamen in het Rijn-Schiekanaal terecht. Het ligt in de bedoeling om ter plaatse te baggeren en mogelijk te heien
21 november 1984	Enorme wapenvondst op de bodem van de Vliet, onder het viaduct van de Utrechtse Baan. Het betreft 42 granaten, 4 patroonhouders, een antitankmijn en 40 stuks klein kaliber munitie
21 november 1985	Amerikaanse 500 pondeur in Leidschendam gedemonteerd
4 februari 1986	Een bewoner van de Noordheyklaan 11 wist niets betreffende de aanwezigheid van een bom in de directe nabijheid van 'het huis van Coebergh'. Wel was hem bekend dat er een bom viel tussen de 2 boerderijen van 'Schakenbosch', waarvan er 1 inmiddels is gesloopt. Deze bom zou zijn gedetonéerd. Volgens een oud wethouder zijn er in dit gebied diverse bommen gevallen en allen gedetonéerd
16 december 1986	De EOD ruimt 1 vliegtuigbom ter hoogte van perceel Broekweg 57. Het betreft een Britse 250 pondeur, gelegen op ca. 3.5 meter minus maaiveld
September 1987	Er worden binnenkort werkzaamheden verricht in het Rijn-Schiekanaal ten behoeve van de spoorbaanverhoging in de lijn Den Haag – Gouda. Bij vorige werkzaamheden werden ter plaatse explosieven aangetroffen
27 juni 1988	Er is een deel van een vliegtuigbom naar boven gekomen nabij het perceel Broekweg 65/67
13 juni 1989	Tweede vliegtuigbom aangetroffen bij de Broekweg
April 2014	Zeer uitgebreide lijst met locaties oorlogsschade, opgemaakt door M. van Rijn

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeentearchief voormalige gemeente Voorburg)
10 mei 1940	Melding betreffende een ten gevolge van gevechtshandelingen gesneuvelde militair aan het Westeinde
Geen datumvermelding	Opgavelijst betreffende 28 in de gemeente Voorburg gesneuvelde militairen, meidagen 1940. Het betreft o.a. militairen van de 13 ^e Batterij Luchtafweer en de 7 ^e Zoeklicht Afdeling
1940, 1941	Er wordt meerdere keren melding gemaakt van schuiloopgraven in de gemeente Voorburg
13 maart 1945	Schade aan de Parkweg tussen de Rembrandtlaan en de Vondelstraat ten gevolge van het afwerpen van een geallieerde bom
1945	Schade aan Parkweg 256 tot en met 276 ten gevolge van een V2 inslag
Juni 1945	Schade aan de school te Vijverhof 7 ten gevolge van de explosie van landmijnen in de Veen- en Binckhorstpolder
1947	Slopen bunkers op het terrein van de uitbreiding van de Oosterbegraafplaats
21 november 1951	Opruiming bunkers op een terrein ten noordwesten van de Rodelaan en schade door de aanwezigheid van een tankgracht. De bunkers zullen te zijner tijd door uitbreiding van de bebouwing moeten verdwijnen
Geen datumvermelding	Schade aan het complex Loolaan, gelegen aan de Loolaan, Nieuwstraat en Parkweg ten gevolge van de explosie van V1's en V2's en bominslag
Geen datumvermelding	Schade aan het complex Weverslaan, gelegen aan de Emmastraat en Julianastraat, ten gevolge van de explosie van V1's en V2's en bominslag
Geen datumvermelding	De Wehrmacht heeft in de bezettingsperiode een telefoonbunker op een terrein aan de Dr. Beguinlaan gebouwd. N.B. deze bunker werd na de Tweede Wereldoorlog gesloopt

Datum	Gebeurtenis (bron: Krantenknipsels Archief gemeente Leidschendam-Voorburg)
9 mei 1940	Er scheerde bij het krieken van de dag een brandend Duits vliegtuig over de bruggen aan de Sluis-kant. Het vliegtuig landde kort daarna op een weiland aan de Middenweg N.B. foutieve datumvermelding! De Duitse inval vond op 10 mei 1940 plaats!
10 mei 1940	Tussen Voorburg en Ypenburg is de lucht opeens bezaaid met witte plekken [N.B. er wordt bedoeld op neerdalende Fallschirmjäger]. Boven de Vliet, nabij de spoorbrug, hangen er enkele in de lucht. Enkele Duitsers uit het water geholpen. Een Fallschirmjäger heeft postgevat op de spoorwegovergang bij de Herenstraat. Aan het Westeinde bij de Heeswijkstraat zitten de Duitsers op de daken en beschieten Nederlandse militairen.

Datum	Gebeurtenis (bron: Krantenknipsels Archief gemeente Leidschendam-Voorburg)
10 mei 1940	Ter beveiliging van de residentie en het vliegveld Ypenburg, was aan de rand van park Leeuwenbergh de 13 ^e batterij luchtafweer in stelling gebracht. Deze batterij bestond uit 3 stukken die een eind uit elkaar en geheel open waren opgesteld. De batterij kwam om 4 uur 's morgens met succes in actie. Omstreeks half 5 daalde een vijandelijk toestel tot ongeveer 100 meter, zodat het buiten het bereik van Nederlandse luchtdoelgranaten kwam en liet een aantal bommen vallen op de batterij. Er konden na dit bombardement nog 2 vuurmonden worden bediend. Fallschirmjäger in de onmiddellijke omgeving van de batterij geland. De batterijbezetting trok zich terug in de richting van de Vliet en hield aan de overzijde stand. Behalve in park Leeuwenbergh en bij villa Dorrepaal ook gevechten bij De Honaart
10 mei 1940	Een mitrailleur wordt opgesteld aan de Vlietoever op het terrein van de Persgasfabriek. Voor de gemeentegebouwen aan de haven wordt met zandzakken een stelling gemaakt. De oorlogshandelingen van de eerste dagen werden, wat Leidschendam betrof, verricht vanuit park Leeuwenbergh
10 mei 1940	De Oude Tolbrug wordt vanuit Huize Dorrepaal onder vuur genomen. Dorrepaal onder vuur genomen met een stuk Pantser Afweer Geschut. Nederlandse militairen zetten de aanval in op het park, waarbij een sterke eenheid Fallschirmjäger wordt uitgeschakeld
10 mei 1940	De Nederlandse stellingen op de Voorburgse Vlietoever, o.a. in Park Vreugd en Rust en Hoekenburg, worden gehandhaaft. Alle Vlietovergangen worden opengedraaid en in staat van verdediging gebracht
24 september 1940	Een Wellington bommenwerper van No. 311 Squadron maakt een buiklanding in de Duivenvoordse polder te Leidschendam, op ca. 200 meter afstand van de Noordheylaan
6 mei 1945	De eerste jeep met Canadese militairen werd op de Damlaan met dol enthousiasme verwelkomd

2.6 Nieuwsberichten

2.6.1 Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage

Er werd bij de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage gezocht naar oude CE gerelateerde nieuwsberichten. Dit resulteerde in meerdere relevante vermeldingen:

Bron	Gebeurtenis (bron: Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage)
Nederlands Dagblad d.d. 22 november 1985	De Explosieven Opruimings Dienst heeft in Leidschendam een Amerikaanse 500 pponder gedemonteerd. Deze vliegtuigbom werd gevonden bij het bouwrijp maken van een nieuwe woonwijk
Leeuwarder Courant d.d. 14 juni 1989	De EOD heeft in de Zeeheldenbuurt te Leidschendam een Britse 500 pponder gedemonteerd
De Telegraaf d.d. 14 juni 1989	De EOD heeft een Britse 500 pponder gedemonteerd. Het staartstuk van het explosief werd vorig jaar al gevonden. Om het resterende deel op te sporen moesten de afgelopen maanden enkele woningen sneuvelen. Ruim 500 Leidschendamers werden in verband met de bomruiming uit de Zeeheldenbuurt geëvacueerd. De Leidschendamers raken zo langzamerhand gewend aan de bomopgravingen in hun gemeente. In 1985 werd er een Amerikaanse 500-ponder opgegraven en in 1986 een Britse 250-ponder
Nederlands Dagblad d.d. 17 december 1986	Het Explosieven Opruimings Commando van de Koninklijke Luchtmacht heeft in Leidschendam een bom onschadelijk gemaakt
De Telegraaf d.d. 6 juli 1990	Britse 500 pponder gevonden tijdens graafwerkzaamheden bij de aanleg van sportvelden in Leidschendam

2.6.2 Aangeleverde krantenartikelen

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft een serie krantenartikelen aangeleverd. Dit resulteerde in de volgende vermeldingen¹¹:

Bron	Gebeurtenis (bron: gemeente Leidschendam-Voorburg)
Leidschendammer d.d. 29 oktober 1980	Volgens aanwijzingen zou er een vliegtuigbom ter hoogte van de percelen Broekweg 51 tot en met 59 moeten liggen
Binnenhof d.d. 2 maart 1981	SS'ers kwamen tegen de avond naar de Veurse Achterweg en gooiden bij Vieveen handgranaten in het water. De meeste granaten gingen niet af. Het was ze om de vis te doen, ze hadden ei- en stokhandgranaten. Een eind verderop werden blikken met munitie in het water gegooid, daar is een mortiergranaat gevonden
Posthoorn d.d. 21 november 1984	Onder het viaduct van de Utrechtse Baan op de bodem van de Vliet 42 granaten, 4 patroonhouders, een antitankmijn en 40 stuks klein kaliber munitie aangetroffen
HC d.d. 12 november 1985 Binnenhof d.d. 13 november 1985 / 21 november 1985	Amerikaanse Medium Capacity 500 pondeur gevonden in het gebied Looierslaan/Voorburgseweg in Leidschendam. Locatie: enkele tientallen meters achter Voorburgseweg 8 (toenmalige tuinderij van dhr. Schuijt), op ca. 2.5 meter diepte. Deze vliegtuigbom werd op nieuwjaarsdag 1945 afgeworpen. Er kwamen die dag 3 vliegtuigbommen neer, 1 vlakbij de Looierslaan, een ander midden in de kippenfarm van Van Egten aan de Van Ruysdaellaan. Deze afwerpmunitie was bedoeld voor de bunkers aan de Rodelaan
Binnenhof d.d. 1 oktober 1986 Leidschendammer d.d. 8 oktober 1986	Omwonenden hebben tijdens rioleringswerkzaamheden aan de Broekweg in Leidschendam meegedeeld dat er vermoedelijk 2 vliegtuigbommen aanwezig zouden zijn. Het betreft blindgangers van een bombardement op de spoorlijn. Er werd in november van het voorgaande jaar een bom geruimd bij werkzaamheden in het bestemmingsplan Voorburgseweg
Het Krantje d.d. 30 oktober 1986	Het was op 18 maart 1944 [sic] om ongeveer 14.00 uur toen in deze buurt/Broekweg enkele bommen vielen. De materiële schade was groot, zeker 4 huizen lagen volledig in puin, 1 dode en 3 gewonden te betreuren in de Tedingerstraat. Blindganger gelegen tussen de nummers Broekweg 55 en 57
Binnenhof d.d. 31 oktober 1986	Er werd op 18 maart 1944 [sic] een Britse vliegtuigbom boven de Broekweg in Leidschendam afgeworpen. Tegelijkertijd viel in de Tedingerstraat een bom die 4 huizen verwoestte. Aan de achterzijde van de woning Broekweg 67 moet ook nog een blindganger liggen. De grond in het gebied ter hoogte van de huisnummers 51 tot en met 59 wordt laag voor laag afgegraven, waarbij het opruimingscommando naar sporen van de inslag van de bom zoekt. Bovendien worden peilingen naar metaal verricht. Er wordt voorlopig gegraven tot een diepte van 3 meter.
HC d.d. 5 november 1986	Het Explosieven Opruimings Commando van de Koninklijke Landmacht gaat aan de Broekweg op grotere diepte op zoek naar een vliegtuigbom. Er zijn sporen van een inslag gevonden ter hoogte van de huisnummers 51 en 57-59
Binnenhof d.d. 2 december 1986	Na 3 weken van metingen is gebleken dat er in de grond voor het pand Broekweg 57 een metalen voorwerp van enige omvang ligt. Vandaag voert de aannemer materialen aan om een damwandkuip van ca. 4 bij 5 meter te slaan. Het metalen voorwerp bevindt zich op een diepte van ca. 3.5 meter. De EOD hoopt tegelijkertijd de tweede bom te vinden. Deze bom is volgens ooggetuigen achter de woningen aan de Broekweg gevallen, maar is misschien doorgesleden en kan in de buurt van de eerste bom liggen
Posthoorn d.d. 5 december 1986	Aan de achterzijde van nummer 67 aan de Broekweg ligt waarschijnlijk een blindganger, projectiel tussen de nummers 51 tot en met 59
Binnenhof d.d. 11 december 1986	Volgende week wordt ter plaatse van de Broekweg een 250-ponder onschadelijk gemaakt
Binnenhof d.d. 17 december 1986	Zeven granaten aangetroffen en in beslag genomen in een woning en op een weg naar het crossterrein te Leidschendam, waar de bij de Broekweg gevonden vliegtuigbom tot ontploffing werd gebracht
Leidschendammer d.d. 1 juni 1988	Er moet zich een vliegtuigbom bevinden in de tuinen van de panden Broekweg 65 en 67
Leidschendammer d.d. 22 juni 1988	Er bevindt zich geen derde bom in de brandgang achter de woningen aan de Broekweg

¹¹ Veel informatie wordt dubbel gemeld in verschillende krantenartikelen. Derhalve is er hier sprake van een selectie.

Bron	Gebeurtenis (bron: gemeente Leidschendam-Voorburg)
Binnenhof d.d. 15 november 1988	Operatie Broekbom in de Zeeheldenwijk te Leidschendam. Op 27 juni in de achtertuin op nummer 67 reeds een staartstuk gevonden. Dit wijst erop dat er een bom in de buurt ligt, afkomstig van het bombardement d.d. 18 december 1945. Toen werden er om half 3 bommen naar beneden gegooid, bedoeld voor de spoorlijn die vlak achter de Zeeheldenwijk ligt
HC d.d. 28 oktober 1986	Vroeger was de Broekweg niet meer dan een drie meter breed sintelpad tussen Leidschendam en Nootdorp dat keer op keer werd opgehoogd. Bombardement op de spoorlijn d.d. 18 maart 1945. 'Een vliegtuig', gonst het door de Broekweg. 'Bommen!' Leidschendamers vluchten weg voor het zoveelste bombardement van de vlakbij gelegen brug en spoorlijn, waar allang geen treinen meer rijden. Links en rechts van de Broekweg slaan bommen in. Enkele huizen storten in.
Algemeen Dagblad d.d. 28 april 1989 Binnenhof d.d. 28 april 1989	Op de plek waar 5 huizen aan de Broekweg werden gesloopt, is een Britse 500 pondeur gevonden. Deze vliegtuigbom ligt op een diepte van ca. 7 meter. Er zijn aanwijzingen dat er in de nabijheid van deze vliegtuigbom nog een projectiel ligt
HC d.d. 28 april 1989	Het mini-bombardement op de Broekweg d.d. 18 maart 1945 om 14 uur. Een bewoner verklaarde onlangs dat een Brits vliegtuig door de Duitsers vanaf Binckhorst onder vuur werd genomen en zijn bommen liet vallen om er zo snel mogelijk vandoor te gaan. Enkel ontploten, ondermeer op een paar huizen en de spoordijk langs de wijk
HC d.d. 6 juli 1990	500 pondeur aan de Tuinenlaan in Leidschendam onschadelijk gemaakt. De bom werd gevonden tijdens graafwerkzaamheden op het terrein waar de voetbalverenigingen RKAVV en SEV zich zullen vestigen
Binnenhof d.d. 6 juli 1990 Leidschendammer d.d. 10 juli 1990	De bom die in de Tuinenlaan werd gevonden (deze bom was in de oorlog bedoeld voor de spoorlijn) en lag ca. 10 meter buiten de Tuinenlaan
Leidschendammer d.d. 4 mei 1995	50 cm lange granaat gevonden in de sloot bij het Laantje van Beck (Westvlietweg). Vorig jaar werd in Voorburg nog een grote afgeschoten pantsergranaat gevonden
Het Krantje d.d. 18 juli 2012	Mortiergranaat [sic] gevonden bij werkzaamheden in een tuin aan de Laan van Leeuwestein te Voorburg. N.B. op de afbeelding van het bijbehorende artikel staat een verschoten geallieerde geschutgranaat afgebeeld!

2.7 Semi Statistische Archiefdiensten Ministerie van Defensie (SSA)

Het SSA in Rijswijk beheert de archieven van het Ministerie van Defensie voordat deze aan het Nationaal Archief worden overgedragen. In dit archief zijn bronnen met betrekking tot naoorlogse CE-ruiming ondergebracht.

2.7.1 Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) 1945-1947

De MMOD en de MOD waren na de Tweede Wereldoorlog in Nederland verantwoordelijk voor het opruimen van mijnen en achtergelaten CE. Het archief bestaat uit meldingen, kaarten, plattegronden en ruimrapporten betreffende locaties binnen Nederlandse gemeenten waar CE aanwezig waren. Er werd in dit archief gezocht naar documenten met betrekking tot de (voormalige) gemeenten Leidschendam en Voorburg. Dit heeft geresulteerd in de volgende relevante vermeldingen:

Datum	Gebeurtenis
6 april 1946	Het verdachte gebied, gelegen binnen de tankgracht bij de Oosterbegraafplaats, is afgezocht. Dit resulteerde in de vondst van een tweetal landmijnen
23 mei 1946	Er liggen vermoedelijk nog mijnen onder de versperring bij de Oosterbegraafplaats. Hier zijn op 6 april 1946 twee mijnen geruimd aan de buitenkant van deze versperring, de versperring zelf is toen intact gelaten
3 juli 1946	Er zouden zich landmijnen bevinden achter het perceel no. 20 aan de Roodelaan [Rodelaan] te Voorburg in een droge sloot bij het voetbalveld
18 juli 1946	Onderzoek naar explosieven uitgevoerd achter Roodelaan [Rodelaan] 20. Er werd niets gevonden

2.7.2 Collectie ruimrapporten EOD

De EOD houdt sinds 1970 heeft meldingen van aangetroffen CE bij. Deze meldingen zijn tot 1992 als melding opdracht en ruim rapport (MORA) en na 1992 als uitvoeringsopdracht (UO) gearchi-veerd. AVG heeft het overzicht van relevante MORA's en UO's van de gemeente Leidschendam-Voorburg opgevraagd. Op basis van de locatiebeschrijvingen zijn de ruimrapporten geselecteerd en opgevraagd. De onderzoeksresultaten zijn als volgt:

MORA / UO	Locatie (Leidschendam)	Vondst
19711308	Politiebureau Nieuwstraat 10	1 brisantgranaat doorsnee 8 cm
19712041	Recreatiegebied in aanbouw 'De Vlietlanden' . Ligt in losse grond	1 Tellermijn 42
19720708	Sluiskant 2	2 oefenbommen, 1 brisantgranaat van 105 mm
19722501	Nieuwstraat 10	1 brisantgranaat 8.8 cm, 1 handgranaat Mills 36, 1 pantsergranaat 25 ponder
19730488	Politiebureau	1 brisantgranaat 25 ponder afkomstig van CVP
19761429	In het hondenhok op bureau	1 oefenbrisantgranaat 5 cm
19763494	Veenweg tegenover nr. 5. Ligt in het weiland	1 brisantgranaat van 75 mm met schokbuis
19773974	Hondenhok G.P. buro	1 pantsergranaat van 2 cm verschoten
19791068	In Mercedes. Bedreigd gebied: binnenterrein buro	1 brisantgranaat van 155 mm HOW met gedeelte van booster verschoten
19791468	Buro	1 lichtgranaatschot van 81 mm mortier met tijdbuis verschoten
19793241	Land- en tuinbouwschool West Vlietweg 42. Genoemd projectiel was op de fiets meegenomen van de Waalsdorpervlakte	1 projectiel 120 mm mortier met onschadelijke vulling en dummy ontsteker
19800095	Buro in kist	1 steelhandgranaat (Duits) zonder ontsteker, 1 wrijvingsontsteker (gebruikt, onschadelijk)
19801740	Buro	3 subkalibers 20 mm van 3.5 inch raket (verschoten)
19802106	Buro	1 rookgranaat van 2 inch mortier (in 2 stukken)
19802152	Verkenning Zoekactie sloot gelegen langs de Veurensse Achterweg, tuindersgebied 't Lien	Duitse soldaten zouden niet gedetoneerde handgranaten in de sloot hebben geworpen. Advies om een zoekactie uit te voeren
19810671	Buro Leidschendam	273 stuks 9 mm patronen, scherp
19820022	A. Westgeest Prins Hendriklaan 12	3 hulzen klein kaliber munitie
19821382	Heggenveld	1 schroot
19821383	Opsporen explosieven Rijn-Schiekanaal te Leidschendam ter hoogte van de Starliffabriek aan de Westvlietweg	Geen explosieven aangetroffen
19830740	Venusstraat – Jagerstraat. Bouwplaats midden in de bebouwde kom	1 stuk schroot (geen explosief)
19833675	Buro	1 oefenbrisantgranaat van 25 ponder (verschoten), 1 patroon .50 inch scherp
19840866	Doornenburg 83	1 oefen Tow
19842136	Tuin aan de Veenweg. Bedreigd gebied: niet afgezet tuintje	1 brisantgranaatpatroon van 3.7 cm (Oud-Hollands)
19842452	Zoekactie Rijn-Schiekanaal. Bodem uitgegraven met behulp van graafmachine en specie gecontroleerd op explosieven	108 granaten 4 cm PAW 35, 13 anti-tankmijnen (Teller) zonder ontsteker, 10 kilo klein kaliber munitie, 1 mortiergranaat
19852314	Schadeken. Bedreigd gebied: woonwijk	1 schroot (geen explosief)

MORA / UO	Locatie (Leidschendam)	Vondst
19853359/ 19853444	Bestemmingsplan 'Voorburgseweg', bouw ca. 400 woningen	Er ligt binnen het plangebied volgens een inwoner van de gemeente Leidschendam vermoedelijk nog een achtergebleven vliegtuigbom. Advies om zoekactie uit te voeren. N.B. het resultaat was de vondst van een 500 lb. General Purpose Amerikaanse vliegtuigbom met staartontsteker
19861875	Verkenning Zoekactie Broekweg	Er bestond een meningsverschil over de inslagplaats van het explosief
19862554	Laantje van Beck (sinds 2002 Den Haag). Bedreigd gebied: slopersbedrijf	1 brisantgranaat van 155 mm. De granaat bleek gevuld te zijn met een onschadelijke vulling
19863698	Kruising Middenweg-Broekweg. In de sloot onder water	Granaat niet aangetroffen
19864084	Schuur aan het Laantje van Beck	3 brisantgranaten van 8 cm mortier Duits verschoten, 1 mijnontsteker, 2 restanten van M48 buis, ca. 300 stuks klein kaliber munitie diversen, 12 restanten van staartstukken, 3 restanten van ontstekers
19864172	Middenweg 12 slopersbedrijf (sinds 2002 Den Haag)	Het betrof een oefenprojectiel waar sloper vergunning voor had
19880081	Buro	1 brisantgranaat van 2 cm met ontsteker verschoten, ca. 100 stuks klein kaliber munitie diversen, 1 schroot (oliekloot), ca. 20 kilo vuurwerk
19880830	Baggerwerkzaamheden Geestbrug	3 brisantgranaatpatronen van 3.7 cm met schokbuis, 1 huls van 3.7 cm
19881942	Buro	1 brisantgranaatpatroon van 3.7 cm
19891286	Buro (munitiekist)	Ca. 1 kilo schertsvuurwerk, 1 ernstvuurwerk
19891691	Buro GP	Ca. 25 stuks klein kaliber munitie diversen, 1 oefenbrisantgranaat 20 mm verschoten
19891785	Buro	1 brisantgranaat van 17 pond met schokbuis no. 244/257 verschoten
19901806	Tuinenlaan, 30 meter verwijderd van een spoorbaan. Opgegraven tijdens graafwerkzaamheden	1 vliegtuigbom Medium Capacity 500 lb. MKIV met staartpistool no. 30 (ongewapend)
19911795	Buro	1 restant gross gewehrgranaat 40, 1 pantsergranaat van 20 pond MK 1/1 verschoten zonder lichtspoor
19912817	Buro. Afkomstig van de zolder van een woning	1 mortiergranaat van 2 inch mortier met restant schokbuis nr. 161 zonder slagpin zonder vinnen
19930086	Oostvlietweg 32	Ca. 100 patronen klein kaliber munitie diversen
19930355	Bureau	Ca. 10 kilo schertsvuurwerk
19932184	Bureau	Ca. 3000 stuks klein kaliber munitie diversen
19950853	West-Vlietweg 85 te Leidschendam. Bedreigd gebied: sloot	1 antitankbrisantgranaat raket van 2.36 inch niet verschoten (Amerikaans)
19951214	Buro, door melder meegenomen vanuit woning aan de Emmalaan	1 handgranaat No. 36M compleet
19951644	In de 'bommenkist' op het buro, achtergelaten bij een tankstation	1 blikje rode fosfor (ca. 50 gram)
20021596	Vinex locatie / Rietwijk	Door Saricon aangetroffen : 1 vliegtuigbom Medium Capacity 500 lb. met staartpistool no. 30 gewapend niet ingedrongen, neuspistool No. 44 ongewapend. Tevens 1 brisantpantsergranaat van 2 cm verschoten, 3 pantserbrandgranaten van 2 cm verschoten, 4 stuks klein kaliber munitie diversen, 2 hulzen 2 cm, 1 restant ontsteker, 1 lichaam van scherfhandgranaat No. 1 (Oud-Hollands)

MORA / UO	Locatie (Leidschendam)	Vondst
20061320	Rietvinklaan 5. Bedreigd gebied: bouwterrein/voormalige gemeentewerf, begraven in de slootkant	1 brisantgranaat van 8 cm mortier met restant schokbuis verschoten (Oud-Hollands), 1 oefenbrisantgranaat van 37 mm met schijnbuis verschoten leeg
20071420	Temeculaplein 1. Bedreigd gebied: buro van politie	1 scherfhandgranaat No. 36 Mills

MORA / UO	Locatie (Stompwijk)	Vondst
19962014	Tuinbouwweg 3 te Stompwijk. Aangekomen tijdens graafwerkzaamheden in de kas. Betreft een voormalig weiland	Werk Opdracht ingetrokken door politie

MORA / UO	Locatie (Voorburg)	Vondst
19712339	Afdeling Bijzondere Wetten, Parkweg 121	1 granaat doorsnee 10 cm
19720044	Ligt op een zandberg	1 oefen antitankbrisantgranaatkrak van 3.5 inch
19720846	Afdeling Bijzondere Wetten, Parkweg 121. N.B. de vindplaats bevond zich ergens anders, want er wordt over 'in sloot' gesproken	1 antitankmijn MKIV
19720984	Politiebureau Afdeling Bijzondere Wetten, Parkweg 121. N.B. de vindplaats bevond zich ergens anders, want er wordt over 'afzoeken van oude tankgracht' gesproken	Geen explosieven aangetroffen
19721366	Gedeelte vuilnisbelt	Geen explosieven gevonden
19722327	Gevonden bij de bouw van een viaduct	1 vliegtuigbom 500 lb. General Purpose met gedeelte van een neusbuis 44 serie
19730049	Zoekactie vuilnisbelt gebiedsdeel Essestein	Geen explosieven aangetroffen
19730151	Politiebureau Parkweg 121	2 brisantgranaten 5 cm mortier, 3 handgranaten diversen, 2 handgranaten leeg, 1 pantsergranaat, ca. 30 stuks klein kaliber munitie
19732082	Nabij het bureau	1 pantservuist
19740172	In zandkist bij brandweer	1 rookgranaat 2 inch mortier
19760473	Bij brandweer	1 brisantgranaat met schokbuis van 8 cm mortier, 1 antitankbrisantgranaat van 105 mm met bodembuis
19761978	Buro gemeentepolitie	1 boorpatroon 100 gram, 1 slagpijpje electrisch M2, ca. 1 meter vuurkoord, ca. 2 meter slagsnoer, 1 aanvalshandgranaat (Oud-Hollands), ca. 300 patronen klein kaliber munitie diversen, 1 oefenantitankbrisantgranaatkrak 3.5 inch, 1 gedeelte van tijdbuis, 1 lichtgranaat 2 inch mortier (leeg)
19763137	Politiebureau in bunker. Parkweg 121	1 glazen buisje vloeistof waarin 2 ^e buisje wit poeder
19763232	Bureau Gemeentepolitie	3 scherfhandgranaten nr. 1C1 met ontsteker mechanisch 19C2 leeg
19771131	Bovenveen en Binnenpolder	1 Tellermijn 35 met ontsteker
19771906	Bureau	1 oefenscherfhandgranaat [onleesbaar] No. 2 met ontsteker nr. 19 C2 leeg, 1 lichaam scherfhandgranaat Mills 36 leeg, ca. 1000 patronen klein kaliber munitie diversen
19790182	Vijverhof 24 op zolder	1 rookgranaat van 2 inch mortier
19831209	Buro in zandkist	1 staartstuk van 8 cm mortier, 1 oefenhandgranaat compleet afgevuurd, 1 oefenbrisantgranaat van 120 mm mortier, 1 pantsergranaat van 17 pond, 1 handgranaat (Oud-Hollands), 2 brisantgranaten van 5 cm mortier, 1 brisantgranaat van 40 mm

MORA / UO	Locatie (Voorburg)	Vondst
19832683	Onder brug gelegen aan de Rijksweg 231 / Rijn Schiekanaal (de Vliet)	7 antitankmijnen zonder ontsteker, 12 stuks 30 mm granaten, 110 stuks klein kaliber munitie
19842783	Brandweerkazerne Voorburg. Ligt onder de oefenbrandtoren	1 granaat van 8 Veld 2, 1 zuurstofcilinder. Granaat vermoedelijk afkomstig van Verdun 1914-1918
19851850	Politiebureau	1 slagpijpje exercitie, 1 vuurkoordveerontsteker met slaghoedje
19852958	In kast bij Bijzondere Wetten	1 kern afkomstig van pantsergranaat met losse manchet van 105 mm
19853917	Buro. In kast bij Bijzondere Wetten	1 handgranaat Mills 36 zonder slagpijpje
19861949	Scheltenslaan. Graafwerkzaamheden riolering	1 schroot (geen munitie)
19862997	Koningin Wilhelminalaan 116 in de schuur	1 huls 17 pponder zonder voortdrijvende lading
19872588	Nabij Rijn- Schiekanaal baanvak Den Haag-Gouda	Bij werkzaamheden aan de naastgelegen brug in de Rijksweg A12 zijn tijdens baggerwerkzaamheden in het verleden explosieven aangetroffen (eerdere zoekactie marine: 19832683). Gemeente negatief geadviseerd vanwege eerder uitgevoerde zoekactie
19882101	Bebouwde kom Zegtruststraat. Aangetroffen bij archeologische opgraving	1 brisantgranaat van 105 mm zonder ontsteker
19883469	Transformatorhuisje Nicolaas Beetslaan. Langs spoorbaan	1 granaat van 15 cm zonder ontsteker
19900012	In de kluis	1 oefeninktpotmijn nr. 24 C1
19901586	Bureau, op kast Afdeling Bijzondere Wetten	1 vermoedelijke kopkamergranaatkaartets van 8.8 cm
19902313	Prins Bernardlaan	1 brisantgranaat van 5.5 inch met schokbuis
19902635	Buro op binnenplaats	1 olieklout
19910252	Kruising van Zevenbergen/Koningin Wilhelminalaan	1 scherfhandgranaat Oud-Hollands (oefen)
19920636	Openbare Werken Nieuwe Haven 3B	1 kartetsgranaat van 7.5 cm (verschoten) met tijdbuis
19931244	Noteboompark. Bedreigd gebied: voetbalveld/bebouwde wijk	1 schroot
19931542	Scheikundelokaal Martens College	1 flesje pikrinezuur ca. 100 gram
19932267	Buro	1 gew. granaat (Oud-Hollands)
19940847	Rozeboomlaan 83. Bij graafwerkzaamheden aangetroffen	1 pantsergranaat van 25 pponder verschoten
19941709	Buro	1 granaatkaartets van 6 Veld verschoten, leeg
19950012	Wordt nader bekend gesteld. Assistentie bij technisch onderzoek naar moordwapen	1 patroon klein kaliber munitie. N.B. deze toevalsvondst had niets met het moordwapen van doen
19951053	In de achtertuin van de Koningin Wilhelminalaan 70 te Voorburg. Ligt in de klike	1 mortiergranaat van 8 cm (Oud-Hollands) zonder ontsteker verschoten
19960978	Van de Wateringenlaan 105 Voorburg. Bedreigd gebied: achtertuin	1 droogmolen steun
19962505	Buro	1 pantsergranaat van 25 pponder met lichtspoor (leeg) verschoten
19971155	Op het buro in de kluis. Granaat gevonden in Clingendael	1 lichaam van 25 pponder brisantgranaat
19980083	Voorburg	Lezing bergings- en identificatiedienst. O.a. diaserie vermist is erger dan de dood
19980642	Buro	1 oefenantitankbrisantgranaatraket van 3.5 inch leeg

MORA / UO	Locatie (Voorburg)	Vondst
19981075	Heeswijkstraat hoek Willemstraat 12. Het betreft een verlofhouder, woning uitgebrand	1 brisantgranaat van 81 mm mortier met schokbuis M52 verschoten, 1 brisantgranaat van 105 mm met schokbuis M51 verschoten, 1 schokbuis M51 met restant overdrager, 1 granaatlichaam van brisantgranaat 105 mm verschoten, 1 kardoes messing 105 mm afgevuurd, 1 huls van 105 mm
20011252	Bureau	1 oefen antitankbrisantgranaat van 3.5 inch raket
20020621	Buro	1 staartstuk M301A1 van 81 mm mortier leeg
20051405	Bureau	Slagpijpjes met springstof restanten, 1 zak met vervuild papier
20060118	Park Leeuwensteijn 6 te Voorburg	1 oefenhandgranaat nr. 6 met ontstekingsmechanisme leeg
20061574	Rusthoflaan 1. Bedreigd gebied: achtertuin	1 rookgranaat van 10 ponder met tijdbuis no. 390 verschoten
20061839	Bureau	1 brisantgranaatpatroon van 2 cm leeg
20100191	Herenstraat 56 Voorburg. Bedreigd gebied: apotheek Huygens	1 glazen pot met pikrinezuur ca. 60 gram
20100549	Op politiebureau	Niet aangeleverd!
20100602	Politiebureau, uit verzameling afkomstig	1 lanceerkoker 66 M LAW leeg
20101124	Politiebureau	Niet aangeleverd!
20101153	Parkweg 1	Niet aangeleverd!
20101654	Bureau van Politie	Niet aangeleverd!
20101654001	Bureau van politie	Anti-tank brisantgranaat raket met lanceerbuis (MILAN)
20101654002	Bureau van politie	Scherfhandgranaat MK2 zonder ontsteker
20110073001	Bureau	Brisantgranaat van 40 mm, met restant schokbuis verschoten Amerikaans
20110073002	Bureau	Huls van 40 lang 70
20110096001	Parkweg 1	Oefenscherfhandgranaat Nr6C1, met restant ontsteker (Oud-Hollands)
20110298001	Parkweg 1	Handgranaat, scherf, no36 (Mills)
20110342001	Parkweg 1	Brisantgranaat van 3,7cm, zonder ontsteker
20110342002	Parkweg 1	[deel vermelding ontbreekt] verschoten
20110479001	Parkweg 1	Brisantpantsergranaatpatroon, 3.7 cm
20110479002	Parkweg 1	Klein Kaliber Patroon
20110757001	Bureau	Brisantgranaatpatroon 40 L 70 (GB)
20110757002	Bureau	Wurfgranaatzunder 38
20110757003	Bureau	Schroot
20110821001	Parkweg 1	Oefenbrisantgranaatpatroon 40 L 70, zonder ontsteker (GB)
20111093001	Parkweg 1	Oefen antitankbrisantgranaatraket, van 3.5 inch, verschoten
20111218001	Parkweg 1	Oefenbrisantgranaatpatroon v 20 mm (modern Nederlands)
20111252001	Parkweg 1	Verpakking met ca. 300 gram rookzwak buskruit

MORA / UO	Locatie (Voorburg)	Vondst
20111252002	Parkweg 1	Handgranaat, Flash and Bang, zonder beugel
20111252003	Parkweg 1	Beugel ten bate van handgranaat
20111267001	Parkweg 1	Oefenbrisantgranaat van 40 mm (DM1009) met schijnbuis DM100, verschoten (Duits)
20111267002	Parkweg 1	.50 patronen
20111681001	Parkweg	Rookhandgranaat HC Nr. 7C2
20111681002	Parkweg	Submunitie LAW
20111681003	Parkweg	Oefenbrisantgranaat van 20 mm
20111681004	Parkweg	Klein Kaliber Munitie
20110171000	Parkweg 1	Scherfhandgranaat No 36, Mills
20110171001	Parkweg 1	Seinpatroon, 26.5 mm, rood

2.7.1 Collectie mijnenkaarten

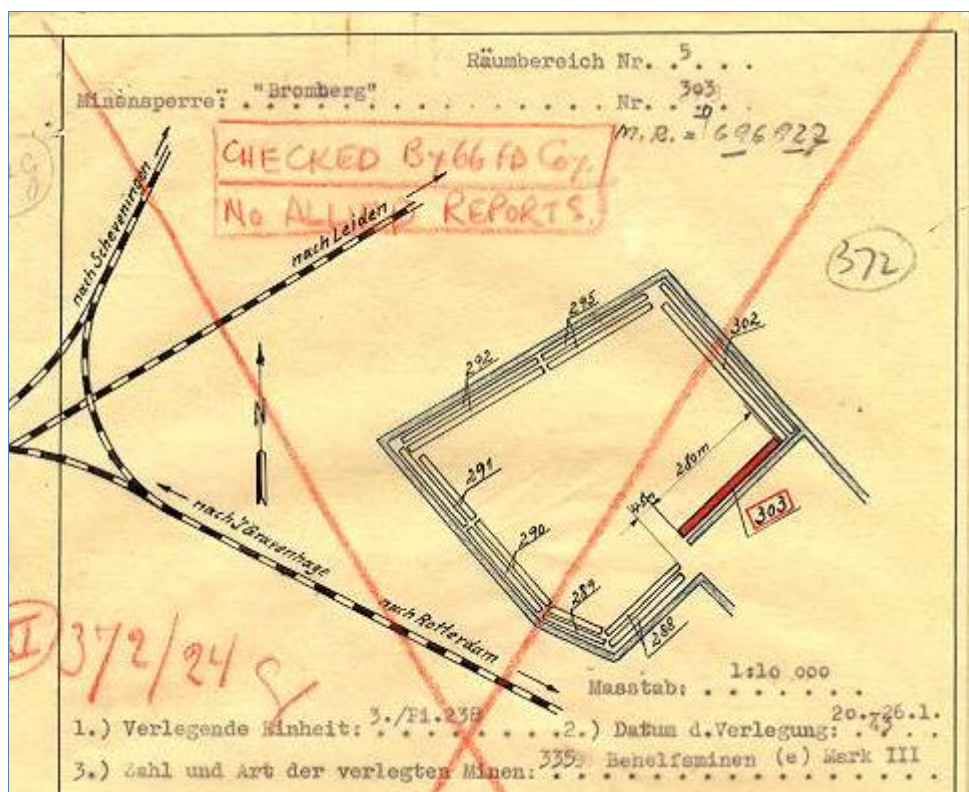
De collectie mijnenveldkaarten van de EOD werd in kader van dit gemeentebrede vooronderzoek geraadpleegd. Dit geldt ook voor de collectie mijnenveld leg- en ruimrapporten. Er lagen zowel gedocumenteerde mijnenvelden als op mijnen verdachte gebieden in het onderzoeksgebied:

Mijnenveld nummer	Omschrijving
24G	Er lagen hier 335 Behelfsminen (e) Mark III, 329 Behelfsminen (e) Mark III geruimd, zes exemplaren vermist ¹²
25G	Er lagen hier 849 Behelfsminen (e) Mark III. Deze landmijnen werden allemaal geruimd
26G	Er lagen hier 452 Tellerminen. Deze landmijnen werden geruimd
27G	Er lagen hier 356 Tellerminen. Deze landmijnen werden geruimd
28G	Er lagen hier 473 Tellerminen. Deze landmijnen werden geruimd
29G	Er lagen hier 424 Tellerminen. Het mijnenveld zou volledig zijn geruimd
30G	Er lagen hier 237 Tellerminen. Deze landmijnen werden geruimd
31G	Er lagen hier 376 Tellerminen. Deze landmijnen werden geruimd
81G	Er werden in dit op landmijnen verdachte gebied 2 antitankmijnen geruimd. Onbekend hoeveel landmijnen er waren gelegd c.q. werden vermist
1G	Geen landmijnen gevonden in dit op landmijnen verdachte gebied
2G	Geen landmijnen gevonden in dit op landmijnen verdachte gebied

¹² Er wordt in de documenten foutief over 'Behelfsminen' gesproken, het betreft echter Behilfsminen.

Afb.16.- Voorbeeld van een originele mijnenkaart waarop rood gearceerd mijnenvelden en op mijnen verdachte gebieden staan aangegeven. Bron afbeelding: EOD.

Afb..17- Gedeelte van een origineel ruimrapport waarop o.a. het aantal gelegde landmijnen staat aangegeven. Bron afbeelding: EOD.

2.8 Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Het NIMH in Den Haag beheert collecties over de geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht in binnen- en buitenland vanaf de Tachtigjarige Oorlog tot heden. In dit archief is een groot aantal collecties met betrekking tot de landmacht, luchtmacht en marine ondergebracht. Er werden ten bate van dit gemeentebrede vooronderzoek meerdere NIMH-collecties geraadpleegd.

2.8.1 Collectie Verdedigingswerken

De Collectie Verdedigingswerken bestaat uit opgaven en gegevens, die betrekking hebben op voormalige Duitse en Nederlandse verdedigingswerken. De onderstaande inventarisnummers werden geraadpleegd:

Toegang 407. Collectie 'Verdedigingswerken'. Inventarisnummers	Omschrijving inventarisnummer
78	's-Gravenhage
132	Leidschendam
239	Voorburg
241	Voorschoten
250	Wassenaar
277	Zoetermeer
285	Overzicht voormalige Duitse verdedigingswerken
286	Overzicht Nederlandse verdedigingswerken en voormalige Duitse bunkers
288	Overzicht voormalige Duitse en Nederlandse verdedigingswerken

De onderstaande vermeldingen hebben betrekking op het onderzoeksgebied:

Datum melding	Gebeurtenis (bron: collectie 407)
Geen datum	In de gemeente Leidschendam bevindt zich een tweetal schuilplaatsen met aangeb. woon-schuilplaats, twee tobroecken, een zoeklichtremise, twee woonschuilplaatsen en een schuil-kelder
Geen datum	Er bestaat van krijgsmacht zijde geen bezwaar tegen de voorgenomen opruiming van de voormalige Duitse werken A1 tot en met A33, B16 en B17 in de gemeente Voorburg
Maart 1961	In de gemeente Voorburg is een intacte tankgracht aanwezig, alsmede 4 intacte open opstellingen. De tankversperring is tot aan het maaiveld gesloopt, de open geschutopstelling is nog intact, de versperring is gesloopt
Juni 1961	In de gemeente Voorburg bevinden/bevonden zich een verbandplaats, 5 tobroecken, diverse woonschuilplaatsen, 2 open geschutopstellingen, waterbergplaatsen, bergplaatsen, een remise, een open gevechtsoptelling en een bakkerij

2.8.2 Collectie 'Duitse Bezetting'

De collectie Duitse bezetting bevat o.a. verslagen van gesprekken die zijn gevoerd met hoge Duitse militairen. De collectie bestaat daarnaast uit o.a. originele kaarten, luchtfoto's en overzichten van Duitse verdedigingswerken en stellingen. De onderstaande inventarisnummers werden geraadpleegd:

Toegang 419. Collectie 'Duitse bezetting'. Inventarisnummers	Beschrijving inventarisnummer
17	Gegevens van over de locatie van Duitse eenheden in Nederland opgesteld door Britse en Nederlandse inlichtingendiensten. 31 december 1942
27	Opgave van Duitse divisies 1940-1945 in Nederland. 1945
28	Overzichtkaart opgesteld door de Militaire Inlichtingen Dienst (MID) van Duitse eenheden in Nederland. Juni-juli 1943

Toegang 419. Collectie 'Duitse bezetting'. Inventarisnummers	Beschrijving inventarisnummer
107	Luchtfoto's van stellingen en bunkers. 1944-1945
108	Serie luchtfoto's van kuststellingen en bunkers. 18 september 1944
109	Nederlandse kaarten waarop staan aangegeven Duitse locaties van radio installaties. 1947
110	Kaarten vliegvelden (Flugplatz) Bergen, Deelen, Eelde, Eindhoven, Gilze-Rijen, Haamstede, Harskamp, Hilversum, Kamp Katwijk, De Kooy, Leeuwarden, Middenmeer, Norg, Ockenburg, Ouddorp, Soesterberg, Schellingwoude, Schiphol, Texel, Twente, Veldhuizen, Venlo Vlissingen, Vogelenzang, Volkel, Waalhaven, Woensdrecht, Ypenburg, Schiessplatz: Harderwijk, Petten. Opgesteld door het Luftgaukommando Holland. Maart 1941
112	Stukken betreffende de werkzaamheden van Organisatie Todt. Bevattende onder andere kaarten van mijneenvelden en verdedigingswerken in het kustgebied. 1944-1947

Het merendeel van de geraadpleegde inventarisnummers bevat geen relevante informatie. De onderstaande vermelding heeft betrekking op het onderzoeksgebied:

Datum melding	Gebeurtenis (bron: collectie 419)
Voor april 1944	Stafkwartier van de SS Ersatz Div. onder commando van SS Obergruppenführer Demmelhuber ondergebracht in Voorburg/Leidschendam

2.8.3 '575 serie'

De collectie 'Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen', ook wel bekend als de '575-serie', is opgebouwd uit inlichtingenrapporten, plattegronden en verordeningen van zowel de Duitse bezettingsmacht als van het verzet / Bureau Inlichtingen te Londen. Deze zes meter lange collectie bestaat onder andere uit afwikkelingen van de Genie, inlichtingen van de illegaliteit, kaarten van inundaties, de waterstaatkundige situatie, gegevens betreffende Duitse mijneenvelden, Britse en Duitse kaarten, telegrammen en Duitse voorschriften. In dit archief werden de onderstaande inventarisnummers geraadpleegd:

Toegang 575. Collectie 'Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen'. Inventarisnummer	Omschrijving inventarisnummer
26	J.A. 226. Verkeersborden wegen Rijpwetering - Leidschendam; Nieuwkoop - Leiderdorp; Warmond - Veur; Leiderdorp - Leidschendam.
26	J.A. 210. Hoornbrug en Geestbrug niet onklaar gemaakt.
26	J.A. 227. Rapport toestand versterkingen Kostverlorenweg - Wilveense weg.
56-Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 319. Troepenlegering te Voorschoten, Leidschendam, Zoeterwoude en Stompwijk.
56-Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 335 Noodlanding bommenwerpers te Stompwijk.
57-Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 179. Stellingen in het park Leeuwenberg te Voorburg zijn verwaarloosd en niet meer bemand
57-Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 180. Langs de Rijksweg Voorburg-Zoetermeer worden Splitterboxen gebouwd
58-Inlichtingen, verkregen door de illegaliteit	J.A. 425. Troepenverplaatsingen te 's-Gravenhage. Vernieling masten radiostation Scheveningen.
58-Inlichtingen, verkregen door de illegaliteit	J.A. 442. Bezetting van versterkingen stellingen langs de weg 's-Gravenhage-Utrecht en in de omgeving van Zoetermeer en Leidschendam
58-Inlichtingen, verkregen door de illegaliteit	J.A. 508. Inundaties, troepenopstellingen te Benthuisen, Stompwijk, Hazerswoude. Bouw van versterkingen te Hazerswoude en omgeving.

Toegang 575. Collectie 'Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen'. Inventarisnummer	Omschrijving inventarisnummer
58-Inlichtingen, verkregen door de illegaliteit	J.A.528. Canadese troepen waargenomen in Scheveningen, Voorburg, 's-Gravenhage en Nootdorp
124-Zuid-Holland	14 februari 1953. Besprekingsrapport van E. Scherpenhuysen met de technische ambtenaren van de Provinciale Waterstaat van Zuid-Holland te Voorburg en te Alphen a/d Rijn betreffende inundaties gesteld in hun dienstkringen
221	23 oktober 1944. Stelling bij Voorburg
228	31 mei 1944. Verdedigingslinie achter De Vliet tussen Voorburg en Leiden
231	14 juni 1944. Verdedigingswerken tussen Valkenburg en Leidschendam
236	16 januari 1945. Startplaatsen V wapen rondom 's-Gravenhage
357	24 februari 1944. GB/4084/44. Productieopdracht voor Van der Esen N.V. Voorburg
376	7 juni 1944. GB/5276/44. troepenverplaatsing Waffen SS van Voorburg en Wassenaar naar Noord-Frankrijk
398	Mei 1944. GB/6595/44. Vernielingen Veenwegpolder, Voorburg met situatieschets.
401	Mei 1944. GB/6604/44. Radiostation te Voorburg met plattegrond
401	Mei 1944. GB/6604/44. Legering te Voorburg, Rijswijk
409	1 juni 1944. GB/7089/44. Troepensterkte: toestand te IJmuiden; Marinetroepen in Amsterdam; sterkte Bilthoven, Soest, Amersfoort, Voorburg
425	19 april 1944. GB/109/44. Plattegrond Voorburg, luchtwapen: Direction Finding, station te Voorburg.
450	23 oktober 1944. E/73/44. Plattegrond stelling bij Voorburg
462	1 februari 1945. E/1373/45. raketwapen Zuid-Holland
475	5 april 1944. GB/4704/44. Fabriek te Voorburg, van der Heem
487	4 juni 1943. NE/16/189. Informatie Voorburg, Den Haag, Amersfoort met Prins Bernhard kazerne bijl. schets

De aangetroffen gegevens worden in de onderstaande tabel samengevat:

Datum melding	Gebeurtenis (bron: 575 serie)
Mei 1944	Veldstellingen Veenwegpolder. Aan het kruispunt van de spoorlijn Den Haag – Rotterdam Hofplein met de Veenweg zijn veldstellingen gebouwd voor infanterie. In elke hoek van de weg met de spoorlijn is een stelling gebouwd, bestaande uit een loopgraaf met twee of drie mitrailleurnesten. De stellingen zijn gebouwd in de ter plaatse zeer brede berm van de spoorlijn, daar waar vroeger de halte Nootdorp Oost was. Behalve de genoemde mitrailleurnesten zijn in de berm van de Veenweg nog twee pakopstellingen gemaakt, ter weerszijden van de spoorlijn. De mitrailleurnesten zijn zodanig gebouwd dat er naar alle zijden vuur kan worden uitgebracht
30 mei 1944	Divisiestaf park Leeuwenstein Voorburg. Hier bevond zich een Gruppenführer in Huize Eemwijk bij het spoor. In park Leeuwenstein ook nog staf van een Panzerjäger Abteilung? Nachrichten personeel langs Oosteinde en Roodelaan
23 oktober 1944	Stelling bij Voorburg ten noordwesten van het station. Hier bevinden zich o.a. veldversterkingen, een tankgracht, onderkomens, een mijneveldversperringen en een geschutopstelling
28 december 1944	Van Voorburg tot Zoetermeer worden langs de Rijksweg auto Splitterboxen gebouwd. Dit zijn schuilplaatsen voor rollend materieel bij gevaar uit de lucht. De Splitterboxen hebben in lengte een doorsnee van 5 meter en een breedte van 3 meter. De hoogte van het binnenwerk is ca. 4 meter

Datum melding	Gebeurtenis (bron: 575 serie)
28 december 1944	De stellingen in Park Leeuwenberg zijn zeer verwaarloosd. Ze zijn in 1941 of 1942 gemaakt en worden momenteel niet bemand
2 januari 1945	Uit onderzoek is gebleken dat de Hoornbrug en de Geestbrug niet onklaar zijn gemaakt. De machines van de Hoornbrug worden pas op het laatste moment onklaar gemaakt, vanwege passerende Wehrmacht schepen
5 januari 1945	Stellingen bij de Kostverlorenweg – Wilsveenscheweg. Deze stellingen waren op dat moment onbemand en verkeerden in het eerste stadium van verwaarlozing
16 januari 1945	Startplaatsen 'vliegende bommen'. Geen startplaatsen in onderzoeksgebied aangegeven
1 februari 1945	Uit een neergekomen raket in de Koningin Wilhelminalaan te Voorburg is een zwavelzuur accu van groot formaat tevoorschijn gekomen
23 februari 1945	Het zendstation ligt 60 meter ten westen van het kruispunt Lolan-Weursche Achterweg, naast het kerkhof, nabij viaduct Voorburg. Hier is een Duitse bezetting van 40 man. Emplacement: 3 à 4 stoorzenders, bunkers, luchtafweergeschut en onderkomens. In de gemeente Leidschendam bevindt zich 10 man W.H. bij de spoorbaan Den Haag – Leiden, in blokpost A65, gelegen achter 'Hulp en Heil'. Geen bezetting Stompwijk.
27 februari 1945	Een Liberator bommenwerper heeft op 22 februari 1945 een noodlanding gemaakt in de Geerpolder te Zoeterwoude, nabij Stompwijk. Het toestel werd op 26 februari 1945 beschoten door Spitfires en brandde totaal uit
12 april 1945	In de vroege morgen van 11 maart 1945, om 6 uur, heeft zich te Voorburg op de hoogte van de Rozenboomlaan – Parkweg op de tramrails een vrij hevige ontploffing voorgedaan. De aard van deze ontploffing kon niet worden vastgesteld
13 april 1945	De Duitsers hebben alle stellingen met machinegeweren en veldgeschut betrokken langs de weg Den Haag – Utrecht en omgeving Zoetermeer en Leidschendam. Ook zijn alle eenmansgaten met machinegeweren bezet, waarschijnlijk in verband met de dreiging van geallieerde luchtlandingen
3 mei 1945	In Stompwijk zijn 45 Duitse militairen met 'gemengde uniformen' gelegerd. Zij zijn ingekwartierd in de Katholieke School, met luisterpost op particulier huis
8 mei 1945	Om 23.10 uur werden op de Rijksweg Den Haag – Utrecht in de gemeente Voorburg 5 geallieerde Rode Kruiswagens waargenomen richting Den Haag

2.8.4 Gevechtsverslagen en Rapporten mei 1940

De collectie 'Gevechtsverslagen en Rapporten mei 1940' bestaat uit rapporten, verslagen, dagboeken en tekeningen die door officieren, onderofficieren en manschappen werden ingeleverd bij de Krijgsgeschiedkundige Sectie van het Hoofdkwartier van de Generale Staf. Dit gebeurde in veel gevallen pas in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Deze evaluatieverslagen van de gevechten, die overigens tegenstrijdig kunnen zijn, vormden naast in de Militaire Spectator verschenen artikelen een belangrijke basis voor de 'Groene Serie': het eerste officiële standaardwerk over de strijd in Nederland in de meidagen van 1940.

De onderstaande inventarisnummers uit de collectie 'Gevechtsverslagen en Rapporten mei 1940' werden ten bate van dit gemeentebrede vooronderzoek geraadpleegd¹³:

Toegang 409. Collectie 'Gevechtsverslagen en – rapporten mei 1940'. Inventarisnummers	Omschrijving inventarisnummer
447/42 (Oude SMG-nummering)	13e Batterij Luchtdoelartillerie; Luchtverdedigingskring Rotterdam-Den Haag
477/65 (Oude SMG-nummering)	De overmeestering van Huize Dorrepaal
480/27 (Oude SMG-nummering)	Verslag C – Motorverkeersbrigade Politietroepen
536/23 (Oude SMG-nummering)	Detachement Bewakingstroepen Depot Cavalerie. Verslag Verovering van de villa 'Dorrepaal' te Leidschendam
536/41 (Oude SMG-nummering)	C. Vak Rustoord Voorburg. Ille Depot Bereden Artillerie
536/49 (Oude SMG-nummering)	C.-Post Kerkbrug Voorburg. 1° Depot Batterij 3° Depot Afdeling Ille Depot Bereden Artillerie

¹³ Het aantal geraadpleegde bronnen uit de 409 serie is groter dan in dit overzicht weergegeven. Dit overzicht bevat alleen de dossiers met relevante vermeldingen.

Toegang 409. Collectie 'Gevechtsverslagen en – rapporten mei 1940'. Inventarisnummers	Omschrijving inventarisnummer
536/57 (Oude SMG-nummering)	C. Post Kerkbrug Voorburg

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft tevens gevechtsverslagen uit mei 1940 aangeleverd. Het betreft o.a. een document betreffende de gevechten bij boerderij Den Hoonaart (gelegen in de nabijheid van de gemeente Leidschendam-Voorburg) en gevechtsverslagen afkomstig van het NIOD. Deze informatie is voor de volledigheid meegenomen in de onderstaande tabel:

Datum melding	Gebeurtenis (bron: collectie 409)
10 mei 1940	Fallschirmjäger beschoten de omgeving van de Oude Tolbrug te Voorburg. Dit was de toegangsweg tot Den Haag. Villa Dorrepaal door Nederlandse militairen aangevallen. Een stuk Pantser Afweer Geschut werd opgesteld in een weiland achter de tegenovergelegen villa. Er werden vijf schoten gelost (van dakrand tot benedenverdieping), daarna de aanval ingezet. Nederlandse militairen namen Huize Dorrepaal vanuit villa Heeswijk onder vuur, vanuit Huize Dorrepaal werd op zijn beurt door Fallschirmjäger gevraagd. Nadat Huize Dorrepaal door Nederlandse militairen was veroverd, werden er 2 lichte mitrailleurs, automatische pistolen en handgranaten buitgemaakt. Er lagen in het bos achter villa Dorrepaal Duitsers in stelling
10 mei 1940	Er reed een vrachtwagen met 3 Nederlandse militairen langs Huize Dorrepaal. De vrachtwagen werd vanuit de villa onder vuur genomen en reed vervolgens de Vliet in. De 3 Nederlandse militairen sneuvelden
10 mei 1940	Duitse vliegtuigen werpen 8 bommen af boven de 13 ^e Batterij Lucht doelartillerie. Getroffen werd de wachtbarak, het derde stuk, terwijl er een bom viel tussen het tweede en derde stuk en 5 naast de batterij. Er landden grote aantallen Fallschirmjäger aan alle zijden van de batterij, waarna deze onder vuur werd genomen met mitrailleurs. De beide mitrailleurs van de batterij schoten tot het laatste moment door. De stukken Nederlands geschut werden onbruikbaar gemaakt door verwijdering van de drukbodem, slagpin en slagveer. Tegenaanval Nederlandse militairen in park Leeuwenberg. Op een later tijdstip werd de munitie uit de oude opstelling van de 13 ^e batterij weggehaald, toen werden de Nederlandse manschappen onder vuur genomen door Duitse vliegtuigen. De bankwerkerij werd volledig door een bom vernield
10 mei 1940	Duitsers brengen vuur uit vanuit boerderij Den Hoonaart. Nederlandse militairen proberen met handgranaten de hooiberg bij de boerderij in brand te steken
11 mei 1940	Bij de Post Kerkbrug te Voorburg was een detachement van ca. 40 Nederlandse militairen aanwezig. 4 à 6 Duitse militairen onder vuur genomen die over de weg aan de overzijde van de Vliet liepen, komende uit de richting Wijkerbrug en gaande in de richting Tolbrug. Tevens een tweede Duitse patrouille onder vuur genomen, komende uit de richting Nootdorp en gaande richting Tolbrug
12 mei 1940	Bezetting Post Kerkbrug met 45 Nederlandse militairen. Er werden 's avonds posten uitgezet bij versterkingen en op enkele andere plaatsen in de omgeving Kerkbrug te Voorburg. Tevens patrouille gelopen. Geen gevechten. Commandopost ingericht in huis Bleuland van Oord, bij de Kerkbrug
14 mei 1940	De militairen van Vak Rustoord te Voorburg worden ingedeeld in drie vakken: viaduct (grote weg naar Gouda), de Kerkbrug en de Wijkerbrug. Een groep van ca. 300 man graaft loopgraven en stellingen achter de Vliet. De post Wijkerbrug werd geholpen door ca. 20 gevorderde burgerwerkkrachten uit Voorburg. 's Avonds waren de stellingen voor het grootste gedeelte klaar. De post Viaduct werd gesteund door 1 zware mitrailleur, 1 lichte mitrailleur en een stuk Pantser Afweer Geschut. De stellingen werden na de Nederlandse capitulatie definitief verlaten. Wapens, munitie, helmen en gasmaskers werden ingeleverd bij de kleuterschool. De volgende morgen werd een gedeelte van de loopgraven weer geslecht, dit werk werd de daarop volgende dagen voortgezet

2.8.5 Collecties De Haan en vliegtuigcrashes 1940-1945

Bij het NIMH werd een tweetal luchtoorlog gerelateerde documentatiecollecties geraadpleegd. Collectie 'De Haan' en daarnaast 'vliegtuigcrashes 1940-1945'.

Toegang 798. Collectie 'Vliegtuigcrashes 1940-1945'. Inventarisnummers	Omschrijving inventarisnummer
55	Individuele vliegtuigcrashes op datum. Mei 1940
58	Individuele vliegtuigcrashes op datum. September 1940-december 1940
98	Crashes 01 aug – 19 aug 1943
99	Crashes 20 aug – 31 aug 1943

Toegang 800. Collectie 'De Haan'. Inventarisnummers	Omschrijving inventarisnummer
Map met crashes d.d. 10 mei 1940	Individuele vliegtuigcrashes op datum.
Map met crashes d.d. 24 september 1940	Individuele vliegtuigcrashes op datum.

De in beide documentatiecollecties aangetroffen gegevens worden in de onderstaande tabel samengevat:

Datum	Gebeurtenis
10 mei 1940	Blenheim IV P6901 BL van No. 40 Squadron neemt deel aan een luchtaanval op vliegveld Ypenburg maar wordt neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig en crasht vervolgens in Voorburg
24 september 1940	Wellington Mk 1A, code L7788 KX-E van No. 311 Czech Squadron maakt een noodlanding op een weiland in de Duivenvoordsepolder bij de Spoorlaan te Leidschendam als gevolg van motorproblemen. De Wellington nam deel aan een luchtaanval op Berlijn. De Duitsers knapten de bommenwerper naderhand op, om er vervolgens testvluchten mee uit te voeren in het Duitse Rechlin

Afb. 18.- De Wellington die op 24 september 1940 een noodlanding maakte bij de Spoorlaan te Leidschendam.

2.9 Provinciaal archief / Nationaal Archief

2.9.1 Militair Gezag

Het Militair Gezag van de provincie Zuid-Holland was verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van in 1945 bevrijde delen van Nederland. Er bevinden zich in dit archief gegevens over in Zuid-Hollandse gemeenten aanwezige CE.

Het archief van het Militair Gezag van de Provincie Zuid-Holland bevindt zich bij het Nationaal Archief in 's-Gravenhage. Er werd in de inventaris gezocht op de trefwoorden explosieven, mijnen, munitie en bommen. Dit resulteerde in de volgende treffers:

Toegang 3.09.34. Archief van het Militair Gezag in Zuid-Holland, 1944-1947. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	43
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	146
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	231
Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnenvelden en het opruimen van explosieven, 1945	282
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	361
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	465
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	529
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	575

Het archiefonderzoek resulteerde in informatie met betrekking tot de gemeente Leidschendam-Voorburg:

Datum	Gebeurtenis
27 juli [1945?]	In het perceel Soutelandelaan 113 moeten op de vliering nog enige kisten met munitie staan, er zouden in de dakgoot nog enige flessen met gecompriëerde zuurstof liggen. In de garage van nummers 119 en 127 moet zich ook nog explosief materiaal bevinden. Eén en ander zou zijn achtergelaten door de Duitse marine (inventarisnummer 529)
20 juni 1945	In het Sperrgebied van de Valeriusstraat moeten nog landmijnen liggen (inventarisnummer 529)

2.9.2 Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen

In het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, periode 1937-1946, zijn meldingen en processen-verbaal van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten opgenomen. Het betreft gegevens betreffende de luchtoorlog in o.a. de provincie Zuid-Holland. De in dit archief aanwezige bronnen bevatten gegevens over onder andere bombardementen, noodafworpen en vliegtuigbeschietingen. Het volgende inventarisnummer werd geraadpleegd:

2.04.53.15. Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde Luchtactiviteiten. Zuid-Holland	76

Het archiefonderzoek resulteerde in informatie met betrekking tot de voormalige gemeente Leidschendam:

Datum	Gebeurtenis
Melding d.d. 22 mei 1940	Melding van de 1 ^e Loco-Burgemeester van Leidschendam. Er is door een bombardement ernstige schade ontstaan aan de O.L. School met ambtswoning; ten gevolge van militaire manoeuvres werd een drietal particuliere gebouwen beschadigd

2.9.1 Korps Hulpverleningsdienst

Het 2,1 meter lange archief van het Korps Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevat CE gerelateerde gegevens. Het Korps Hulpverleningsdienst, de voorganger van de huidige EOD, was belast met de ruiming van CE in Nederland. Het archief van de Hulpverleningsdienst bevat onder andere registers met krantenknipsels van aangetroffen CE. Verder bevat het archief stukken betreffende (al dan niet dodelijke) ongevallen tijdens diensttijd en hulp en uitkeringen aan nabestaanden van omgekomen personeel. Daarnaast zijn er registers inzake meldingen van CE in het archief aanwezig.

De onderstaande inventarisnummers werden geraadpleegd. Deze inventarisnummers bevatten geen relevante gegevens betreffende het onderzoeksgebied.

2.04.110. Archief van het Korps Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 1945-1974. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Registers met krantenknipsels inzake explosieven 1945-1959	20-22
Tijdschrift voor het personeel van de Hulpverleningsdienst 1947	23
Register met krantenknipsels inzake ongevallen met oorlogstuig 1965-1970	27
Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst 1947-1970	28

2.9.1 Groep Albrecht

Groep Albrecht speelde een belangrijke rol bij het verzamelen van militaire inlichtingen over onder andere Duitse troepenbewegingen, stellingen en de ligging van hoofdkwartieren. AVG beschikt over een selectie van gegevens uit de onderstaande inventarisnummers:

2.13.71. Archieven van het Ministerie van Defensie te Londen 1940-1941, Ministerie van Oorlog te Londen 1941-1945, Departement van Oorlog: Bureau Londen 1945-1947. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1944 september	2665
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1944 oktober	2666
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1944 november	2667
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1944 december	2668
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1945 januari	2669
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1945 februari	2670
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1945 maart	2671
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1945 april	2672
Ingekomen inlichtingenrapporten van groep Albrecht. 1945 mei	2673

Het archiefonderzoek resulteerde niet in belangrijke aanvullingen betreffende het onderzoeksgebied.

2.10 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)

Het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies houdt zich bezig met de bestudering van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de Holocaust en hedendaagse genociden. In het archief te Amsterdam is een uitgebreide collectie oorlogsdagboeken en boeken ondergebracht. Dit archief bevat daarnaast een groot aantal foto's uit de Tweede Wereldoorlog.

2.10.1 Collecties Departement van Justitie en Generalkommissariat für das Sicherheitswesen

Bij het NIOD werden de onderstaande twee collecties geraadpleegd:

- Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k)
- Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077)

Het betrof de onderstaande inventarisnummers:

Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k), NIOD		Inventarisnummer
Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontploffte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944.		180
Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten.		181-185
Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen.		186
Telexberichten inzake meldingen van neergestorte geallieerde bommenwerpers, 20 - 24 februari 1944.		328
Stukken betreffende het melden van schade door bombardementen en beschietingen uit vliegtuigen, 24 februari 1944 - 31 maart 1945.		329
Stukken betreffende het opstellen van processen-verbaal inzake bombardementen en beschietingen in verschillende gemeenten, 28 september 1944 - 31 maart 1945.		331
Proces-verbaal van de luchtbeschermingsleider inzake schade door luchtaanvallen door de geallieerden en afweergeschut van de Duitsers, 3 februari 1944.		477
Stukken betreffende het instellen van een onderzoek naar de gevolgen van luchtaanvallen, 8 oktober 1944 - 6 februari 1945.		493
Stukken betreffende het instellen van een onderzoek inzake het bombardement op 14 oktober, 17 oktober 1944.		624
Rapporten van de onderluitenant van de Marechaussee F. Meems inzake het vinden van benzinetanks, die uit een vliegtuig waren geworpen, alsmede de inslag van een granaat, 20 januari - 20 maart 1944.		642
Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077), NIOD		Inventarisnummer
Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943.		1759

Er zijn in de bovenstaande inventarisnummers geen documenten met betrekking tot de voormalige gemeenten Leidschendam en Voorburg aanwezig.

2.11 The National Archives (TNA) Londen

The National Archives in Kew (Londen) is het officiële nationale archief van het Verenigd Koninkrijk. Er liggen hier gevechtsverslagen van Britse eenheden die op Nederlands grondgebied strijd hebben geleverd. In The National Archives zijn, afgezien van deze War Diaries, ook de logboeken van geallieerde luchtmachten ondergebracht.

Vliegtuigen van de 2nd Tactical Air Force (2nd TAF) gaven tactische luchtsteun aan geallieerde gevechtseenheden. De geallieerde duikbommenwerpers vielen o.a. vijandelijke stellingen, tanks, treinen en hoofdkwartieren aan. De volgende Daily Logs van de 2nd Tactical Air Force werden in Londen geraadpleegd:

Daily Logs 2nd Tactical Air Force. The National Archives Londen	Inventarisnummer
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Sept.-Oct. 1944	Air 37/715
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Nov.-Dec. 1944	Air 37/716
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Jan.-Feb. 1945	Air 37/717
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Mar.-May. 1945	Air 37/718

De volgende Operations Record Books werden in Londen geraadpleegd:

Operations Record Book. The National Archives Londen	Inventarisnummer
No. 40 Squadron: Operations Record Book	Air 27/412
No. 66 Squadron: Operations Record Book	Air 27/600
No. 302 (Polish) Squadron: Operations Record Book	Air 27/1662
No. 311 (Czech) Squadron: Operations Record Book	Air 27/1686
No. 317 (Polish) Squadron: Operations Record Book	Air 27/1709

Uit de geraadpleegde documenten blijkt dat er meerdere tactische luchtaanvallen in en nabij het onderzoeksgebied werden uitgevoerd. Voor de volledigheid is het bombardement op Bezuidenhout ook in het overzicht opgenomen:

Sheet	Datum	Tijd	Type vliegtuig	SQN/Wing / Group	Coördinaat	Beschrijving Daily Log 2nd TAF
2701	03-03-1945	07:34-11:04	61 Mitchells / Bostons	No. 137 en No. 139 Wing	Haagse Bos	Crossbow. Primary Equipment and Launching sites at HAAGSCHE BOS/HAGUE attacked visually by 44 Mitchells and 12 Bostons at 0900-0916 from 11/14000 ft with 389 x 500. Main concentration of bombs fell in the T/A with bursts in Western and Southern sections. A large possibly petrol fire was started with columns of smoke and flame just South of target. A railway junction to the East of the target was hit. 18 a/c received minor flak damage. 5 a/c abortive, tech
2779	18-03-1945	12:00-15:20	4 Spitfires	317/131	D.705920	4 x 500 and 6 x 250 on line at D.705920 – 7 hits
2821	22-03-1945	09:30-14:36	10 Spitfires	66/132	D.6891	10 x 500 and 20 x 250. Double line track cut D.8286. 2 D/H's on embankment. Rly bridge destroyed D.6891

Datum	Vermelding Operations Record Book No. 40 Squadron
10 mei 1940	As the result of information obtained, twelve aircraft were detailed to attack HAGUE aerodrome. The Battle Order was:- ...(12) Sgt. ROBERTSON... The aircraft took off in flights of three from 1545 to 1600 hours. Considerable opposition was met, and it was with great regret that the Squadron had to report its first casualties. Sorties No. 8, 9 and 12 failed to return, and the crews were posted as missing. N.B. nummer 12 (Robertson) betreft de Blenheim die op 10 mei 1940 bij de Rodelaan is gecrasht

Datum	Vermelding Operations Record Book No. 66 Squadron
22 maart 1945	Nine aircraft were airborne between 0930 hrs and 1215 hrs on rail interdiction (Mission DD138). The areas covered were Hague-Rotterdam, Utrecht-Apeldoorn, Groenlo-Arnhem. A double track line at D8286 was bombed and one track cut by direct hit and two bombs went into the embankment. A rail bridge was destroyed at D6891 and the bridge was left hanging in rails. 2 signal boxes were strafed at D7090. No military movement was seen.

Datum	Vermelding Operations Record Book No. 317 Squadron
18 maart 1945	Interdiction-Rail Cutting in UTRECHT-ROTTERDAM-THE HAGUE & HAARLEM. 4x 500.lb. and 6x250.lb. Bombs were dropped on the Rail-line at D.705920 scoring Seven Direct Hits – nice shooting, or rather Bombing. Flak from Target area was meagre light. A/C returned at 15.35 hrs.

Datum	Vermelding Operations Record Book No. 302 Squadron
23 maart 1945	There were 3 trains spotted and 2 of them were attacked at D.7295.

Datum	Vermelding Operations Record Book No. 311 (Czech) Squadron
24 september 1940	L-7788. 21.35- 04.55. A/C failed to return to its base. Message from A/C gave news of engine trouble whilst on its return, and of the aircrafts failure to maintain height. A successful forced landing was made in enemy territory: a W/T message being sent to this effect after the aircraft had landed!

Target	Atkg.	Weapons	Results
OCKENBURG	6	Machine-gun and cannon	Unobserved.
Railway Junction S. of VOORBURG.	7	14 x 250 lb.	One hit seen.

Afb. 18.- Britse vermelding (A.S.O. Summary No. 1558 d.d.26 februari 1945) betreffende een bombardement bij een spoorwegknooppunt ten zuiden van Voorburg.

2.12 Bundesarchiv-Militärarchiv, Duitsland

In het Bundesarchiv-Militärarchiv zijn de gevechtsverslagen van Duitse eenheden die in mei 1940 en in 1944-1945 strijd op Nederlands grondgebied hebben geleverd ondergebracht. Dit betreft bronnen met betrekking tot zowel de Wehrmacht, de Luftwaffe als de Kriegsmarine. AVG heeft in het Bundesarchiv-Militärarchiv gebruik gemaakt van de volgende gegevens betreffende het 88^e Duitse Legerkorps:

Kriegstagebuch 88e Duitse Legerkorps	Periode
T-314 rolfilm 1625, 1st Frame. Ia, Anlagen zum KTB und Tätigkeitsberichte der Abt. Ia Mess, Ia Stopak, Ic, III.	September 1944
T-314 rolfilm 1625, 1st Frame. Ia, Anlagen zum KTB und Tätigkeitsberichte der Abt. Ia Mess, Ia Stopak, Ic, III.	Oktober 1944
T-314 rolfilm 1625, 1st Frame. Ia, Anlagen zum KTB und Tätigkeitsberichte der Abt. Ia Mess, Ia Stopak, Ic, III.	November 1944
T-314 rolfilm 1625, 1st Frame. Ia, Anlagen zum KTB und Tätigkeitsberichte der Abt. Ia Mess, Ia Stopak, Ic, III.	December 1944

Er wordt in de bovenstaande documenten geen melding gemaakt van relevante CE gerelateerde feiten.

3 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN

3.1 Inleiding

AVG heeft op basis van de gegevens in hoofdstuk 2 een overzicht van gebeurtenissen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog opgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van alle op het moment van opstellen beschikbare bronnen. Deze gegevens zijn in paragraaf 3.2 verwerkt.

3.2 Chronologie

3.2.1 Meidagen 1940

Er was in de meidagen van 1940 sprake van gevechtshandelingen in het onderzoeksgebied. Het betrof o.a. de volgende locaties (zie tevens hoofdstuk 2 en 7.4):

Grondgevechten:

- Huize Dorrepaal
- Park Leeuwenbergh
- Villa Heeswijk

Nabijheid onderzoeksgebied:

- Boerderij Den Hoonaard

Er was in de meidagen van 1940 sprake van bombardementen, vliegtuigbeschietingen en vliegtuigcrashes in het onderzoeksgebied. Het betrof o.a. de volgende locaties:

Bombardementen en vliegtuigbeschietingen:

- Park Leeuwenbergh (Duits bombardement, gericht op een batterij Nederlands luchtafweergeschut)
- De haven van Voorburg (Duitse vliegtuigbeschieting)
- Toenmalige school nabij de Westvlietweg (Duits bombardement)
- De remise te Voorburg (Duitse vliegtuigbeschieting)
- Starlift fabriek (Duits bombardement)

Vliegtuigcrashes:

- 10 mei 1940: Blenheim van No. 40 Squadron neergestort en verbrand bij de schietbaan aan de Rodelaan in Voorburg

3.2.2 Duitse bezetting

Er was gedurende de Duitse bezettingsjaren sprake van gevechtshandelingen in het onderzoeksgebied. Het betreft o.a. de volgende gevechtshandelingen (zie tevens hoofdstuk 2):

- 24 september 1940: Wellington van het No. 311 Squadron gecrasht in de Duivenvoordse polder op ca. 50 meter van de spoorlijn Den Haag - Leiden te Leidschendam
- 18 maart 1941: 3 bommen in de Rietpolder ingeslagen, tevens 1 bominslag Meeslouwerpolder
- Nacht van 11 op 12 augustus 1941: 3 bommen in de Oostboschpolder neergekomen
- 14 januari 1942: bominslagen Wilsveen
- 13 april 1942: vermoedelijke blindganger gevonden op ca. 250 à 350 meter afstand van de Stompwijkseweg. De melder was woonachtig te Stompwijkseweg 76

- 1 september 1942: Vlietweg 7 getroffen door vliegtuigbeschieting met 20 mm granaten. Schip in de nabijheid eveneens getroffen. Ook schip ter hoogte van de haven van Voorburg, de veiling van Veur, de spoorbaan en de trein getroffen
- 10 april 1943: vliegtuigbeschieting baanvak Leiden-'s Gravenhage, toenmalige kilometerpaal 56-200 (voormalige gemeente Leidschendam)
- Juni 1943: fosforflesjes in weiland achter Damlaan 62 gevonden
- 13 september 1944: vliegtuigbeschieting Dr. Van Noortstraat, nabij de kerk van Stompwijk
- 13 september 1944: vliegtuigbeschieting fietsers Wilsveenseweg
- 9 december 1944: V2 neergestort en gedeeltelijk terechtgekomen aan de Koningin Wilhelminalaan en de Van Barbansonstraat
- 1 januari 1945: bominslag aan de Pompe van Meerdervoortstraat nrs. 2 en 4
- 28 februari 1945: brisantbom op onbebouwde grond tegenover de Van Duvenvoordelaan neergekomen
- 13 maart 1945: bomtreffer op de trambaan aan de Parkweg, tegenover de nrs. 312 en 314
- 18 maart 1945: woningen aan de Broekweg en de Tedingerstraat door geallieerd een bombardement getroffen
- 18 maart 1945: 4 Spitfires van No. 317 Squadron werpen 4 bommen van 500 lb. en 6 bommen van 250 lb. af op de Nord de Guerre coördinaat D.705920 (Voorburg)
- 21 maart 1945: bommen afgeworpen ter hoogte van Blokhuis 5 aan de Broekweg te Leidschendam
- 22 maart 1945: Spitfires van No. 66 Squadron bestoken een brug op de Nord de Guerre coördinaat D.6891 met 250 lb. en 500 lb. bommen
- 23 maart 1945: 2 duikbommenwerpers van No. 302 Squadron vallen een trein aan op de Nord de Guerre coördinaat D.7295
- 13 april 1945: vliegtuigbeschieting auto op Stompwijkseweg
- 19 april 1945: vliegtuigbeschieting Leidschendam

Er zijn gedurende de Duitse bezettingsjaren mijnevelden en op landmijnen verdachte gebieden op het grondgebied van de huidige gemeente Leidschendam-Voorburg gelegd.

Er lagen gedurende de bezettingsjaren militaire objecten in het onderzoeksgebied.

3.2.3 Bevrijding mei 1945

Er was voorafgaand aan de bevrijding in mei 1945 geen sprake van gevechtshandelingen in het onderzoeksgebied.

3.2.4 Naoorlogse CE-ruiming

Er zijn uit het archief van de Mijn- en Munitieopruimings Dienst een relevante CE-ruiming in het onderzoeksgebied bekend:

- 6 april 1946: twee landmijnen gevonden in een 'verdacht gebied', gelegen binnen de tankgracht bij de Oosterbegraafplaats

Er zijn uit het gemeentearchief relevante CE-ruiming(en) in het onderzoeksgebied bekend. Het betreft o.a. de volgende meldingen:

- 23 augustus 1983: Zoekactie Koninklijke Marine Rijn Schiekanaal onder viaduct A12. Er werd aan de Leidschendamse kant een 40 mm luchtafweergranaat, alsmede een Tellermijn naar boven gebracht
- 21 november 1984: Enorme wapenvondst op de bodem van de Vliet, onder het viaduct van de Utrechtse Baan. Het betreft 42 granaten, 4 patroonhouders, een antitankmijn en 40 stuks klein kaliber munitie
- 21 november 1985: Amerikaanse 500 ponder in Leidschendam gedemonteerd
- 16 december 1986: de EOD ruimt een Britse 250-ponder ter hoogte van perceel Broekweg 57
- 13 juni 1989: Britse vliegtuigbom geruimd bij de Broekweg

Er zijn uit het EOD archief relevante CE-ruiming(en) in of in de nabijheid van het onderzoeksgebied bekend. Het betreft zowel afwerpmunitie als geschutmunitie.

Er werden na de Tweede Wereldoorlog landmijnen als zijnde vermist opgegeven in of nabij het onderzoeksgebied.

4 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL

4.1 Indicatie van explosieven in het onderzoeksgebied

Er is in de meidagen van 1940 sprake geweest van grondgevechten in het onderzoeksgebied.

Er was in de periode voorafgaand aan de bevrijding door de geallieerden geen sprake van grondgevechten in of in de directe nabijheid van het onderzoeksgebied.

Er waren militaire objecten in het onderzoeksgebied aanwezig. Denk hierbij aan bunkers, loopgraven, wapenopstellingen, stellingen en een tankgracht.

Er zijn militaire vliegtuigen in het onderzoeksgebied gecrasht. Het betrof zowel bommenwerpers als jachtvliegtuigen.

Er was sprake van vliegtuigbeschietingen, noodafworpen en bombardementen in of in de nabijheid van het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied heeft geleden onder gevechtshandelingen.

Er zijn in het verleden CE in het onderzoeksgebied of in de directe nabijheid van het onderzoeksgebied gevonden. Het betrof voornamelijk geschutmunitie, handgranaten en afwerpmunitie.

Op basis van de beschikbare feiten zijn er voldoende indicaties beschikbaar waaruit blijkt dat er mogelijk CE in het onderzoeksgebied gemeente Leidschendam-Voorburg aanwezig zijn.

4.2 Leemten in kennis bronnenmateriaal

- Bij een historisch onderzoek kan nooit een volledig overzicht van alle bronnen worden verkregen. Er is bij dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een bronnenselectie
- Luchtfoto's van de Royal Air Force geven doorgaans een betrouwbare indicatie voor wat betreft de vraag of er mogelijk CE in het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Luchtfoto's geven altijd een momentopname weer. Er kunnen vòòr, na en tussen verschillende opnamedata CE in het onderzoeksgebied terecht zijn gekomen. Het is, vanwege getroffen camouflagemaatregelen, maar zeer de vraag of alle geschutopstellingen etc. op luchtfoto's kunnen worden teruggevonden
- De ruimrapporten van de EOD kennen hun beperkingen, voor wat betreft de nauwkeurigheid van de vindplaatsbeschrijvingen. Het is niet altijd mogelijk om exact aan te geven waar de CE werden aangetroffen. Deze munitie is bovendien geruimd. Dergelijke beperkingen zijn er ook bij andere geraadpleegde bronnen, zoals bijvoorbeeld documenten uit de gemeentearchieven. Er kan alleen een CE verdacht gebied worden afgebakend met behulp van concrete locatiebeschrijvingen

4.3 Soort en verschijningsvorm van explosieven

In de lijst van gebeurtenissen (hoofdstuk 3) zijn in hoofdlijnen de volgende gevechtshandelingen genoemd:

- Defensie (o.a. stellingen, loopgraven, bunkers, mijnenvelden)
- Grondgevechten en beschietingen met geschutgranaten
- Tactische luchtaanvallen en vliegtuigbeschietingen
- Inslagen van V-wapens (of onderdelen hiervan)
- Vliegtuigcrashes

Voor de genoemde handelingen is beoordeeld of – als gevolg van de handeling – CE in het onderzoeksgebied aangetroffen kunnen worden. Zo ja, dan is tevens beoordeeld welke van de zestien hoofdsoorten CE uit de WSCS-OCE, versie 1, in de bodem aanwezig kunnen zijn.

4.3.1 Locaties defensieve maatregelen

Rondom en in stellingen, loopgraven en wapenopstellingen kunnen CE zijn achtergelaten of gedumpt.

De volgende hoofdsoorten CE zijn mogelijk ter plaatse van de (voormalige) stellingen in het onderzoeksgebied aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Hand- en geweergrenaten	Duits	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten
Klein kaliber munitie (KKM)	Duits	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten
Geschutgranaten	Duits	7,5 cm, 8,8 cm	Gedumpt / achtergelaten

De volgende hoofdsoorten CE zijn mogelijk ter plaatse van de (voormalige) loopgraven en wapenopstellingen in het onderzoeksgebied aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Hand- en geweergrenaten	Duits	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten
Klein kaliber munitie (KKM)	Duits	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten

De volgende hoofdsoorten CE zijn mogelijk ter plaatse van de (voormalige) mijnenvelden in het onderzoeksgebied aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Landmijnen	Duits	Tellerminen / Behilfsminen ¹⁴	Gedumpt / achtergelaten

Op de locaties van niet meer aanwezige bunkers zijn geen CE verdachte gebieden afgebakend. Derhalve wordt er hier niet ingegaan op de soort en subsoort van de CE.

¹⁴ Type landmijn(en) afhankelijk van het desbetreffende mijnenveld.

4.3.2 Grondgevechten en beschietingen met geschutgranaten

In de geraadpleegde bronnen wordt gesproken over grondgevechten in de meidagen van 1940. De volgende hoofdsoorten CE zijn mogelijk ter plaatse van de locaties waar strijd werd geleverd aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Versijningsvorm
Handgranaten, steelhandgranaten	Duits, Oud-Hollands	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten
Klein kaliber munitie (KKM)	Duits, Oud-Hollands	Onbekend	Gedumpt / achtergelaten
Geschutgranaten ¹⁵	Oud-Hollands	PAG granaten	Vershoten

4.3.3 Tactische luchtaanvallen, afworp bommen/vliegtuigbeschietingen

De geraadpleegde bronnen maken melding gemaakt van de volgende gevechtshandelingen:

- De afworp van Duitse vliegtuigbommen op een Nederlandse luchtafweerstelling in mei 1940. Er was vermoedelijk sprake van 50 kilo SC of 50 kilo SD bommen
- De afworp van geallieerde vliegtuigbommen met een gewicht van 250, 500 en 1000 lb. door vliegtuigen van o.a. het type Spitfire. Er was sprake van tactische duikbombardementen
- Duitse vliegtuigbeschietingen met boordwapens in mei 1940
- Geallieerde vliegtuigbeschietingen met boordwapens (doorgaans 20 mm geschut)

De volgende soorten CE zijn als gevolg van de bovengenoemde gevechtshandelingen mogelijk in de bodem aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Versijningsvorm
Afwermunitie	Duits	50 kilo SC of SD en 250 kilo SC of SD	Afgeworpen
Afwermunitie	Geallieerd	250 lb., 500 lb., 1000 lb.	Afgeworpen
Geschutmunitie	Duits	2 cm	Vershoten
Geschutmunitie	Geallieerd	20 mm	Vershoten

4.3.4 Inslagen van V-wapens of onderdelen hiervan

In de geraadpleegde bronnen wordt melding gemaakt van de inslag van V-wapens of onderdelen hiervan in het onderzoeksgebied. Op basis van vermeldingen die (zeer) globaal zijn (of omdat er als gevolg van de beschrijving een duidelijke CE indicatie ontbreekt), kan geen CE verdacht gebied worden afgebakend.

4.3.5 Vliegtuigcrashes

Er zijn geallieerde en Duitse vliegtuigen in het onderzoeksgebied gecrasht. Van één vliegtuig is bekend dat het door de Duitsers van nieuwe motoren werd voorzien, waarna er met het toestel testvluchten in Duitsland werden uitgevoerd. Derhalve is de plaats waar een Wellington bommenwerper

¹⁵ Deze CE hebben primair betrekking op Villa Dorrepaal.

van No. 311 Czech Squadron op 24 september 1940 een noodlanding heeft gemaakt (Duivenvoordsepolder bij de Spoorlaan te Leidschendam) niet verdacht op CE.

De overige crashlocaties in de gemeente Leidschendam-Voorburg zijn alleen globaal bekend. Deze locaties worden derhalve alleen globaal op de presentatiekaart van de verzamelde historische feiten weergegeven en niet op de CE bodembelastingkaart. CE verdachte gebieden kunnen alleen op basis van concrete feiten worden vastgesteld.

Mogelijk dat getuigen de exacte crashlocaties kunnen aanwijzen.¹⁶ Ter plaatse van crashlocaties kunnen de volgende CE worden aangetroffen:

Geallieerde vliegtuigen:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Vliegtuigboordwapenmunitie	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Vernielingsladingen (bijv. aangebracht in radio-installaties)	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Afwerpmunitie (alleen indien het een bommenwerper betreft die zich niet van zijn bommenlast had ontdaan!)	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak

Duitse vliegtuigen:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Vliegtuigboordwapenmunitie	Duits	Onderdeel van vliegtuigwrak
Afwerpmunitie (alleen indien het een bommenwerper betreft die zich niet van zijn bommenlast had ontdaan!)	Duits	Onderdeel van vliegtuigwrak

4.4 Aantal mogelijk aan te treffen explosieven

De volgende aantallen CE kunnen mogelijk in het onderzoeksgebied worden aangetroffen. E.e.a. is gebaseerd op een inschatting van AVG omdat er in de (historische) bronnen geen exacte aantallen worden genoemd.

Soort explosief	Aantal mogelijk aan te treffen explosieven
Afwerpmunitie	Enkele
Geschutmunitie	Enkele tot tientallen
Klein kaliber munitie	Tientallen tot honderden
Hand- en geweergrenaten, steelhandgranaten	Eén tot enkele
CE als onderdeel van een crash (vliegtuig / V-wapen)	Enkele tot honderden
Landmijnen	Eén tot enkele

¹⁶ De kans dat er nog getuigen aanwezig zijn wordt met het verstrijken van de jaren steeds kleiner. De opdrachtgever heeft van het raadplegen van getuigen afgezien.

4.5 Horizontale en verticale begrenzing verdacht gebied

De verdachte gebieden die in deze paragraaf worden besproken, staan ingetekend op de CE bodembelastingskaart (zie hoofdstuk 7.6). Dit is de horizontale begrenzing. In de volgende deelparagrafen wordt de horizontale en verticale begrenzing van ieder verdacht gebied besproken en gemotiveerd. De afbakening van de vastgestelde CE verdachte gebieden komt hier tevens aan de orde.

4.5.1 Verdachte gebieden grondgevechten en beschietingen met geschutgranaten

Dit betreft de locaties waar in de meidagen van 1940 sprake is geweest van grondgevechten, al dan niet in combinatie met beschietingen. Het verdachte gebied is, conform de WSCS-OCE vereisten situationeel bepaald.

CE kunnen in de vastgestelde verdachte gebieden worden aangetroffen tot op een diepte van maximaal 2 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. Dit is de ondergrens van het CE verdachte gebied. De bovengrens is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog.

4.5.2 Verdachte gebieden tactische duikbombardementen

Dit betreft de locaties die in de Tweede Wereldoorlog het doelwit zijn geweest van tactische lucht-aanvallen. Het volgende onderscheid wordt gemaakt:

- Tactische luchtaanvallen op een pin point target
- Tactische luchtaanvallen op een line target

De WSCS-OCE maakt, voor wat betreft de afbakening van op afwerpmunitie verdachte gebieden, het volgende onderscheid tussen 'pin point targets' en 'line targets':

- Duikbombardement op zgn. 'pin point target', inslagenpatroon onbekend. Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen (bijvoorbeeld een brug of militair hoofdkwartier). Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter, gemeten vanuit het hart van het doel als zijnde CE verdacht aan te merken
- Duikbombardement op zgn. 'line target', inslagenpatroon onbekend. Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn te treffen (bijvoorbeeld omdat zich hier een trein bevond). Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn als zijnde CE verdacht aan te merken

De WSCS-OCE kent enkele hiaten, voor wat betreft de afbakening van CE verdachte gebieden. Wat bijvoorbeeld te doen met bomkraters die verder dan 91 meter van de spoorlijn liggen? AVG motiveert de afbakening van op afwerpmunitie verdachte gebieden als volgt:

- Is er sprake van een duidelijk aanwijsbaar pin point target, bijvoorbeeld een gebombardeerde luchtafweerstelling, dan wordt de WSCS-OCE afbakening gehanteerd (181 meter, gemeten vanuit het hart van het doelwit)
- Bevinden de kraters zich niet verder dan 91 meter afstand van een gebombardeerde spoorlijn, dan wordt de WSCS-OCE afbakening gehanteerd (91 meter, gemeten vanuit het hart van de spoorlijn)
- Is er geen duidelijk aanwijsbaar pin point target (181 meter, gemeten vanuit het hart van het doelwit), maar zijn er op de luchtfoto's wel één of meerdere kraters zichtbaar, dan wordt rondom het hart van deze krater(s) een straal van 181 meter getrokken
- Bevinden waargenomen kraters zich verder dan 91 meter vanaf het hart een gebombardeerde spoorlijn, dan wordt de afbakening van het pin point target gehanteerd (181 meter, gemeten

vanuit het hart van het doelwit). Uitgangspunt is dan dat niet duidelijk is of er hier sprake is geweest van vliegtuigbommen bedoeld voor de spoorlijn, of een pin point target in de omgeving (bijvoorbeeld mobiele luchtafweer). Derhalve wordt er van een worst case scenario uitgegaan, in dit geval het pin point target (181 meter, gemeten vanuit het hart van het doelwit).

- Er kan bij op luchtfoto's waargenomen bomkraters lang niet altijd worden bepaald of er sprake is geweest van een bombardement of een noodafworp. De WSCS-OCE schrijft geen afbakening voor ingeval noodafworpen. Indien niet zeker is of er sprake was van een bombardement of een noodafworp, dan wordt er van een worst case scenario uitgegaan, in dit geval het pin point target (181 meter, gemeten vanuit het hart van het doelwit).

CE kunnen in de vastgestelde verdachte gebieden worden aangetroffen tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter. De bovengrens is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. De uiteindelijke maximale indringingsdiepte moet worden bepaald aan de hand van sondeergegevens.

4.5.3 Verdachte gebieden defensieve maatregelen / gedumpte munitie

Dit betreft de locaties waar in de Tweede Wereldoorlog defensieve maatregelen werden getroffen. Het volgende onderscheid wordt gemaakt:

- Geschutopstellingen (statisch en mobiel): Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een Verdedigingswerk
- Wapenopstellingen: opstellingen van handvuurwapens, machinegeweer of andere (semi)automatisch wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk
- Militaire loopgraven
- Tankgracht- of geul. Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden
- Landmijnen verdacht gebied: middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij naoorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen
- Mijnenveld: geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist

De WSCS-OCE maakt, voor wat betreft de afbakening van verdachte gebieden waar defensieve maatregelen werden getroffen, het volgende onderscheid:

- Geschutopstellingen: 25 meter rondom het hart van de geschutopstelling is verdacht op CE, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang
- Militaire loopgraven: het gebied binnen de contouren van de loopgraven is verdacht op CE, bij voorkeur bepaald aan de hand van georefererde luchtfoto's
- Wapenopstellingen: de locaties van de wapenopstellingen zijn verdacht op CE
- Tankgracht- of geul: niet verdacht, tenzij er aanwijzingen zijn dat er mogelijk munitie in gedumpt is
- Landmijnen verdacht gebied: de grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport zijn verdacht op landmijnen
- Mijnenvelden: de grenzen, zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport, zijn verdacht op landmijnen

CE kunnen ter plaatse van geschutsofstellingen, militaire loopgraven en wapenopstellingen tot een maximale diepte van 2 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog worden aangetroffen. Het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog is de bovengrens van het CE verdachte gebied. Deze bovengrens wordt ook gehanteerd voor de op landmijnen verdachte gebieden/mijnenveld. Landmijnen kunnen tot op een maximale diepte van 0.5 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog worden aangetroffen.

4.5.4 Verdachte gebieden vliegtuigcrashes

Dit betreft de locaties waar in de Tweede Wereldoorlog militaire vliegtuigen zijn gecrasht. De WSCS-OCE schrijft de volgende afbakening voor:

- Crashlocatie vliegtuig. Verdacht op aanwezigheid CE vanwege de crash. Het CE verdachte gebied wordt situationeel bepaald

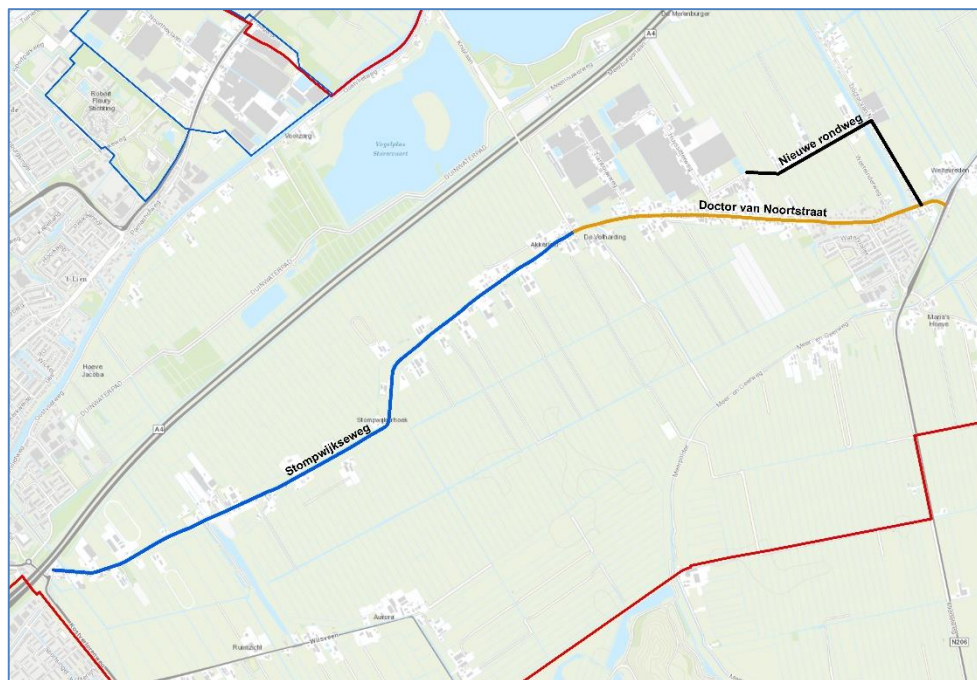
CE als onderdeel van een vliegtuigcrash kunnen tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter worden aangetroffen. De minimale indringingsdiepte is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. Ter plaatse van crashlocaties kunnen niet alleen CE, maar ook verontreinigde grond, asbest en radioactief materiaal worden aangetroffen.

Gecrashte vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog aan de oppervlakte lagen werden meestal nog tijdens de oorlogsjaren afgevoerd, mede vanwege de mogelijkheid om kostbaar aluminium kunnen te hergebruiken. De crashlocaties in de gemeente Leidschendam-Voorburg zijn alleen globaal bekend. Zij zijn derhalve alleen weergegeven op de presentatiekaart van de verzamelde historische feiten en niet op de CE bodembelastingkaart die op basis van concrete feiten wordt vastgesteld.

5.3 Stompwijkseweg

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie meerdere CE verdachte gebieden. Het betreft loopgraven, schuttersputten en wapenopstellingen waar mogelijk munitie is gedumpt of achtergelaten.

Afb.20.- Projectlocatie Stompwijkseweg.

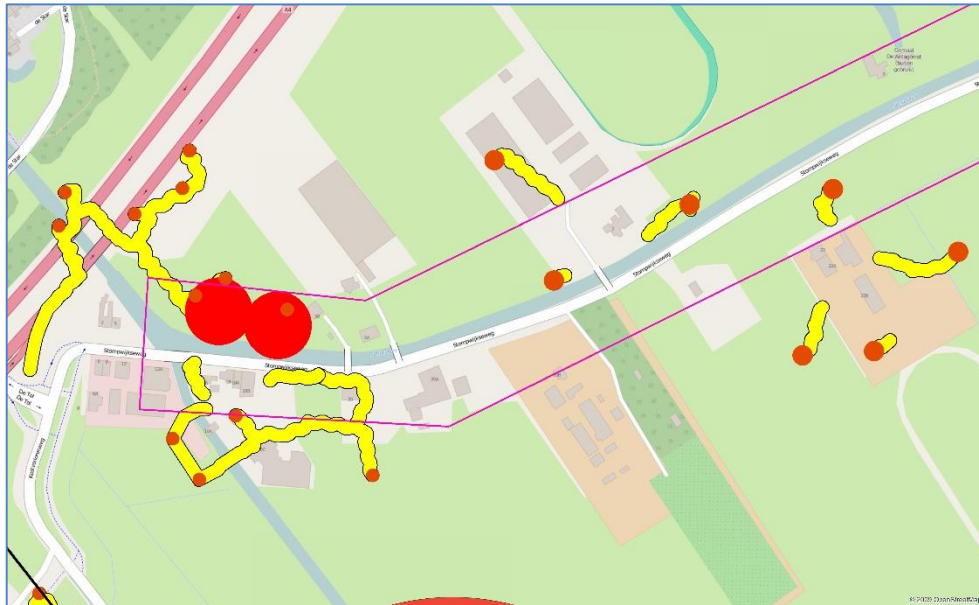
CE kunnen hier tot maximaal 2 meter minus het maaiveld worden aangetroffen. Het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog is de bovengrens van het CE verdachte gebied. Ter plaatse van de vastgestelde CE verdachte gebieden kan worden volstaan met een oppervlakedetectieonderzoek (indien hier grondroerende werkzaamheden worden uitgevoerd).

Er zijn ter plaatse van de CE verdachte gebieden tal van naoorlogse bodemingrepen uitgevoerd. Denk aan o.a. naoorlogse bebouwing, riolering en infrastructuur. Derhalve is het raadzaam om, voorafgaand aan de daadwerkelijke opsporing, door middel van een aanvullend onderzoek te bepalen of het CE verdachte gebied kan worden verkleind. Dit kan worden gedaan door contra-indicaties, zoals gegevens betreffende het naoorlogse wegcunet en ontgravingen, gestructureerd in kaart te brengen.

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft de volgende rapporten van de projectlocatie Stompwijkseweg aangeleverd:

- M. van Rijn / Gemeente Leidschendam-Voorburg afdeling RO, EV en Bodem bestemd voor BP verbindingsweg Stompwijk (september 2011)
- M. van Rijn / Gemeente Leidschendam-Voorburg, Historisch onderzoek Stompwijkseweg en Dr. Van Noortstraat te Leidschendam (maart 2015)

In het eerstgenoemde rapport van dhr. Van Rijn wordt geen melding gemaakt van ondergrondse aardgas-transportleidingen of andere ondergrondse transportleidingen, danwel bovengrondse propaantanks of ondergrondse huisbrandolietanks in het projectgebied. Dergelijke objecten kunnen bij een veldonderzoek verstorend werken voor detectieapparatuur. Verdere gegevens over kabels en leidingen worden niet vermeld. De bodem kan plaatselijk zijn verhard met puin, of er kan puin zijn begraven.

Afb.21.- CE verdachte gebieden projectlocatie Stompwijkseweg. Geel gearceerd: loopgraven. Rood gearceerd: stellingen en wapenopstellingen.

In het tweede rapport komen de toekomstige werkzaamheden aan de orde:

- Herinrichting van de gehele Stompwijkseweg en de Dr. van Noortstraat, gelegen langs de Stompwijksevaart over een lengte van 5,6 – 6,2 km
- Aanbrengen nieuwe beschoeiingen en/of damwanden ten noorden van de openbare weg
- Herinrichting van de Huijsitterweg
- Aanleg nieuwe verbindingsweg nabij de Dr. van Noortstraat 137b richting Huijsitterweg over een lengte van ca. 800 meter
- Veranderen van het kruispunt Dr. van Noortstraat en het Oosteinde

Ingeval er damwanden in het CE verdachte gebied worden gezet (los van de andere geplande maatregelen in CE verdacht gebied), dan adviseert AVG om voorafgaand aan de geplande werkzaamheden de locaties van de damwanden vrij te geven van explosieven.

5.4 Klein Plaspoelpolder

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie geen CE verdachte gebieden. Er kan hier derhalve worden volstaan met een 'protocol aantreffen conventionele explosieven'.

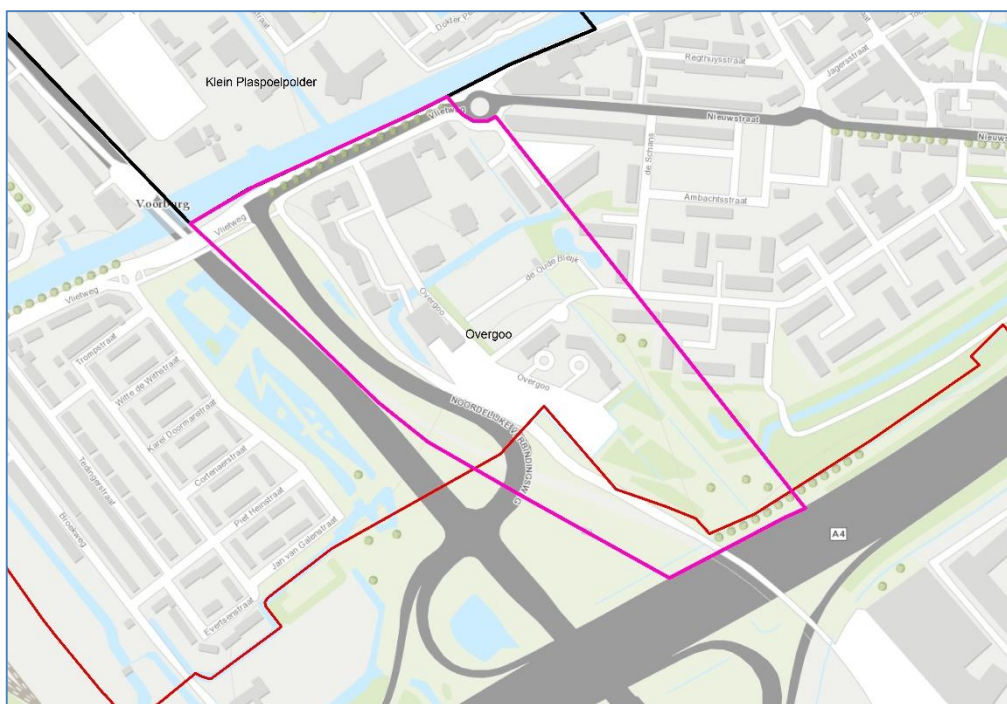

Afb.22.- Projectlocatie Klein Plaspoelpolder.

5.5 Overgoo

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie geen CE verdachte gebieden. Er kan hier derhalve worden volstaan met een 'protocol aantreffen conventionele explosieven'.

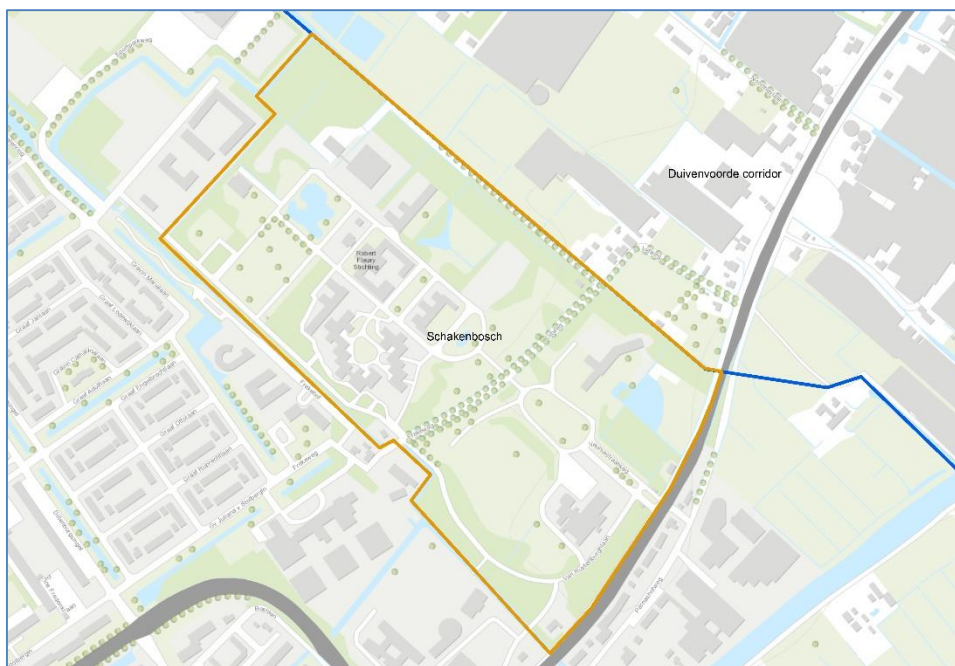

Afb.23.- Projectlocatie Overgoo.

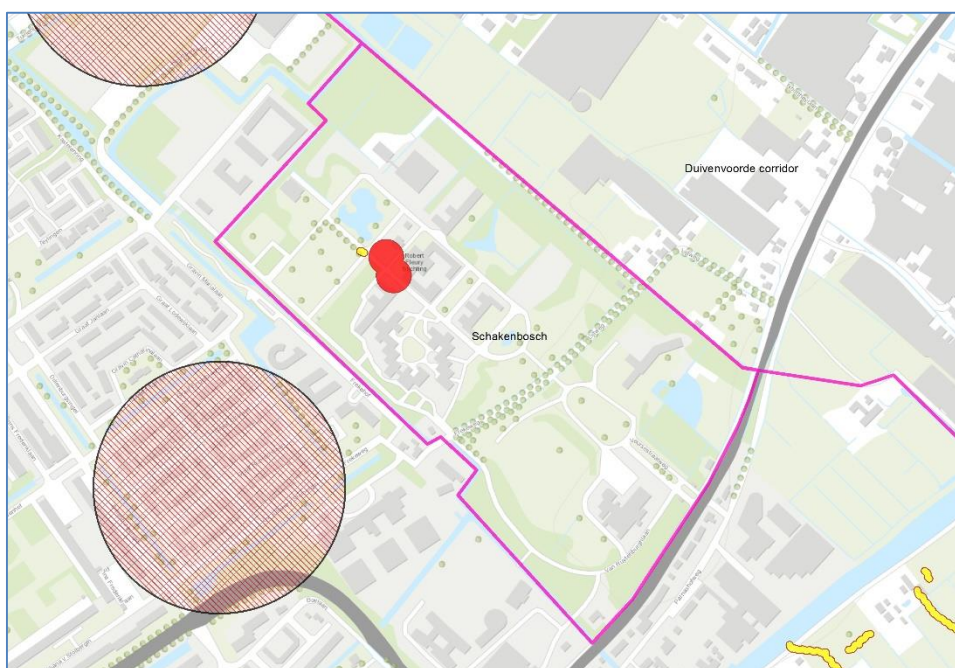

5.6 Schakenbosch

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie meerdere CE verdachte gebieden. Het betreft een loopgraaf en twee stellingen waar mogelijk munitie is gedumpt of achtergelaten.

Afb.24.- Projectlocatie Schakenbosch.

Afb.25.- CE verdachte gebieden projectlocatie Schakenbosch. Rood gearceerd: stellingen. Geel gearceerd: loopgraaf. De grote rode cirkels buiten het projectgebied zijn op afwerpmunitie verdachte gebieden.

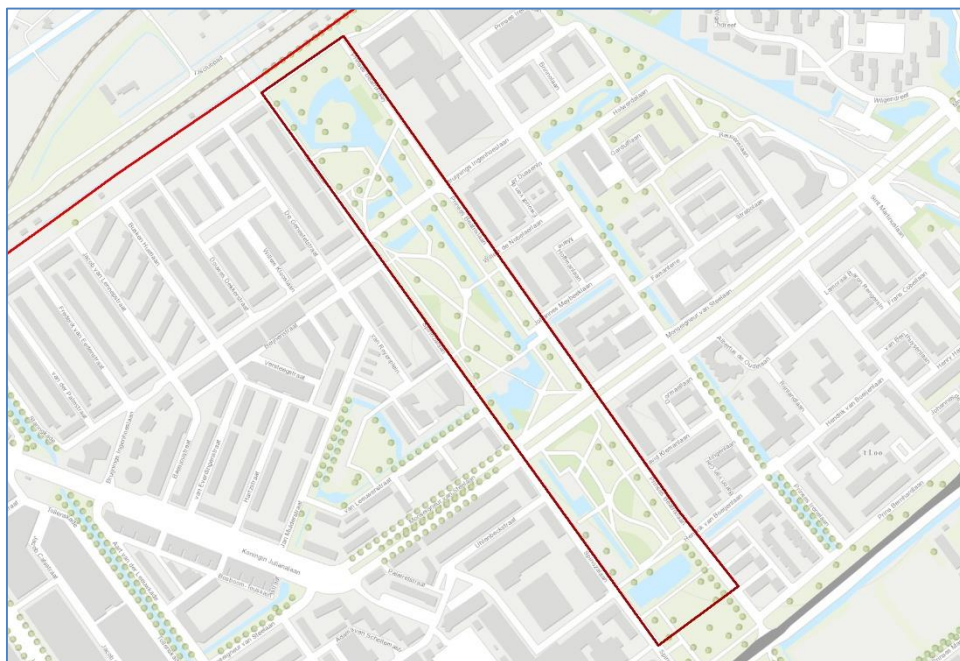
CE kunnen hier tot maximaal 2 meter minus het maaiveld worden aangetroffen. Het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog is de bovengrens van het CE verdachte gebied. Ter plaatse van de vastgestelde CE verdachte gebieden kan worden volstaan met een oppervlakedetectieonderzoek (indien hier grondroerende werkzaamheden worden uitgevoerd).

Daarnaast is bekend dat er een vliegtuigbom viel tussen twee boerderijen van Schakenbosch, waarvan er één inmiddels is gesloopt. Deze bom zou zijn gedetoneerd. Volgens een oud wethouder zijn er in dit gebied diverse bommen gevallen en allen gedetoneerd. Gezien het feit dat er enkel over gedetoneerde vliegtuigbommen wordt gesproken (in combinatie met globaal genoemde locaties) kan er geen gebied verdacht worden verklaard op afwerpmunitie.

Er zijn ter plaatse van de CE verdachte gebieden tal van naoorlogse bodemingrepen uitgevoerd. Denk aan o.a. naoorlogse bebouwing en infrastructuur. Derhalve is het raadzaam om, voorafgaand aan de daadwerkelijke opsporing, door middel van een aanvullend onderzoek te bepalen of het CE verdachte gebied kan worden verkleind. Dit kan worden gedaan door contra-indicaties, zoals gegevens betreffende het naoorlogse wegcunet en ontgravingen, gestructureerd in kaart te brengen.

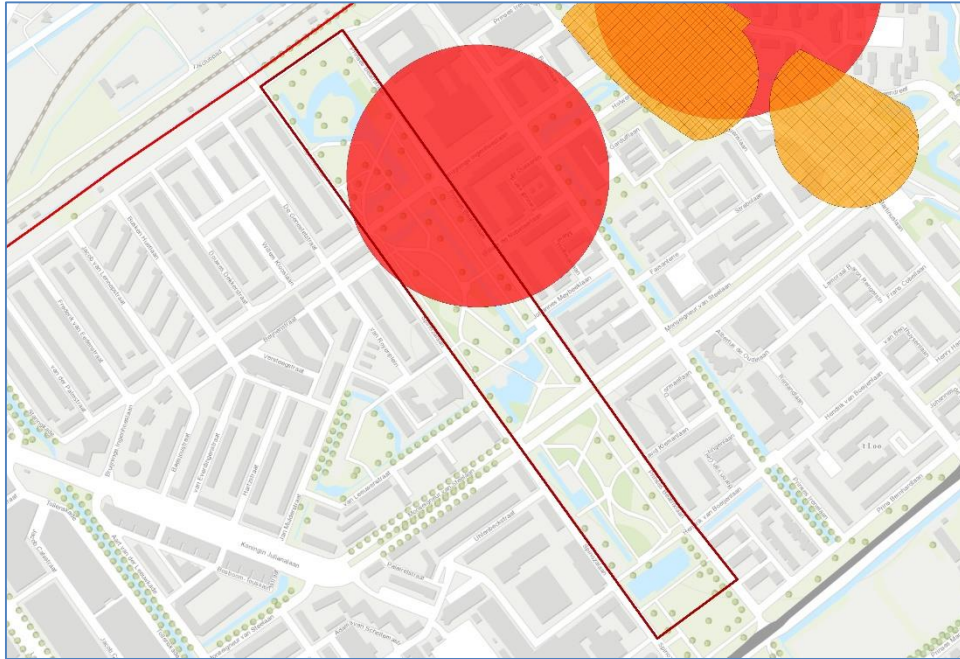
5.7 Park 't Loo

Er bevindt zich in Park 't Loo één CE verdacht gebied. Afwerpmunitie van 250/5000/1000 lb. kan hier worden aangetroffen tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter.¹⁸

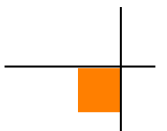

Afb.26.- Projectlocatie park 't Loo.

¹⁸ Wij bevelen aan om, voorafgaand aan de opsporingswerkzaamheden, met behulp van sonderingen een nauwkeurigere verticale afbakening vast te stellen.

Afb.27.- Het op 250/500/1000 lb. afwerpmunitie verdachte gebied park 't Loo (rood gearceerde cirkel).

6 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

6.1 Conclusie

AVG heeft in opdracht van de gemeente Leidschendam – Voorburg een vooronderzoek CE uitgevoerd ter plaatse van de gehele gemeente Leidschendam - Voorburg.

Op basis van de beoordeling van de feiten van het vooronderzoek is geconcludeerd dat er voldoende indicaties zijn voor de mogelijke aanwezigheid van CE in het onderzoeksgebied.

De volgende gevechtshandelingen of CE gerelateerde handelingen hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden:

- Grondgevechten in de meidagen van 1940
- Duitse defensieve maatregelen (o.a. de aanleg van mijnenvelden, bunkers, een tankgracht, stellingen en loopgraven)
- Geallieerde tactische luchtaanvallen, vliegtuigbeschietingen/afworp bommen
- Crashes, zowel van vliegtuigen als V-wapens

De volgende CE kunnen mogelijk in het onderzoeksgebied worden aangetroffen:

- Hand- en geweergrenaten, steelhandgrenaten
- Geschutmunitie
- Afwerpmunitie/vliegtuigbommen
- CE als onderdeel van (vliegtuig-)crashes
- Landmijnen
- Gedumpte munitie

Er zijn relevante contra-indicaties gevonden. Denk aan naoorlogse bebouwing, wegen en andere infrastructuur alsmede in het verleden uitgevoerde baggerwerkzaamheden.

Het onderzoeksgebied is gedeeltelijk verdacht op CE. Het verdachte gebied is horizontaal afgebakend op de CE-bodembelastingkaart (zie bijlage 6.5).

De verticale afbakening van het CE verdachte gebied wordt als volgt gedefinieerd:

Afwerpmunitie:

- Maximale indringingsdiepte: tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter
- Minimale indringingsdiepte: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

Geschutmunitie:

- Maximale indringingsdiepte: 2.5 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog
- Minimale indringingsdiepte: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

Gedumpte munitie (land):

- Maximale diepteligging: tot maximaal 2 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog
- Minimale diepteligging: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

Gedumpte munitie (waterbodem):

- Diepteligging: de harde waterbodem van de watergangen

Landmijnen:

- Maximale diepteligging: tot maximaal 0.5 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog
- Minimale diepteligging: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

CE afkomstig van vliegtuigbeschietingen:

- Maximale diepteligging: tot maximaal 0.5 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog
- Minimale diepteligging: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

CE als onderdeel van vliegtuigcrashes:

- Maximale indringingsdiepte: tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter
- Minimale indringingsdiepte: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

6.2 Advies vervolgtraject

6.2.1 Projectlocatie Duivenvoorde-corridor

Er bevindt zich binnen deze projectlocatie een op 250/500/1000 lb. afwerpmunitie verdachte locatie. Geadviseerd wordt om hier een detectieonderzoek uit te voeren, mits er in het vastgestelde CE verdachte gebied bodemingrepen worden uitgevoerd.

6.2.2 Projectlocatie Stompwijkseweg

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie enkele CE verdachte locaties (loopgraven, stellingen en wapenopstellingen). AVG adviseert de gemeente Leidschendam-Voorburg om hier over te gaan tot opsporing van CE, indien er ter plaatse bodemingrepen worden uitgevoerd. Wij adviseren om voorafgaand aan de opsporing te bepalen of het CE verdachte gebied kan worden verkleind middels contra-indicaties.

6.2.3 Projectlocatie Klein Plaspoelpolder

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie geen CE verdachte locaties. De werkzaamheden kunnen hier onder reguliere condities worden uitgevoerd. Er kan worden volstaan met een 'werkprotocol aantreffen conventionele explosieven'.

6.2.4 Projectlocatie Overgoo

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie geen CE verdachte locaties. De werkzaamheden kunnen hier onder reguliere condities worden uitgevoerd. Er kan worden volstaan met een 'werkprotocol aantreffen conventionele explosieven'.

6.2.5 Projectlocatie Schakenbosch

Er bevinden zich binnen deze projectlocatie een loopgraaf en enkele stellingen. AVG adviseert de gemeente Leidschendam-Voorburg om hier over te gaan tot opsporing van CE, indien er ter plaatse bodemingrepen worden uitgevoerd. Wij adviseren om voorafgaand aan de opsporing te bepalen of het CE verdachte gebied kan worden verkleind middels contra-indicaties.

6.2.6 Projectlocatie Park 't Loo

Er bevindt zich binnen deze projectlocatie een op 250/500/1000 lb. afwerpmunitie verdachte locatie. Geadviseerd wordt om hier een detectieonderzoek uit te voeren, mits er in het vastgestelde CE verdachte gebied bodemingrepen worden uitgevoerd.

6.2.7 Gemeente Leidschendam-Voorburg overige locaties

AVG adviseert de gemeente Leidschendam-Voorburg om als eerste stap te bepalen of het toekomstige project wel of niet in CE verdacht gebied wordt uitgevoerd (zie hoofdstuk 7.6). Er kan in onverdachte gebieden worden volstaan met een 'werkprotocol aantreffen conventionele explosieven'. Voor de CE verdachte gebieden adviseren wij om vervolgstappen te zetten, mits er hier grondroerende werkzaamheden worden uitgevoerd.

De eerste vervolgstap heeft tot doel om te bepalen of er ter plaatse van de CE verdachte locatie(s) (grootschalige) naoorlogse (water-)bodemingrepen hebben plaatsgevonden. Er kan, als vervolg op het vooronderzoek, een Projectgebonden Risicoanalyse (PRA) worden uitgevoerd. Deze PRA heeft tot doel om op een pragmatische wijze de risico's van de toekomstige werkzaamheden in kaart te brengen, zodat de uitvoering op een veilige en verantwoorde wijze plaatsvindt. Daarnaast wordt er met behulp van contra-indicaties bepaald of het verdachte gebied mogelijk kan worden verkleind. Denk bijvoorbeeld aan naoorlogse ophogingen of ontgravingen en in het verleden uitgevoerde baggerwerkzaamheden.

Zijn dergelijke belangrijke contra-indicaties niet voorhanden, dan adviseert AVG de gemeente Leidschendam – Voorburg om direct tot opsporing van CE over te gaan. De opsporingsmethode wordt bepaald aan de hand van de CE die er worden verwacht op de vastgestelde verdachte locatie(s), alsmede de diepteligging van de CE.

Denk bij de toe te passen opsporingsmethode bijvoorbeeld aan:

- Het laten uitvoeren van een oppervlakedetectieonderzoek door een WSCS gecertificeerd bedrijf
- Het laten uitvoeren van een dieptedetectieonderzoek door een WSCS gecertificeerd bedrijf
- Het uitvoeren van een waterbodemdetectieonderzoek door een WSCS gecertificeerd bedrijf
- Het uitvoeren van beveiligde baggerwerkzaamheden door een WSCS gecertificeerd bedrijf

7 BIJLAGEN

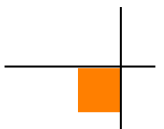
7.1 Bronnenlijst

7.1.1 Archieven

- Archief AVG
- Archief Explosieven Opruimings Dienst Defensie Soesterberg / Semi Statistische Archief Diensten Rijswijk
- Gemeentearchief Leidschendam – Voorburg / Haags Gemeentearchief
- Gemeentearchief Voorschoten
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam
- Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties
- Kadaster Zwolle
- Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage
- Nationaal Archief 's-Gravenhage / Provinciaal Archief
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie 's-Gravenhage
- The National Archives Londen

7.1.2 Literatuur

- H. Amersfoort / P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands Grondgebied* ('s-Gravenhage 2005)
- E. H. Brongers, *De slag om de residentie* (Baarn 1968)
- F. H. Chr. M. Daams, J. D. de Kort Sr., *Over, door en om de Leytsche Dam. Geschiedenis van een gouden gemeente* (Leidschendam 1988)
- B. C. Dresens, *Geschiedenis van de 13^e batterij Lu.A. 1939/1940: oorzaken en gevolgen van gebeurtenissen bij de 13^e batterij Lu.A. en andere batterijen* (Grolloo 2002)
- M. J. Harms, *Voorburg in crisis en oorlogstijd: donkere jaren in een nabij verleden* (Voorburg 1989) / *Kroniek van Voorburg*
- A. de Wolf, *Voorburg in de jaren dertig. Bezetting en bevrijding* (Capelle aan den IJssel 1995)
- A. Jansen, *Wel en wee van een boer in Wilsveen* (Leidschendam 2009)
- C. D. Kamerling, *Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oost-front) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940 ('s-Gravenhage 1954)*
- C. Klep / B. Schoenmaker (red.), *De bevrijding van Nederland 1944 – 1945. Oorlog op de flank* (Den Haag 1995)
- B. C. de Pater / B. Schoenmaker e.a., *Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (2006)
- B. Rijnhout, *Het mysterie van de L 7788* (z.p. 1979)
- B. Rijnhout, *De verloren strijd. Een fotografisch overzicht van de massale Duitse luchtinvasie in de meidagen van 1940* (z.p. 1982)
- D. A. van Hilten, 'De strijd tegen Valschermjagers en Luchtinfanterie', in: *Militaire Spectator* (Breda 1940)
- F. J. Molenaar, *De luchtverdediging mei 1940* ('s-Gravenhage 1977)
- G. J. Zwanenburg, *En nooit was het stil....Kroniek van een Luchtoorlog. Deel 1 & 2.* (Den Haag 1990/1992)

7.1.3 Onderzoeksrapportages

- Gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg' (juni 2015 versie 12.5), almede oudere versies
- Gemeente Leidschendam-Voorburg, afdeling RO, 'Historie voormalige bunkercomplexen in Essesteijn te Voorburg' d.d. 14 nov 2004
- Grontmij, Geotechnisch basisrapport Nieuwe Driemanspolder. Concept d.d. 13 oktober 2010. Referentienummer T&M-1026143-CH/PB.
- IDDS Explosieven, Vooronderzoek naar de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven Ruysdaellaan te Leidschendam met het kenmerk 13100161/MBO/rap1 d.d. 29 januari 2014
- IDDS Explosieven, Beknopt projectplan. Vrijgave boorlocaties Binckhorst te Den Haag d.d. 25 augustus 2014. Kenmerk 14060201/MBO/rap1
- IDDS Explosieven, Rapportage maatregelen en effecten aanbrengen gestuurde boring Noordsingel Leidschendam d.d. 22 mei 2015. Kenmerk 14070209/MBO/rap4
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Nieuwe Driemanspolder Leidschendam-Zoetermeer' met kenmerk 72240-VO-03, d.d. 3 maart 2006
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven 900 watergangen Zuid-Holland' met de documentcode 72344-VO-01 d.d. 21 april 2008
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Driemanspolder te Zoetermeer' met kenmerk 10S012-VO-01, d.d. 7 april 2010
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Driemanspolder te Zoetermeer' met kenmerk 10S012-VO-01, d.d. 7 april 2010
- Saricon, Proces verbaal van oplevering Rijn Schiekanaal met de documentcode 72509-DR-01 d.d. 19 november 2009
- T&A Survey, Rapportage. Quickscan Explosieven Reconstructie Stompwijkseweg en Dr. Van Noortstraat d.d. 28 september 2015. Projectnummer GPR5386
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Laan van NOI – Rotterdam Hofplein dd. 11 september 2012. Rapportnummer RRZ-060
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van station en emplacement Den Haag d.d. 31 mei 2012. Rapportnummer RRZ-053
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag CS – Gouda d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-057
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Leiden – Den Haag d.d. 11 september 2012. Rapportnummer RRZ-052

7.1.4 Websites

- <http://www.avg.eu>
- <http://www.explosievenopsporing.com>
- <http://www.explosievenopsporing.nl>

7.1.5 Contactpersoon gemeente Leidschendam-Voorburg

- Dhr. M. van Rijn, afdeling RO, gemeente Leidschendam-Voorburg

7.1.6 Overig

- T. Eversteijn Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945

7.2 Certificaat WSCS-OCE

AVG Explosieven Opsporing Nederland

te Waalwijk
KvK: 12029421

heeft aangetoond dat het managementsysteem en de verrichtte werkzaamheden voldoen aan het:

Systeemcertificaat

Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE: 2012, versie 1

Het bedrijf voldoet daarmee aan de in de bovengenoemde werkveldspecifieke certificatieschema vastgelegde eisen ten aanzien van:

Deelgebied A: Opsporing (inclusief vooronderzoek)
Deelgebied B: Civieltechnisch Opsporingsproces

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland.

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13380/11.1
Ingangsdatum: 15-12-2015
Certificaat geldig tot: 15-12-2018
Datum eerste certificaat: 15-12-2006

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
De Waal 21 C
5684 PH Best
T: +31 (0) 499 – 339 500
F: +31 (0) 499 – 339 509
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

7.3 Richtlijnen WSCS-OCE afbakening verdachte gebieden

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
		Verdacht	Onverdacht	
Verdedigingswerk	Groepering van wapenopstellingen en/of geschutsoptellingen, rondom afgezet met een versperring (bijvoorbeeld weerstandskern of steunpunt).	x		Het grondgebied binnen de grenzen van het verdedigingswerk is verdacht. De grenzen worden bij voorkeur bepaald aan de hand van georefererende luchtfoto's.
Wapenopstelling	Opstelling van handvuurwapen, machinegeweer of andere (semi)automatisch wapen, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk.	x		Locatie van de wapenopstelling.
Geschutopstelling (statisch en mobiel)	Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk.	x		25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang.
Munitieopslag in open veld	Locatie van munitievoorraad in het open veld, niet zijnde binnen een verdedigingswerk.	x		Locatie van de veldopslaglocatie.
Loopgraaf	Militaire loopgraaf	x		Het gebied binnen de contouren van de loopgraaf is verdacht, bij voorkeur bepaald aan de hand van georefererende luchtfoto's.
Tankgracht of -geul	Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden.		x	Niet verdacht, tenzij er aanwijzingen zijn dat er mogelijk munitie in gedumpt is.
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.		x	n.v.t.
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	x		De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.		x	n.v.t.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	x		De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport.
Mijnenveld	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.		x	n.v.t.
Versperringen	Versperringen, zoals strandversperringen en drakentanden.		x	Tenzij er indicaties zijn dat CE onderdeel uitmaken van de versperring.
Infrastructuur zonder geschutopstelling of munitievoorraad	Militaire werken zoals woononderkomen of werken met een burgerdoel zoals schuilbunker.		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van nabijverdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen.
Schuilloopgraaf	Loopgraaf voor burgerbevolking om in te schuilen.		x	n.v.t.
Kampementen	Grondgebied met onderkomens zoals tenten.		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van munitieopslag of nabijverdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen.
Mangat	Gat in grond met schuifunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput.		x	n.v.t.
Vernielingslading	Locatie van aangebrachte vernielingslading.	x		Locatie van de vernielingslading.
Artillerie-, mortier- of raketbeschieting	Gebied dat is beschoten door mobiel of vast geschut, mortieren of grondgebonden (meervoudig) raketwerpersysteem.	x		Situationeel te bepalen.
Raketbeschieting inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers.	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Inslagpunt blindganger, zijnde een vliegtuigbom	Vliegtuigbom die niet in werking is getreden.			Te bepalen volgens rekenmethode waarin ten minste rekening wordt gehouden met de volgende parameters: de afwerphoogte, de afwerpsnelheid, het gewicht van de bom, de diameter van de bom en de weerstand van de bodem. Op basis van in ieder geval deze vijf parameters wordt berekend tot welke diepte CE theoretisch kunnen indringen en hoever de maximale horizontale verplaatsing is.

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
		Verdacht	Onverdacht	
Crashlocatie vliegtuig	Aanwezigheid van CE vanwege de crash.	x		Situatieel te bepalen.
Krater van gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een incidentele luchtafweergranaat bevindt.		x	Tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft.
Inslagpunt van een V-1 wapen	Gebied dat is getroffen door de inslag van een V-1 wapen.	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond.
Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-1 wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-1 wapen bevindt.	x		50 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van explosieve componenten.
Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-2 wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-2 wapen bevindt.	x		Situatieel te bepalen.
Dumpllocatie van munitie en/of toebehoren	Dumpllocatie van CE en/of toebehoren in landbodem of op waterbodem.	x		Locatie van de dump en afbakening verder situatieel te bepalen, bijvoorbeeld dumping in stilstand of stromend water.
Ongecontroleerde (massa)explosie	(Sympathische) detonatie van een explosieven voorraad zoals ontploffing munitieopslag of munitie trein.	x		Situatieel te bepalen
Vernietigingslocatie voor CE	Eén of meerdere springputten.	x		De contour(en) van de springput(ten) en afbakening verder situatieel te bepalen, bijvoorbeeld gelet op de afstand van eventuele uitgeworpen CE buiten deze contour(en).
Vernielingslading (in werking gesteld)	Locatie van in werking gestelde vernielingslading, waarbij de mogelijkheid bestaat op het aantreffen van niet (geheel) gedetoneerde springlading(en).	x		Locatie waar de vernielingslading in werking is gesteld en afbakening verder situatieel te bepalen.
Tapijtbombardement	Gebied dat is getroffen door een bombardement met middelzware en/of zware bommenwerpers, met als doel om schade aan te richten over een groot gebied.	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon ¹ wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Duikbombardement op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel ²³ .
Duikbombardement op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn ²⁴ .
Raketbeschieting op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel ²⁵ .
Raketbeschieting op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn of treinstel op deze spoorlijn te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 80 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn ²⁶ .

¹ Verzameling van de locaties van inslagen van één bepaald toestel of één bepaald bombardement.

² Afstanden zijn afkomstig van een Britse studie (empirisch onderzoek) naar de accuratesse bij aanvallen door eenmotorige duikbommenwerpers gedurende de periode oktober 1944 – april 1945 (AIR 55/322). Eventueel effect van vijandelijke luchtafweer tijdens deze duikbombardementen is niet in de studie meegenomen.

³ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel waarbij opgemerkt moet worden dat 50% van de vliegtuigbommen binnen 119 meter neer is gekomen en de maximaal gemeten afstand t.o.v. het doel 181 meter was.

⁴ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel waarbij opgemerkt moet worden dat 50 % van de vliegtuigbommen binnen 46 meter neer is gekomen en de maximaal afstand t.o.v. het doel 91 meter was.

⁵ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel (gebouwen) waarbij opgemerkt moet worden dat de gemiddelde spreiding van de raketten t.o.v. het middelpunt van een salvo 69 meter was, en dat de gemiddelde afstand van het middelpunt van een salvo t.o.v. het doel 39 meter was.

⁶ De genoemde afstand is de maximale afstand gemeten n.a.v. luchtfoto-interpretatie.

Bijlage 4: Eisen te stellen aan materieel

Indien bij het benaderen van CE gebruik wordt gemaakt van materieel dient deze te voldoen aan de onderstaande eisen:

- De naar de graafbak gerichte ruiten zijn voorzien van 33 mm Lexguard materiaal, of een daaraan minimaal gelijkwaardige voorziening. Deze voorziening kan zijn aangebracht door de ruiten te vervangen of door het aanbrengen van een voorzetrui. Indien voorzetruiten worden toegepast dienen de originele ruiten te zijn vervangen door 8 mm Lexan materiaal, of een daaraan minimaal gelijkwaardige voorziening.

7.4 Samenvatting relevante feiten historisch onderzoek Martin van Rijn (v10.4 en v12.5)

Datum	Gebeurtenis (bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.10.4)
1935	Schietbaan van de Burgerwacht aan het einde van de Rodelaan (p.179)
9 mei 1940	Een rode ballon en daarna 3 knallen gehoord, achter de Voorburgse gasfabriek. N.B. de datum mag opvallend worden genoemd, de Duitse inval was pas een dag later een feit (p.40)
9 mei 1940	Er vielen op de avond van 9 mei 1940 bommen nabij Leidschendam in de weilanden nabij de Vlietweg N.B. de datum mag opvallend worden genoemd, de Duitse inval was pas een dag later een feit (p.103)
Mei 1940	Brug bij Drievliet wordt bezet door 3-14 Dep.Bat. Stelling nemen aan de Vliet bij Binckhorstlaan en spoorwegviaduct Voorburg. Gevechten bij Villa Westvliet. Vuurgevechten vanaf Effatha naar de overkant van de Vliet. Aanval op Dorrepaal. Er zijn 70 krijgsgevangenen gemaakt in Park Leeuwenbergh. Gevechten bij Hoornbrug, Geestbrug, gevechten bij Vredenoord. Verdediging van de Kerkbrug, de Tolbrug en de Wijkerbrug (p.33-34)
10 mei 1940	Ongeveer 1.5 km ten noorden van vliegveld Ypenburg lag in open opstelling de 13e Batterij uitgerust met Vickers stukken van 7.5 cm. Het stuk stond in het weiland achter Park Leeuwenberg. Om 04.30 liet een bommenwerper zijn lading vallen boven de 13e Batterij Luchtdoelartillerie. De batterij werd zwaar getroffen. Een van de 8 bommen kwam 5 meter van het stuk neer, een ander op een wachtbarak en een derde viel tussen 2 stukken in. Rondom de 13e Batterij Luchtdoelartillerie landen zeer veel parachutisten De 13e Batterij werd onder de voet gelopen. De 2 stukken werden vernietigd, waarna de 13e Batterij zich terugtrok naar Park Leeuwenberg en de Vliet (p.102)
10 mei 1940	Fallschirmjäger landen in de Tedingerbroekpolder (p.101)
10 mei 1940	Hevig en gevaarlijk vuren in de Kerkstraat en op de Kerkbrug. Nederlandse militairen schieten op Duitsers bij de Oude Tolbrug en de Kerkbrug (p.40)
Mei 1940	Neergeschoten vliegtuig achter de woning van Dhr. C. Timmers, wonend aan de Westvlietweg 93 te Leidschendam, anno 2013 is dit Den Haag (p.100)
10 mei 1940	Omstreeks 16.30 uur is een Duits vliegtuig brandend neergestort in de Tedingerbroekpolder (p.29)
10 mei 1940	Brits vliegtuig, een Blenheim P-6901 van No. 40 Squadron, neergestort en verbrand bij de schietbaan aan het einde van de Roodelaan. Tevens melding: Blenheim neergestort achter Park Leeuwenbergh (p.37, 54, 101)
10 mei 1940	Vliegtuig stortte brandend neer in de omgeving van de schietbaan van de BW (p.40)
11 mei 1940	Hevig gevecht in de Kerkstraat bij de Vlietbrug. Nederlandse militairen schieten op Duitsers bij de Oude Tolbrug en de Kerkbrug. Achter de fabriek van Enkes gedurende 1 uur geweerschoten (p.40)
12 mei 1940	Heftig geschoten bij de Kerkbrug en spoorlijn. Geschoten tussen Kerkstraat en Schoolstraat, geweerschoten bij Vreugd en Rust. bij de kerk aan Laan van Nw Oosteinde wordt geschoten, hevig vuurgevecht bij de Kerkbrug. Stellingen gebouwd op het terrein van Effatha (p.40)
18 mei 1940	De volgende morgen werd een gedeelte van de Nederlandse loopgraven [langs de Vliet] weer geslecht, de rest de volgende dagen (p.34)
17 september 1940	Een door de wind losgeslagen Britse versperringsballon drijft in de richting ZW over de gemeente Voorburg; De ballon werd later door een vliegtuig in brand geschoten. De resten kwamen omlaag in Leidschendam (p.41)
24 september 1940	Onderzoek ingesteld naar een geland vliegtuig (Wellington L7788), ca. 500 meter van de grens met Voorschoten nabij de spoorbaan. Het betreft een Brits vliegtuig dat op ca. 400 à 500 meter afstand van de Veursche Achterweg 147 een noodlanding maakte, ca. 50 meter vanaf het spoor, ca. 400 à 500 meter verwijderd van het spoorhuis (p.20, 31)
11 mei 1941	Oud-Hollandse handgranaat gevonden in de achtertuin van Veursestraatweg 179 (p.28)
18 maart 1941	Situatie afgeworpen bommen op 18 maart in de Rietpolder. Op de tekening staan 6 bomkraters weergegeven en een houten woning van Huisman. Dhr. Huisman woonde op het perceel Oostvlietweg 48. In een proces verbaal wordt het volgende gemeld: 'In de Rietpolder is in een perceel weiland 3 grote gaten geslagen door vliegtuigbommen. Scherven zijn niet gevonden. Op ca. 1 km afstand, in de Meeslouwerpolder een tweede bominslag plaatsgevonden. Een zeer groot gat was in een weiland aanwezig. In totaal zijn er 4bommen gevallen op 18 maart 1941 omstreeks 21.40 uur. De grond was uit deze gaten meters ver in de omtrek verspreid. Er was geen melding gedaan van de bominslagen omdat de bewoners dachten dat ze in Voorschoten vielen (p.19)
18 april 1941	Door den heer Marwijk gevonden op 18 april 1941 om 6 uur in de Driemanspolder gemeente Stompwijk sectie D-559'. Het betreft een weiland gelegen langs de Korstverlorenweg, ongeveer ten zuiden van Stompwijkseweg 12a in Stompwijk (p.19)

Datum	Gebeurtenis (bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.10.4)
11/12 augustus 1941	Hevige klap (bominslag) gehoord in de nabijheid van Veursche Achterweg 52,3 bommen gevallen in de Oostboschpolder. In de polder was een bominslag waarneembaar en een in een perceel tuingrond naast het weiland. Een derde bominslag was gedeeltelijk waar te nemen in de scheidslijn van het weiland en het perceel tuingrond. Deze bom was vermoedelijk niet ontploft omdat de grond niet uitelkaar is geslagen. De ligging van de derde bom is met prikkeldraad, een rode vlag en een bord afgezet. In de Grootte Starrevaart en Damhouderpolder een geel geveerd voorwerp gevonden, vermoedelijk afkomstig van de bom. Tevens melding: nabij Haagwijk, tussen de woningen 300-302 en de Vliet, enkele bommen gevallen. De exacte locatie was het terrein ten zuiden van de in 2012 verwijderde waterbassins en de Vliet (p.26-27, 93)
2 september 1941	Ligging van een onontploffte bom nabij de boerderij van Wed. Zalm aan de Oostvlietweg (p.19)
21 oktober 1941	Versperringsballon waargenomen boven de grens Voorburg/Rijswijk waarop door 2 Duitse jagers met mitrailleurs wordt geschoten. Even achter Delft daalt de ballon (p.41)
14 januari 1942	Bominslag in het Wilsveen. In een proces-verbaal wordt het volgende gemeld: 'Het perceel grond is gelegen in Leidschendam. Er was een gat in den grond geslagen en hierbij was de kleigrond meters ver weggevoerd. Het was duidelijk een bominslag. Op ca. 200 à 250 meter van de bomkrater stond aan beide zijden een boerderij, doch geen boerderij had schade opgelopen. Op ca. 15 meter afstand van de krater was een gat in de grond en de mogelijkheid is aanwezig dat hier een niet ontplofte bom aanwezig is' (p.20)
13 april 1942	Melding proces-verbaal: Ik woon op de Stompwijkseweg 76. Achter en naast de woning heb ik verschillende percelen weilanden. Op 13 april 1942, om 20.00 uur, gaf ik aan mijn zoon opdracht om de schapen uit een perceel weiland te halen. In het weiland vond hij een gat in de grond. Ik ben met mijn zoon gaan kijken. In het weiland was daadwerkelijk een gat. Dit kwam ik u melden. Pauwels is samen met het hoofd der luchtbeschermingsdienst naar het betreffende weiland gegaan. Op het perceel is een gat aanwezig op ca. 250 à 300 meter vanaf de Openbare Weg. Het gat was niet groot, duidelijk was dat in de grond een voorwerp is terecht gekomen. In het gat bevond zich water en ik voelde een ijzeren voorwerp erin, dat het hol is en dat het einde van het voorwerp niet was te bepalen. Het is niet onmogelijk dat zich aldaar ter plaatse zich een niet ontplofte bom bevindt (p.21)
1 september 1942	Melding proces-verbaal: Clazina Maria Francina Ammerlaan (wonend aan Vlietweg 7) verklaarde dat zij omstreeks 15.15 uur in de voorkamer van haar woning was toen een laag vliegend vliegtuig heftig schoot. Aan de voorkant van de woning zijn diverse kogelgaten, in de ramen, buitendeur en slaapkamer. In de woning lag een projectiel afkomstig van een 20 mm kanon. Helene Six wonend aan boord van het schip Maria Elise verklaarde dat het schip in de Vliet lag nabij Vlietweg 7. Er kwam een laagvliegend vliegtuig over en ik hoorde projectielen in het schip slaan en er kwam ook iets in het water. De vliegtuigen kwamen terug en het schip werd opnieuw beschoten. Het schip is 13 keer getroffen. Hendrikus Johannes Hubertus Heinen verklaarde dat hij 4 vliegtuigen zag van uit richting Leiden en vliegend in de richting van Rijswijk. Ze kwamen terug en beschoten de veiling in Veur. Opnieuw keerden ze terug en beschoten de spoorbaan. 1 vliegtuig keerde en beschoot trein nummer 82. De conducteur stopte de trein. Er waren 2 gewonden. Wagen B-9932 was het zwaarst getroffen. Op het terrein van de veiling stonden 4 wagons, die ook kogel gaten hadden. Een tankschip was getroffen, de kajuit doorzeefd met kogels (p.21-22, 26, 41)
7 september 1942	Er vliegen 6 Britse vliegtuigen over Voorburg, er wordt met een boordwapen geschoten (p.41)
12 oktober 1942	Een stuk van een lichtkogel is neergekomen op een schuurtje van perceel Woelwijkstraat 4 (p.41)
29 november 1942	Nabij station Leidschendam-Voorburg van de spoorlijn Den Haag – Scheveningen – Rotterdam is vanuit een vliegtuig geschoten waarbij een passagier van een passerende trein werd geraakt, eveneens een voetballer op het CMP-terrein achter de spoorlijn (p.41)
10 april 1943	Op baanvak Leiden – Den Haag van de Hollandse Yz. Spoorweg My is een electrischen trein door vliegtuigen beschoten waardoor deze in brand zijn geraakt en bij km. Paal nr.: 56-200 tot stilstand was gekomen. Locatie: tussen station Voorschoten en station Den Haag, bij gem. Leidschendam (p.22, 29)
Juni 1943	in een perceel weiland, gelegen achter de woning aan Damlaan 62, 3 fosforflesjes gevonden (p.22)
19 juni 1943	2 fosfor rubberflesjes neergekomen ter plaatse van jachthaven Rozenlust (p.23)
19 juni 1943	Om ongeveer 20.00 is een bus gevonden in Park de Werve. Aan deze bus bevond zich een klein (weer-)instrument (p.42, 179)
23 juni 1943	3 fosforflesjes neergekomen in het weiland van dhr. Van Leeuwen achter de Damlaan (p.23)
3 september 1943	De Oosterbegraafplaats wordt tot 5 mei 1945 door de Duitse Weermacht gevorderd. Op de begraafplaats en het aangrenzende terrein werden op last van de Duitse Weermacht bunkers en versperringen gebouwd en moesten de dienstwoningen worden gesloopt. Na de oorlog werd de begraafplaats gebruikt door de geallieerde strijdkrachten tot 1 oktober 1945. De geallieerden lieten toen ca. 1000 paarden rondlopen, om zodoende de mogelijk aanwezige mijnen rondom het bunkercomplex in Essesteijn (rondom de vijver) op te sporen (p.47-48)

Datum	Gebeurtenis (bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.10.4)
Januari 1944	Een terrein gelegen nabij de Oosterbegraafplaats door de Duitse Weermacht gevorderd. Daarop werden bunkers, loopgraven, mitrailleurkoepels en een 13 meter brede sloot (tankgracht) gegraven. Er werden ook bunkers ten zuidwesten van de begraafplaats gebouwd (p.54)
29 april 1944 / 1 mei 1944	Een burger, woonachtig aan de Stompwijkseweg 50, vindt een mitrailleurband met 36 patronen in een sloot bij zijn weiland. Deze mitrailleurband was afkomstig van een vliegtuig. Tevens 85 patronen gevonden in een weiland achter Veurscheachterweg 71, alsmede 29 patronen in de Zijdepolder (p.24-25)
1 mei 1944	29 patronen, afkomstig van vliegtuigen gevonden, de locatie wordt niet vermeld (p.29)
6 mei 1944	62 mitrailleurpatronen gevonden op een perceel bouwland in de Zoeteremeerschepolder, 13 mitrailleurpatronen gevonden in de nabijheid van het weiland van De Winter (p.25)
9 mei 1944	144 mitrailleurpatronen gevonden op een weiland van een aan de Stompwijkseweg 75 woonachtige burger (p.25)
3 juli 1944	De burgemeester van Leidschendam maakt bekend dat een mijnenveld zal worden aangelegd in een weiland gelegen in het verlengde van de Kostverlorenweg direct ten zuidoosten van de splitsing Kostverlorenweg, Veenweg en Wilsveen (p.65)
Juli 1944	Defisekade 28 en Kon. Wilhelminalaan (gemeentehuis). Schade als gevolg van het ontploffen van een V1 (p.36)
6 september 1944	Diverse Engelse vliegtuigen cirkelen boven Voorburg, zowel vanaf de grond als uit de lucht werd geschoten (p.42)
9 september 1944	Britse jagers namen treinen in Voorburg onder vuur (p.42)
13 september 1944	Vliegtuigen beschieten fietsers op de Wilsveenseweg. Diverse treinen door de Britten beschoten (p.26, 179)
21 november 1944	Zwaar afweervuur vanaf Willem de Zwijgerplein (p.43)
29 november 1944	V1 ontploft bij Parkweg 278 om 22.32 (p.43, 179)
30 november 1944	Ontploffte granaat bij Tollenskade 35 (p.43)
6 december 1944	Laan van Nieuw Oosteinde hoek Van de Wateringelaan, granaat ingeslagen (p.43)
9 december 1944	V1 school Van Faukenbergestraat. maatregelen nemen tegen het instorten van panden aan de Adm. de Ruijterlaan 291-297; V1 ontploft, brand in pand 301 (p.42)
9 december 1944 (zie tevens volgende vermelding)	Te 14.02 uur is een V2 [N.B. er wordt ook over een V1 gesproken] neergestort en gedeeltelijk terechtgekomen op de Kon. Wilhelminalaan en de Van Barbansonstraat. De panden aan de Kon. Wilhelminalaan 290 en 299 waren onbewoonbaar. Een uitslaande brand in de percelen 297, 299 en 301 aan de Kon. Wilhelminalaan i.v.m. het vallen van een V-2. Bewaking bij een stuk trotyl bij Van Faukenbegestraat. pand Aremborgelaan 129 een vloeistof op wanden en vloer, bewoners weten geen raad hiermee (p.37, 43, 179)
9 december 1944	Een V-2 raket kwam met explosieve lading neer in de Kon. Wilhelminalaan. Deze straat heette tijdens de bezetting Admiraal de Ruijterlaan. Het bovenste deel van de raket viel nabij de Adm. de Ruijterlaan en de kop van de V2 viel op de Kon. Wilhelminalaan te Voorburg. De motor, onderdelen en het restant van de zuurstoftank is waarschijnlijk neergekomen in Mariahoeve of in Voorburg-Noord (ter plaatse van een onbebouwd terrein). Het restant van de projectiel is met de neus omhoog neergekomen bij de woningen aan de Kon. Wilhelminalaan 291-301, waarna hij doorschoof naar huisnummer 244. Bij het neerstorten kwam alcohol vrij, wat de woningen met huisnummer 297-301 in brand deden staan, alsmede de tramrails. Er werd geconstateerd dat het zand in brand stond met blauwe vlammen. Op het dak van de Van Aremborgelaan 127 is ook een restant van de V2- terecht gekomen. Ook in de tuinen van Van Montfortstraat 47 en in een achtertuin van een pand aan de Van Mathenesselaan. In het dak van de Van Aremborgelaan 127 en de Van Barbansonstraat 129 was een gat geslagen. Het aanwezige explosief in de V2 (750 kg Amatol) was niet ontploft (p.104-105)
9 december 1944	Gat in dak van Aremborgelaan 127 geslagen (p.179)
11 december 1944	Adm de Ruijterstraat 564, vrouw getroffen door granaat en Van Naeltwijkstraat. Stuk V1 gevonden in achtertuin Am. De Ruijterlaan – hoek Mettenesestraat. Granaat in tuin Van Montfortstraat 47 (p.43)
13 december 1944	Stuk V1 Admiraal de Ruijterlaan (= Kon. Wilhelminalaan) (p.43)
26 december 1944	Projectiel bij St. Antoniushove (p.43)
31 december 1944	Projectiel door dak PM-laan 151 (p.43)
31 december 1944/1 januari 1945	Luchtaanval ten gevolge waarvan er een aantal projectielen terecht kwam in het gebied tussen de Voorburgseweg en de spoorbaan Den Haag – Leiden. N.B. in dit gebied in 1985 een Amerikaanse 500 ponder aangetroffen, plan Voorburgseweg (p.68)
1 januari 1945	Bominslag aan de Pompe van Meerdervoortstraat 2 en 4. Bominslag Looierslaan naast melkboer Bos. Bominslag aan de KW-Laan. Bominslag Admiraal de Ruijterlaan (=Kon. Wilhelminalaan), bominslag Hoekwaterstraat 136 (p.37, 43)

Datum	Gebeurtenis (bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.10.4)
4 januari 1945	Door V1 spiegelruit gebroken bij Herenstraat 88 (p.43)
27 januari 1945	Stuk V2 neergekomen Montfoortstraat hoek Duvenvoordestraat. Stukken V2 in achtertuin Oranjestraat 55. Stuk V2 op dak Van Montfoortstraat 33 en Laan van Nieuw Oostende 147 (p.43)
24 februari 1945	Stuk van een vliegtuig neergekomen op weiland tussen Claudiusstraat en PM-laan. Stuk vliegtuig op te halen bij Den Burghstraat 8 (p. 43)
26 februari 1945	in de Tedingerbroekpolder omstreeks 11.30 uur 2 bommen uit een vliegtuig geworpen. Bominslag bij Park Leeuwenberg 34 (p.27, 43)
28 februari 1945	Brisantgranaat [sic] op onbebouwde grond tegenover de Van Duvenvoordelaan neergekomen. Brisantbom in open land tegenover Van Duvenvoordelaan 46 (p.37, 43)
Maart 1945	Meerdere bomkraters zichtbaar op een luchtfoto ter hoogte van de Tuinenlaan (p.82)
Maart 1945	Er viel een bom, burger op Tedingerstraat 57 dodelijk getroffen. Burger op nummer 61 in de achtertuin door granaatscherven getroffen. Bewoonster nr. 86 heeft 5 of 6 bommen horen vallen (in het archief van de gemeente is geen rapport hierover gevonden) (p.104)
1 maart 1945	Vermoedelijk een bom gevallen in Nieuw Voorburg (p.44)
3 maart 1945	Blok Schenkade zwaar getroffen. De RAF bombardeert Mariahoeve (p.44, 104)
13 maart 1945	Bom gevallen op de tramrails aan de Parkweg tegenover nummer 312 en 314, hoek Vondelstraat, trechter van 8 meter doorsnede en 2.5 meter diepte (p.37, 43)
18 maart 1945	Bombardement van de spoorbaan Den Haag – Rotterdam. Tijdens dit bombardement, waarbij 4 woningen aan de Broekweg werden getroffen, zijn waarschijnlijk bommen terecht gekomen in het trottoir ter hoogte van Broekweg 55-57, achter de woning Broekweg 67 en in de brandgang achter de woning Broekweg 53. N.B. er werd in 1986 een bom geruimd ter hoogte van het toenmalige nummer Broekweg 57 (p.70)
19 maart 1945	Er vielen 6 bommen in de Tedingerstraat en omgeving (p.102)
21 maart 1945	8 vliegtuigen werpen een aantal bommen werden af in de omgeving van den spoorlijn Rotterdam – Den Haag, ter hoogte van blokhuis 5 aan de Broekweg. Op den Middenweg, ongeveer 50 meter van het blokhuis, in de gemeente Leidschendam, overleden vrouw aangetroffen. Zij zat onder de modder, mogelijk afkomstig van een naastgelegen sloot. In deze sloot waren meerdere bommen gevallen en ontploft (p.27-28)
Maart 1945	Pand Tedingerstraat 39 beschadigd bij een bombardement (p.35)
Voorjaar 1945	in de omgeving Broekweg en Tedingerstraat bommen afgeworpen (p.36)
13 april 1945	Auto aan de Stompwijkseweg beschoten (p.180)
Geen datumvermelding	Vliegtuig beschiet een auto op de Koeneweg, gemeente Leidschendam (p.28)
Geen datumvermelding	Foto's van het ontmantelen van een vliegtuigbom aan de Broekweg (p.30)
Geen datumvermelding	Prikkeldraadversperring achter de boerderij Broekweg 125 (p.34)
Geen datumvermelding	Bunkers en zendmasten aan de Rodelaan. Hier zat een zendstation van de Duitse Marine (p.54)
Geen datumvermelding	Ter plaatse van de Tedingerstraat en omgeving 6 bommen gevallen. Enkele huizen aan de Tedingerstraat waren zwaar beschadigd (p.71)
Geen datumvermelding	Er is in een weiland ten zuiden van Wilsveen 2 t/m 10 een klein vliegtuigje op zijn kop geland. Tijdens het graven van een gat in de achtertuin van de Venestraat een zwaar verroeste revolver gevonden (p.93)
Geen datumvermelding	Er werd ter plaatse van Hulp en Heil (=Schakenbosch) in de kelders geoefend met wapens (wellicht ook opslag van wapens en explosieven). Op een zolder aan de Voorburgseweg werd ook geoefend en er werden wapens en munitie opgeslagen. Er stond een 2 meter lange vliegtuigmitrailleur (gestolen uit een Engels vliegtuig) opgesteld (p.103)
9 juni 1945	Melding dat de Duitsers in W.O.2 verschillende stellingen en loopgraven hadden aangelegd in enige percelen wei- en hooiland, liggende in de Tedingerbroekpolder. Het land bestond uit een opgespoten gedeelte voor de aanleg van de nieuwe rijksweg Amsterdam-Rotterdam (p.34)
September 1945	Bomkrater zichtbaar op een luchtfoto ten noorden van de Van Ruysdaellaan (p.80)
1945-1955	Slopen bunkers in de Veen- en Binckhorstpolder. Het afkomende puin wordt afgevoerd naar de tankgracht ten NW van de begraafplaats en gelijkmatig over de gehele bodemoppervlakte (lengte ca. 320 meter) uitgestort (p.49-50)
1946	Tankgracht met schietbaan in de wijk Essesteijn (p.8)
26 mei 1946	Opening airstrip aan de Hoekwaterstraat (p.180)
Begin 1950	Tijdens de aanleg van A4 is de bunker ten zuiden van de Nieuwstraat 4 onder de rijksweg verdwenen (p.93)
1956-1965	Bouwrijp maken gronden en slopen bunkers in Essesteijn (p.60)
1959	2 granaten van 8 tot 10 cm doorsnede, spitse punt en platte achterkant, opgedoken en vervolgens weer teruggeworpen in de Vliet, ter hoogte van Starlift. Het betrof kanonmunitie (p.67)

Datum	Gebeurtenis (bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.10.4)
Jaren '60	Slopen bunkers en dempen tankgracht Veen- en Binckhorstpolder. Verwijderen bunker aan de Dr. Beguinlaan (p.61-63)
1971-1973	Dempen van de tankgracht in Essesteijn (p.64)
24 april 1972	Er is naast de tankgracht een mijn gevonden. N.B. dit moet de antitankmijn zijn die ook op 9 mei 1972 wordt gemeld (p.64)
4-18 mei 1972	Zoekactie EOD naar mogelijke mijnen, geen explosieven aangetroffen (p.64)
27 mei 1980	In de sloot, gelegen langs de Veurse Achterweg, zouden nog onontpofte handgranaten liggen die tijdens WOII door Duitse soldaten erin zijn gegoooid om te 'vissen'. Deze granaten zijn gedumpt in een watergang in het tuindersgebied 't Lien. In eerste instantie werden 6 à 10 eihandgranaten gegoooid, deze ontploften niet. Er werden vervolgens stokgranaten in het water geworpen. Bij het weggrijpen hebben de Duitsers na ca. 100 meter iets in het water gegoooid, maar wat is niet bekend (p.65)
1 maart 1981	krantenartikel uit het Binnenhof: 'Leidschendam vindt mortiergranaat, in water Veurse Achterweg liggen nog meer explosieven'. 'De 58 jarige heer J.J. de Haan, wonend aan de Trompstraat in de Zeeheldenwijk heeft het gemeentebestuur gewaarschuwd dat er explosieven liggen in het water langs de Veurse Achterweg. SS'ers hebben tegen de avond aan de Veurse Achterweg handgranaten in het water gegoooid, nabij Vieveen' (p.66)
31 augustus 1983	De EOD ter plaatse van de brug over de Vliet een aantal Tellermijnen en granaten gevonden en onschadelijk gemaakt (p.67)
18 juli 1984	Er is volgens informatie van RWS tijdens sloopwerkzaamheden van een kanaalpijler een tweetal onontpofte granaten aangetroffen en vervolgens op de bodem van het Rijn-Schie kanaal terecht gekomen (p.67)
23 augustus 1984	Zoekactie bodem Rijn-Schiekanaal, 40 mm luchtafweergranaat en een Tellermijn gevonden. Een krantenartikel uit de Posthoorn maakt melding van de vondst van 42 granaten, 4 patroonhouders, een antitankmijn en 40 stuks klein kaliber munitie (p.67-68)
11 november 1985	Amerikaanse vliegtuigbom van 500 pond aangetroffen op een diepte van 2.5 meter, bestemmingsplan 'Voorburgseweg' (p.68)
4 februari 1986	Melding betreffende W.O.2. Bom gevallen tussen de twee boerderijen van 'Schakenbosch', waarvan er inmiddels een is gesloopt. Deze bom was volgens ontploft en sloeg een krater. In dit gebied zijn volgens de oud-wethouder diverse bommen gevallen, de allen zijn ontploft. Destijds modder e.d. waargenomen op ramen en wasgoed. Volgens de EOD kan dit zijn veroorzaakt door een bominslag op 150 à 200 meter (p.66)
16 december 1986	Britse 250 pponder geruimd op een diepte van ca. 3.5 meter, circa 4 meter uit de gevel van het perceel Broekweg 57 (gelegen in de openbare weg). Een tweede projectiel achter de woning Broekweg 57 wordt later verwijderd. (p.70)
1988	Opgraving ter plaatse van een braakliggend terrein aan de Soomerlustplein te Voorburg. Pantserbrisantgranaat gevonden (p.76)
28 juni 1988	Staartstuk van een vermoedelijk Britse bom gevonden in de tuin van Broekweg 67 (p.71)
27 april 1989	In een werkput op een diepte van 7 meter werd een 500 pponder aangetroffen. Voorafgaand aan deze zoekactie werden 5 woningen aan de Broekweg 61, 63, 65, 67 en 79 gesloopt (p.71)
13 juni 1989	Tweede vliegtuigbom door de EOD geruimd (p.71)
5 juli 1990	Vliegtuigbom van 500 pond aangetroffen bij de aanleg van sportvelden aan de Tuinenlaan (p.66)
4 mei 1995	50 cm lange granaat gevonden in de sloot bij het Laantje van Beck. Het voorgaande jaar werd in Voorburg nog een grote afgeschoten pantsergranaat gevonden (p.72)
1996-2001	Archeologische onderzoeken ter plaatse van het plangebied 'Sijtwende'. In het weiland tussen de Pr. Bernhardlaan en de Veurselaan, ten oosten van de Oosterbegraafplaats en de voormalige oostelijk gelegen tankgracht, werd bij het verdiepen van de grond een stuk metaal aangetroffen. Waarschijnlijk betrof het een handgranaat (p.77)
18 juli 2012	Mortiergranaat gevonden in een tuin aan de Laan van Leeuwesteijn (p.76)

Datum	Gebeurtenis (Bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.12.5)
10 mei 1940	In mei 1940 zijn bij 4-I Aut. Bat 2 officieren en 4 minderen gevangen genomen, allen van de Duitse luchtmacht. Ze waren met een vliegtuig brandend neergestort in Leidschendam op vrijdag 10 mei 1940 om 05.30 uur (p.33)
Na 14 mei 1940	In Park Middenburg lag munitie (p.114)
Nacht van 25 op 26 oktober 1940	In de kern van Stompwijk geschoten (p.118)
Geen datumvermelding	Achter de jongensschool (gelegen achter het postkantoor) in Stompwijk was een bunker door de Duitsers gebouwd (p.118)
Geen datumvermelding	Leidschendam. Door bombardement ernstige schade aan O.L. School met ambtswoning. Ten

Datum	Gebeurtenis (Bron: vooronderzoek Martin van Rijn, V.12.5)
	gevolge van militaire manoeuvres drie particuliere gebouwen beschadigd (p.161)
13 september 1944	Een gele dienstauto van de Raad van Arbeid bij Stompwijk werd beschoten door een Engels vliegtuig. De chauffeur en een meisje werden gedood. Bij Stompwijk werd een boer beschoten, die aan het ploegen was (p.117)
15 september 1944	Een agent in Stompwijk werd door de jagers beschoten (p.117)
16 september 1944	Vliegtuigen beschoten mensen en een boot in Stompwijk (p.117)
19 september 1944	In Stompwijk werd een boot beschoten (p.117)
25 september 1944	Boten in de Vliet beschoten (p.117)
21 februari 1945	Een auto langs de Vliet werd in Stompwijk door de Britten beschoten (p.117)
17 maart 1945	Om 5.30 uur viel een bom richting Stompwijk (p.117)
1940-1945	Risicolocaties CE: bombardement van voormalig vliegveld Ypenburg, diverse spoorlijnen en een NS-terrein aan de Westvlietweg te Den Haag, het bekende bombardement van Mariahoeve te Den Haag (op de grens met Voorburg), het bedrijf Enkes aan de Westvlietweg 60 te Den Haag (hier werden wapens gemaakt), de V1 en V2 raketinstallaties nabij 'De Horsten' te Wassenaar, V2-raketinstallaties bij kasteel Duivenvoorde, het bunkercomplex met tankgracht rondom de voormalige waterplas in Klaverweide (p.2)
9 september 1945	Auster Airstrip Voorburg (grasveld tussen de Utrechtsebaan en de Hoekwaterstraat in Voorburg-Noord). Een toestel brak bij de landing het rechter landingsgestel (p.107)
8 december 1945	Auster Airstrip Voorburg (grasveld tussen de Utrechtsebaan en de Hoekwaterstraat in Voorburg-Noord) Een Auster stortte direct na de start neer en ging in vlammen op (p.107)
1948	De aan de Korstverlorenweg op Rijksterrein staande telefoonbunker wordt op aanwijzing van de directie gesloopt en opgeruimd. Het afkomende puin wordt gestort in het cunet op opgeslagen (p.133)
1950	Arie Rijswijk. Hij wist te vertellen dat hij na W.O.2 opdracht had gekregen om zand te leveren voor de Rijksweg en dat hij heeft meegewerkt om de bunker aan het einde van de Nieuwstraat te ondermijnen, zodat de bunker kon zakken. Vervolgens is alles afgedekt met een laag zand, waarna de snelweg is aangelegd (p.94)

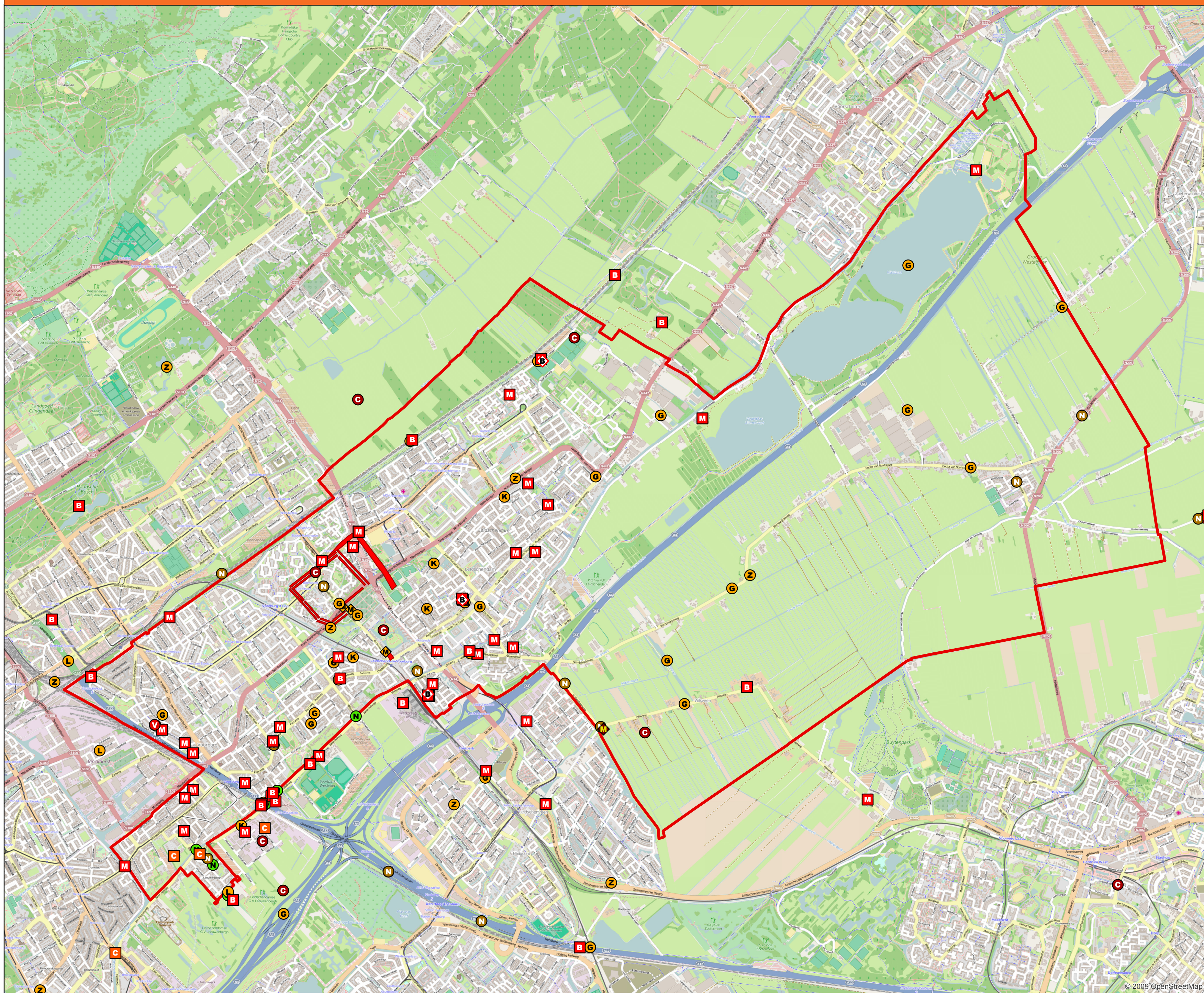

7.5 Presentatiekaart verzamelde historische feiten

VERZAMELDE FEITEN - LEIDSCHENDAM-VOORBURG

Legenda

- Vliegtuigbom geruimd
- Vermelding van een luchtaanval
- Melding van mislukte start V2 raket
- Inzet van EOD
- Melding van gevechten mei 1940
- NL luchtafweer opstelling 10 mei 1940 (globaal)
- NL zoeklicht opstelling 10 mei 1940 (globaal)
- Vermelding uit krantenknipsels
- Melding van aanleg mijnenveld
- Vermeldingen gemeentearchief
- Vermelding NIMH 575 archief
- Vermelding NIMH409 archief
- Vermelding MMOD archief
- Noodlanding of neergestort vliegtuig (globaal)
- Verdacht conform EOD archief
- Onderzoeksgebied

AVG Explosieven Opsporing Nederland
Postbus 160
6590 AD Gennep

Opdrachtgever:

Gemeente Leidschendam-Voorburg
Postbus 905
2270AX Voorburg

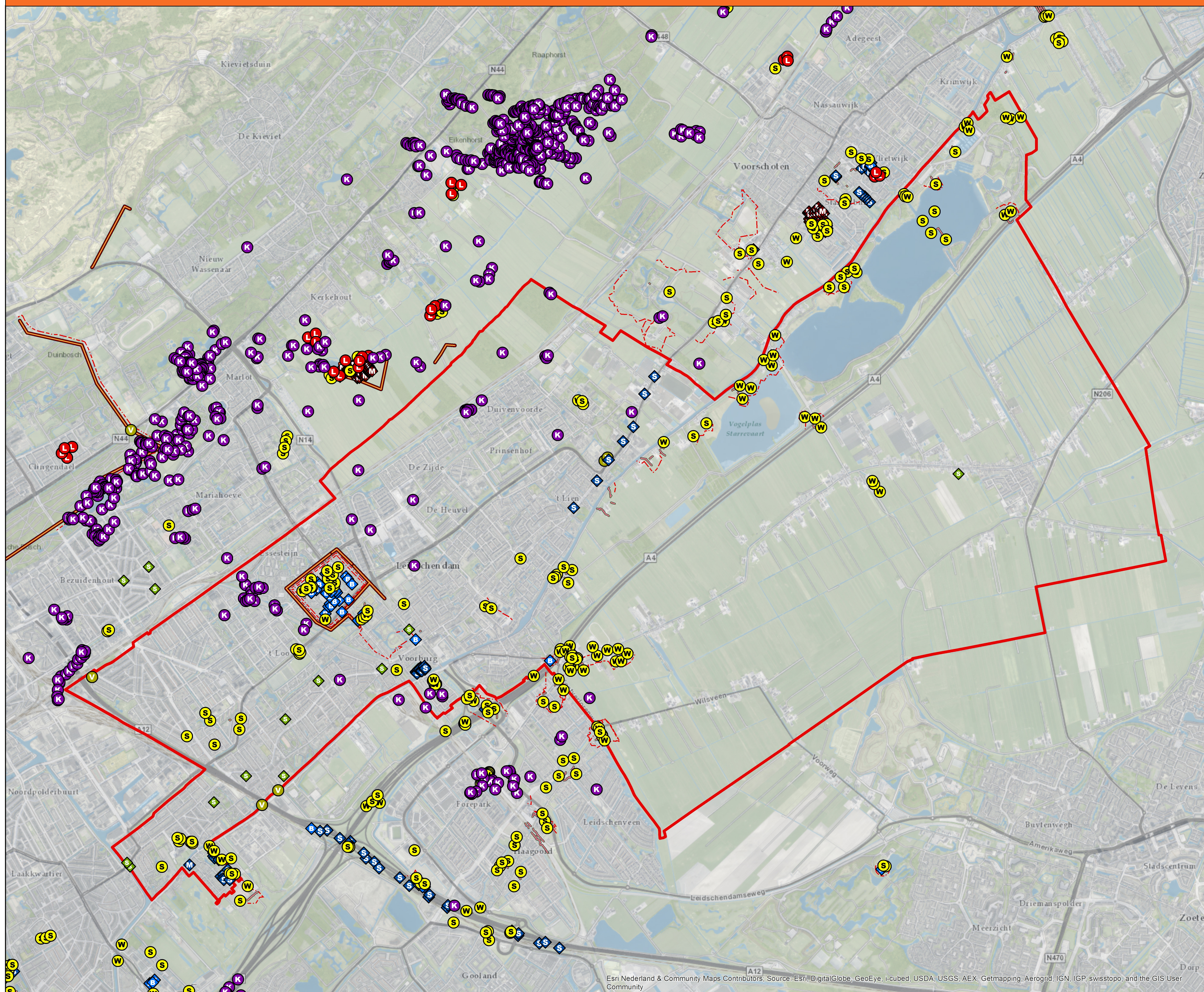
Presentatiekaart
Verzamelde feiten uit archieven
Conventionele Explosieven
Gemeente Leidschendam-Voorburg

Projectnummer: 1462056
Tekeningnummer: PK1
Formaat: A2
Getekend: Paul Gieben
Datum: 20-03-2015
Voor akkoord: Menno Abbe

0 287,5 575 1.150 1.725 2.300 METER

VERZAMELDE FEITEN - LEIDSCHENDAM-VOORBURG

Legenda

- Krater +2 meter doorsnee
- Luchtafweergeschut
- Stelling
- Wapenopstelling
- Bunker
- Militaire infra
- Splitterbox
- Zoeklicht
- Vernielde info
- Schuilplaats
- Loopgraaf
- Prikkelraadafzetting
- Tankgracht
- Onderzoeksgebied

0 287,5 575 1.150 1.725 2.300 METER

AVG

AVG Explosieven Opsporing Nederland
Postbus 160
6590 AD Gennep

Opdrachtgever:

Gemeente Leidschendam-Voorburg
Postbus 905
2270AX Voorburg

Presentatiekaart
Interpretatie luchtfoto's 1944/1945
Conventionele Explosieven
Gemeente Leidschendam-Voorburg

Projectnummer: 1462056
Tekeningnummer: PK2
Formaat: A2
Getekend: Paul Gieben
Datum: 20-03-2015
Voor akkoord: Menno Abbe

Esri Nederland & Community Maps Contributors; Source: Esri, DigitalGlobe, GeoEye, i-cubed, USDA, USGS, AEX, Getmapping, Aerogrid, IGN, IGP, swisstopo, and the GIS User Community

7.6 CE-bodembelastingkaart (verdachte gebieden)

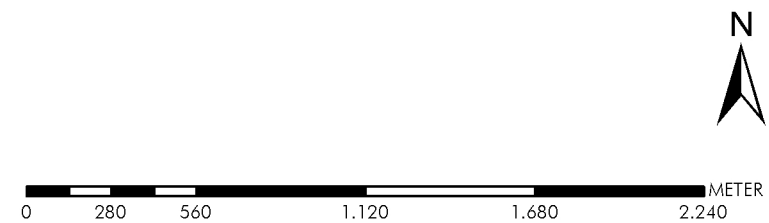
BODEMBELASTINGKAART - LEIDSCHENDAM-VOORBURG

- Legenda**
- Onderzoeksgebied
 - Onderzoeksgebied
 - Verdacht gebied loopgraaf
 - Verdacht gebied stelling
 - Verdacht gebied wapenopstelling
 - Verdacht gebied mijnen
 - Verdacht gebied afwerpmunitie LT*1
 - Verdacht gebied afwerpmunitie PPT*2
 - Verdacht gebied gevechten 1940

*1 LT = Line Target
*2 PPT = Pin Point Target

Alleen oorlogshandelingen welke binnen de gemeentegrenzen
liggen, of oorlogshandelingen in de invloedssfeer van de
gemeente Leidschendam-Voorburg zijn afgebakend.

 AVG Explosieven Opsporing Nederland Postbus 160 6590 AD Gennep	Bodembelastingkaart	
	Conventionele Explosieven	
 Gemeente Leidschendam-Voorburg Postbus 905 2270AX Voorburg	Opdrachtgever:	
	Projectnummer: Tekeningnummer: Formaat: Getekend: Datum: Voor akkoord:	1462056 BK1 A2 Paul Gieben 03-02-2016 Menno Abbe

Source: Esri, DigitalGlobe, GeoEye, Earthstar Geographics, CNES/Airbus DS, USDA, USGS, AEX, Getmapping, Aerogrid, IGN, IGP, swisstopo, and the GIS User Community

7.7 Overzicht door gemeente Leidschendam-Voorburg aangeleverde gegevens

- Beeldbank Den Haag
- Beeldbank WO2
- Bestekstekeningen
- Documenten Nationaal Archief
- Documenten gemeentearchief
- Foto's
- Gegevens NIOD
- GIS dataset
- Historische vooronderzoeken Martin Van Rijn
- Krantenknipsels
- Literatuur
- Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog

